

Lidská duše je utvořena tak, že většina z nás, včetně ateistů, si v určitém bodě svého života začne klást zásadní otázky. Proč se mi to děje? Existuje Bůh? Kdo jsem? Jaký je smysl lidského života? Co se stane, až zemřu? Proč byl stvořen svět? Kým a jak? Šrí Ádi Šankaráčárja v knize Tattvabódha na tyto otázky krásně odpovídá a seznamuje aspiranta se základními principy Védanty, vědy o životě. Tento přípravný text má formu dialogu mezi Guruem a žákem. Žák se ptá s upřímnou dychtivostí a Guruovy odpovědi jsou trpělivé, hluboké a přesné.

❁
TATTVABÓDHA

TATTVABÓDHA

ŠRÍ ÁDI ŠANKARÁČÁRJA

ÁDI ŠANKARA

Komentáře
Svámí Tédžómajánanda

TATTVABÓDHA

ŠRÍ ÁDI ŠANKARÁČÁRJA

Komentáře

Svámí Tédžómajánanda

© 2010 **Central Chinmaya Mission Trust**

(www.chinmayamission.com)

Překlad Martin Vinkler

(mvinkler@centrum.cz; www.advaita.cz)

Vydáno s laskavým svolením CCMT v roce 2013

OBSAH

1. Úvod	5
2. Modlitba	11
3. Čtyři schopnosti	16
4. Zkoumání pravdy	35
5. Tři těla	41
6. Tři stavy	58
7. Pět obalů	66
8. Átman	79
9. Svět	85
10. Džíva a Íšvara	105
11. Ty jsi To	110
12. Džívanmukta	116
13. Osvobození od otroctví činů	130
14. Závěr	136

Poznámka

Tato nová edice Tattvabódhy je výsledkem snahy Púdža Gurudží Svámí Tédžómajánandy o bezchybné vydání Šankarova díla. Přes svou zaneprázdněnost osobně znovu prošel celý text a provedl potřebné změny.

Tattvabódha je základní text (*prakaraṇa grantha*), který je úvodem do studia Védanty a seznamuje hledajícího se stěžejními pojmy.

Doufáme, že krásné komentáře Svámí Tédžómajánandy přinesou čtenářům co největší užitek.

Transliterace a výslovnost

Originální text Tattvabódhy, který je v sanskrtu, byl převzat ze stránek <http://sanskritdocuments.org>, kde je uveden v ITRANS kódu a pomocí programu Itranslator (<http://www.omkarananda-ashram.org>) byl převeden do písma Dévanágarí a do mezinárodní transliterace IAST (International Alphabet of Sanskrit Transliteration).

Mezinárodní transliterace je v této knize uváděna výhradně kurzívou. V českém překladu je používána také česká transliterace, a to v případech, kdy bylo nutné slova skloňovat, nebo u sanskrtských slov, která se v češtině běžně používají. Aby se česká transliterace odlišila od IAST, není vyznačena kurzívou (Guru, Átman).

Je dobré si uvědomit, že hlásky *e* a *o* se v sanskrtu vyslovují vždy dlouze jako „é“ a „ó“, ale v mezinárodní transliteraci není toto prodloužení vyznačeno. Proto je na to potřeba při čtení textu a přepisu do češtiny pamatovat. Další zásady výslovnosti sanskrtu najdete například na <http://vedasangha.sweb.cz/abeceda.pdf>.

	IAST	česky		IAST	česky		IAST	česky
अ	<i>a</i>	a	ख	<i>kha</i>	kha	घ	<i>dha</i>	dha
आ	<i>ā</i>	á	ग	<i>ga</i>	ga	न	<i>na</i>	na
इ	<i>i</i>	i	घ	<i>gha</i>	gha	प	<i>pa</i>	pa
ई	<i>ī</i>	í	ङ	<i>ṅa</i>	na	फ	<i>pha</i>	pha
उ	<i>u</i>	u	च	<i>ca</i>	ča	ब	<i>ba</i>	ba
ऊ	<i>ū</i>	ú	छ	<i>cha</i>	čha	भ	<i>bha</i>	bha
ऋ	<i>ṛ</i>	r	ज	<i>ja</i>	dža	म	<i>ma</i>	ma
ॠ	<i>ṝ</i>	r	झ	<i>jha</i>	džha	य	<i>ya</i>	ja
ऌ	<i>ḷ</i>	l	ञ	<i>ña</i>	ña	र	<i>ra</i>	ra
ॡ	<i>ḹ</i>	l	ट	<i>ṭa</i>	ta	ल	<i>la</i>	la
ए	<i>e</i>	é	ठ	<i>ṭha</i>	tha	व	<i>va</i>	va
ऐ	<i>ai</i>	ai	ड	<i>ḍa</i>	da	श	<i>śa</i>	ša
ओ	<i>o</i>	ó	ढ	<i>ḍha</i>	dha	ष	<i>ṣa</i>	ša
औ	<i>au</i>	au	ण	<i>ṇa</i>	na	स	<i>sa</i>	sa
अं	<i>aṁ</i>	am	त	<i>ta</i>	ta	ह	<i>ha</i>	ha
अः	<i>aḥ</i>	ah	थ	<i>tha</i>	tha	क्ष	<i>kṣa</i>	kša
क	<i>ka</i>	ka	द	<i>da</i>	da	ज्ञ	<i>jña</i>	džña

1. ÚVOD

Vedānta začíná otázkou – jaký je cíl lidského života? Zdálo by se, že každý má jiný cíl. Někdo se chce stát lékařem, jiný hercem a další třeba olympijským vítězem. A skoro každý z se chce stát bohatým. Zeptáme-li se, proč chceš být lékařem, hercem, proč chceš mít peníze nebo slávu, konečná odpověď zní – abych byl šťastný. Takže základem veškerého našeho usilování je výhradně touha po štěstí. To je společný cíl všech živých bytostí. Myslíme si, že štěstí je v „tom“ či „onom“ objektu, a tak se tento objekt stává naším cílem.

Kdy v nás tato touha po štěstí vznikla? Zjišťujeme, že jsme se s ní už narodili. Je-li tu hledání štěstí, musí tu nutně být stav nespokojenosti či utrpení. Není to divné, že všechny lidské bytosti odpradávná, od rána do večera, od narození do smrti, život za životem hledají štěstí, a přesto se zdá, že ho nenacházejí? Nemůžeme se vzdát této touhy a spokojit se s utrpením? To také není možné. Nemůžeme být šťastní v neštěstí!

Pojďme zjistit, co je podstatou štěstí, které hledáme. Chceme být šťastní dneska, zítra nebo příští rok? Ne. Chceme být šťastní v každém okamžiku, od teď až navěky. Proto všechny pohádky končí větou: „A tak žili šťastně až

do smrti.“ Hledáme věčné štěstí. Zakusíme-li nějaké štěstí díky místu (objektu či situaci či osobě) „A“ a větší štěstí díky „B“, tak vyhledáváme „B“, protože chceme maximální možné štěstí. Ve skutečnosti chceme neomezené a nekonečné štěstí.

Abychom byli šťastní, usilujeme o změny v následujících oblastech – ale daří se nám to?

◆ **Místo:** Podstupujeme spoustu nepohodlí při cestování, abychom se dostali na místo své dovolené. Když novost tohoto místa vyprchá, vrátíme se domů.

◆ **Čas:** Neustále čekáme, až přijdou lepší časy.

◆ **Objekty:** Měníme pravidelně svá auta, domy, televize a tak dále a doufáme, že nám nový model poskytne více radosti či méně starostí.

◆ **Poměry/postavení:** Svobodný se chce oženit, ženatý rozvést a někdo další se vzdát světa, aby se stal šťastným. Strídáme zaměstnání, abychom našli uspokojivou práci, ale často zjišťujeme, že jsme se dostali jen z bláta do louže.

◆ **Lidé:** Vytváříme si vztahy a rušíme je. Najmeme si služku, aby byla šťastná naše matka, ale pak ji propustíme, aby zůstala šťastná naše manželka!

◆ **Tělo:** Prošli jsme evolucí nekonečně mnoha životů, od jednobuněčného organismu až k lidské bytosti jen kvůli tomu, abychom byli šťastní. Ale i v tomto životě mnozí přemýšlejí o sebevraždě, čili o výměně těla, aby se zbavili utrpení.

Takže pouhou změnou těchto věcí se naše touha po štěstí nenaplní. K tomu dojde až poté, co získáme věčnou

a nekonečnou Blaženost. Ale kde toto štěstí hledat? Hledáme snad na špatném místě?

Život má dva aspekty – „já“, zakoušející subjekt, a svět objektů, emocí a myšlenek. Pojdme teď zjistit, zda je štěstí podstatou subjektu, nebo zda je podstatou objektů. Člověk nemůže prohlásit, že nic takového jako štěstí neexistuje, jelikož ho všichni zakoušíme, třebaže jen na prchavý okamžik. Přirozeností cukru je sladkost, takže každá jeho částička je sladká. Cukr chutná sladce, bez ohledu na čas, místo, okolnosti a osobu, která cukr jí. I po padesátém ochutnání bude chutnat pořád sladce. Takže, pokud by štěstí bylo přirozeností objektů světa, měly by nám dávat štěstí bez ohledu na to, kdo, kdy, kde a jak často je zakouší. Například čokoláda dává zřejmě radost spoustě lidí. Ale kdyby nás o půlnoci vzbudili, abychom si dali čokoládu, jaká by byla naše reakce? A z padesáté tabulky čokolády by se nám udělalo špatně. Každý z nás by měl podobným způsobem přezkoumat všechny objekty tohoto světa. Pokud štěstí není podstatou žádného objektu, potom musí být podle zákona o zbytku (*pariśeṣa nyāya*) podstatou subjektu. Proto jsem zdrojem štěstí já. Já jsem vlastně nekonečná blaženost. Já jsem to, co hledám. Toto je esence Véd, objev velikých Řiṣijů.

Pojďme se nad tím zamyslet hlouběji, abychom se o tomto faktu, který se na první pohled může zdát trochu přitažený za vlasy, ujistili. Ve stavu hlubokého spánku není žádný svět, a přece zakoušíme štěstí. Takže je chybné si myslet, že jediné objekty nám mohou přinést štěstí.

Kdo zakouší štěstí v hlubokém spánku? Jsem to já, kdo je svědkem stavu hlubokého spánku a pocitu štěstí.

Všechny věci mají tendenci se měnit nebo směřovat ke svému přirozenému stavu. Když třeba dáme do teplé místnosti kus ledu, začne tát a taje tak dlouho, dokud nedosáhne svého přirozeného stavu – vody. K čemu směřujeme my – k radosti nebo bolesti? Naše vlastní přirozenost pro nás není nikdy břemenem. Je snad štěstí někdy považováno za břemeno? To, co nás tíží, je vždy jen utrpení, ale nikdy ne štěstí. Nepodmíněné štěstí, nezávislé na objektech, je tudíž naší vlastní pravou přirozeností.

Na světě existují dva druhy dosažení:

◆ Dosažení věci, kterou ještě nemám (*aprāptasya prāptiḥ*). Považuji-li se za chudáka, který potřebuje peníze, musím vědět, jak si je obstarat, a potom tvrdě pracovat, abych je získal.

◆ Dosažení věci, kterou už mám (*prāptasya prāptiḥ*). Když hledám ztracené klíče a někdo mě upozorní, že je mám celou dobu v kapse, musím snad něco udělat, abych je získal zpět? Ne! Měl jsem je pořád, ale kvůli nevědomosti jsem si myslel, že jsem je ztratil. Zjištěním, kde se nacházejí, jsem je „získal“. Proto poznání rovná se dosažení. Žádný čin není potřeba.

Dosažení Já spadá očividně do druhé kategorie. Já od nás není nikdy daleko, ani v čase ani v prostoru. To jenom kvůli tomu, že své Já neznáme, se nám zdá, že jsme nedosáhli štěstí. Štěstí lze tedy „získat“ pomocí Sebe-poznání.

K dosažení jakéhokoli poznání jsou třeba tři faktory:

- ◆ Objekt, který má být poznán (*prameya*).
- ◆ Poznávající, jenž objekt poznává (*pramātā*).
- ◆ Prostředek k poznání objektu (*pramāṇa*).

Nejobvyklejšími prostředky poznání jsou:

◆ Přímé vnímání (*pratyakṣa pramāṇa*). To je poznání získané pomocí pěti smyslových orgánů vnímání. (Např. oči vidí barvu, formu atd.)

◆ Úsudek (*anumāna pramāṇa*). Na základě toho, co vnímáme, a toho, co už víme, vyvozujeme úsudek. Například jsme byli svědky toho, že vždy, když je tu oheň, je tu i kouř a naopak. Vidíme-li proto kouř, můžeme z toho vyvodit, že je tu oheň.

◆ Slova (*śabda pramāṇa*). Poznání získáváme četbou nebo tím, že nasloucháme lidem, kteří nějakou věc přímo zažili nebo o ní slyšeli. Jak úsudek, tak slovní poznání jsou založeny na přímém vnímání.

V případě Sebe-poznání je objektem poznání (*prameya*) Já a poznávajícím (*pramātā*) je rovněž Já. Jaké jsou prostředky k jeho dosažení? Já není dostupné přímému vnímání, takže nemůže být dosaženo ani pomocí úsudku ani pomocí slov. Jak je tedy Sebe-poznání možné? Prostředkem k jeho dosažení jsou Vědy.

Vědy odhalují zákony přírody, světa a bytostí, které v něm žijí, a také Nejvyšší Pravdu. Říká se jim *apauruṣeya grantha* (texty bez autora), protože to nejsou knihy napsané lidmi v určitém období historie. Tak jako Newton objevil zákon gravitace, tak dávní mistři obdrželi tyto věčné

Pravdy prostřednictvím zjevení v meditaci. Později byly mudrcem Věda Vjásou shromážděny a uspořádány do čtyř Véd (*R̥g -Veda, Yajur-Veda, Sāma-Veda, Atharvaṇa-Veda*).

Hlavními tématy Véd jsou:

◆ *Dharma* – Zákony ovládající jedince (*jīva*), svět (*ja-gat*) a stvořitele (*īśvara*), jejich vztahy a zákony karmy atd., podle kterých může člověk vést úspěšný světský život. Tato část Véd se nazývá *Karma-kāṇḍa* a *Upāsanā-kāṇḍa*.

◆ *Brahman* – Poznání Nejvyšší Pravdy. To je odpověď na základní životní otázky: Kdo jsem „já“? Co je cílem mého života? A tak dále. Sebepoznání osvobozuje jedince od omezení světské existence. Tato část Véd se nazývá *Jñāna-kāṇḍa*, *Upaniṣad* nebo *Vedānta*.

Tři základní texty, které student Védanty studuje u svého Gurua, jsou Upaniṣady, Brahma Sútry a Bhagavadgítá. Říká se jim *Prasthāna Trayī*. Kdyby začátečníci začali studovat rovnou tyto texty, byly by pro ně jen těžko pochopitelné, a proto se nejprve učí z úvodních textů (*prakaraṇa granthāḥ*). Tyto knihy vysvětlují základní koncepty Védanty pomocí jednoduchých pojmů, aniž by se pouštěly do nějakého dokazování různých filosofických myšlenek.

Tattvabódha, kterou napsal Ádi Šankaráčárja, je právě jednou z těchto *prakaraṇa granthāḥ*. Jednoduchou formou otázek a odpovědí zde předkládá esenci védántické terminologie a filosofie. K textu jsou připojeny poznámky, které mají hledajícímu pomoci ve studiu.

2. MODLITBA

Příznivý začátek je předzvěstí příznivého konce. Proto texty Védanty začínají modlitbou. Vyzýváme Boha či Gura, bez jehož milosti není žádný počin možný. Jedině díky Jeho milosti je možné psát, mluvit, poslouchat nebo číst jakýkoli text a pouze díky Jeho milosti se text naplní a dosáhne svého konečného cíle, kterým je realizace Pravdy. Modlitba naplňuje srdce pokorou, láskou a dává mu sílu. Inspiruje nás a otevírá dveře našeho vlastního tvořivého potenciálu. Šrí Šankaráčárja, v souladu s touto védántickou tradicí, začíná svůj text modlitbou:

वासुदेवेन्द्रयोगीन्द्रं नत्वा ज्ञानप्रदं गुरुम् ।
मुमुक्षूणां हितार्थाय तत्त्वबोधोऽभिधीयते ॥

*vāsudevendrayogīndraṁ natvā jñānapradaṁ gurum ।
mumukṣūṇāṁ hitārthāya tattvabodho'bhidhīyate ॥*

वासुदेवेन्द्रयोगीन्द्रम् – *vāsudevendrayogīndram* – Vásudévendra, král Jógínů; नत्वा – *natvā* – pokloniv se; ज्ञानप्रदम् – *jñānapradam* – dárce poznání; गुरुम् – *gurum* – Guru; मुमुक्षूणाम् – *mumukṣūṇām* – hledajících; हितार्थाय – *hitārthāya* – ve prospěch; तत्त्वबोधः – *tattvabodhaḥ* – Tattvabódhu; अभिधीयते – *abhidhīyate* – je předložen

Klaním se Šrí Vásudévéndrovi, králi jóginů, Guruovi, jenž je dárce poznání, a předkládám tuto Tattvabódhu ku prospěchu hledajících.

◆ *Vāsudevendra* (Vásudévendra): Vědomí pulsující v každém z nás, které se v době, kdy to bylo potřeba, inkarovalo v podobě Kršny, syna Vásudévy a Dévakí.

◆ *Yogīndra* (Král jóginů): Jógin je ten, kdo praktikuje jógu. Král jóginů je ten, kdo dosáhl jógy – spojení s Já. Za krále všech jóginů je považován také Pán (Kršna).

◆ *Jñānapraḍaṁ Guruṁ* (Guru, dárce poznání): *Gu* = temnota, *Ru* = odstraňovatel. Guru je ten, kdo odstraňuje temnotu světlem poznání. *Kṛṣṇaṁ vande jagad-guruṁ* = Klaním se Kršnovi, učiteli Vesmíru. Pán Kršna je Guruem všech, protože veškeré poznání pochází jedině od Pána.

Jedno ze jmen Pána Kršny je Góvinda. Šrí Ádi Šankaráčárja měl Gurua, jehož jméno bylo *Govindapādācārya*. Takže Šrí Šankaráčárja se v tomto verši klaní nejen Pánu Kršnovi, ale také svému vlastnímu učiteli, králi jóginů a dárci Sebe-poznání.

V duchovní tradici Indie je zvykem, že autoři textů hned na začátku prokazují opodstatněnost a smysluplnost své práce. Kniha napsaná bez pádného důvodu by byla pro čtenáře nepříjemná. V moderních učebních textech je na obálce uveden předmět a také okruh studentů, kterým je učivo určeno. Stejně tak v minulosti uváděli autoři podobné specifikace ve čtyřech bodech – *anubandha catuṣṭaya*:

◆ *Adhikāri*: Pro koho je text určen.

Tattvabódha je určena pro člověka hledajícího osvobození (*mumukṣūñāṁ*). Ten, kdo touží po věhlasu, slávě, potěšení a moci, nemusí čtením tohoto textu ztrácet čas. Text je určen pro ty, kteří se chtějí jednou provždy osvobodit od všech omezení a trápení.

♦ *Viṣaya*: Předmět, o němž text pojednává.

Tattva = pravda, podstata, skutečnost. Bódha = vědomí, poznání, osvícení, probuzenost. Předmětem, o němž text pojednává, je tedy Tattvabódha – poznání Skutečnosti.

♦ *Prayojana*: Cíl textu.

Cílem Tattvabódhy je osvobození. K odstranění svých trápení hledá člověk různé prostředky. Ty mu mohou poskytnout dočasnou úlevu, ale utrpení ho nikdy zcela nezbaví. Trvalé osvobození je možné jedině prostřednictvím poznání Skutečnosti.

♦ *Sambandha*: Vztah textu k jeho cíli.

Studiem Tattvabódhy a realizací Pravdy získá hledající osvobození. Tomu se říká *bodhya-bodhaka-sambandha*.

V úvodních verších jsou nejen vzýváni Pán a Guru, ale jsou zde též naznačeny čtyři body *anubandha catuṣṭaya*. Text totiž pokračuje takto:

साधनचतुष्टयसंपन्नाधिकारिणां
मोक्षसाधनभूतं तत्त्वविवेकप्रकारं वक्ष्यामः ।

sādhanacatuṣṭayasampannādhikāriṇāṁ

mokṣasādhanabhūtaṁ tattvavivekaprakāraṁ vakṣyāmaḥ ।

साधनचतुष्टयसम्पन्नाधिकारिणाम् – *sādhanacatuṣṭayasampannādhikāriṇām* –
těm, kteří jsou obdařeni Čtyřmi schopnostmi; मोक्षसाधनभूतम् –

mokṣasādhanaabhūtam – prostředky k osvobození; तत्त्वविवेकप्रकारम् –
tattvavivekaprakāram – způsob zkoumání podstaty Skutečnosti;
वक्ष्यामः – *vakṣyāmaḥ* – vyložíme

Nyní těm, kdož jsou obdařeni Čtyřmi schopnostmi (*sādhana-catustaya*), vysvětlíme takový způsob zkoumání podstaty Skutečnosti, který je prostředkem k osvobození.

Způsob rozlišování nebo zkoumání: Slovo *viveka* pochází ze slovního kořene „*vic*“, což znamená oddělit, rozlišit. Člověk má důmyslnou schopnost rozlišování, kterou se odlišuje od ostatních bytostí. Ve stavu nevědomosti ji používá pouze k poznávání objektů a konceptů světa – porovnává je, hledá rozdíly, třídí je či rozlišuje jejich užitečnost a neužitečnost. Například: toto je dobrá hudba, hnědá košile je lepší než modrá atd. Pokud je tato schopnost použita k rozlišování mezi Skutečným a Nesku-tečným, může člověka osvobodit.

Prostředky osvobození: *Avicāra kṛto bandhaḥ vicāreṇa ni-vartate* = veškerá spoutanost je způsobena buď naprostým nemyšlením, nedůsledným myšlením nebo chybným myšlením. Může být odstraněna správným a důsledným myšlením. Říká se, že většina problémů by vůbec nevznikala, kdybychom se na chvíli zastavili a přemýšleli, ale chvíle je pro nás moc dlouhá a myšlení bolí! Všichni myslíme od rána do večera, od narození do smrti. Ale otázkou je, zda skutečně přemýšlíme. Jistě, nějaké myšlení tu pro-

bíhá. Nekontrolované, irelevantní, nesouvislé a roztěkané myšlenky se objevují náhodně a takové myšlení potom vede ke starostem, zlosti, napětí a sporům.

Pojďme nyní pro změnu myslat trochu jinak – pojďme přemýšlet o základních otázkách života. Kdo jsem? Jsem neustále se měnící tělo a nestálá mysl? Co je cílem mého života? Je mým cílem jen jíst, pít a veselit se? Takové dotazování je prostředkem, který nás osvobodí od všech životních konfliktů.

Člověk, který je obdařen Čtyřmi vlastnostmi, může začít pracovat na svém osvobození pomocí správného dotazování. Ale běžný člověk toho není zprvu schopen. Jeho mysl není dostatečně citlivá, čistá a jednobodová na to, aby se mohl pustit do hlubokého zkoumání. Teprve ten, kdo má Čtyři schopnosti, se může začít dotazovat a dosáhnout realizace, tak jako ten, kdo chce získat doktorát z fyziky, musí nejprve zvládnout matematické a fyzikální základy.

3. ČTYŘI SCHOPNOSTI

साधनचतुष्टयं किम्? नित्यानित्यवस्तुविवेकः ।
इहामुत्रार्थफलभोगविरागः । शमादिषट्कसंपत्तिः ।
मुमुक्षुत्वं चेति ।

*sādhanaçatuṣṭayaṁ kim? nityānityavastuvivekaḥ ।
ihāmutrārthaphalabhogavirāgaḥ । śamādiṣaṭkasaṁpattiḥ ।
mumukṣutvaṁ ceti ।*

साधनचतुष्टयम् – *sādhanaçatuṣṭayaṁ* – Čtyři schopnosti; किम् – *kim* – co; नित्यानित्यवस्तुविवेकः – *nityānityavastuvivekaḥ* – rozlišování mezi trvalým a dočasným; इहामुत्रार्थफलभोगविरागः – *ihāmutrārthaphalabhogavirāgaḥ* – nezájem o potěšení z plodů činů současných a budoucích; शमादिषट्कसम्पत्तिः – *śamādiṣaṭkasaṁpattiḥ* – Bohatství šesti kvalit začínající kvalitou *śama*; मुमुक्षुत्वम् – *mumukṣutvaṁ* – touha po osvobození; च – *ca* – a; इति – *iti* – tudíž

Co jsou to Čtyři schopnosti? Je to schopnost rozlišovat mezi trvalým a dočasným, nezájem o potěšení z plodů svých činů současných i budoucích, Bohatství šesti kvalit začínající kvalitou *śama* a touha po osvobození.

Po vyjmenování Čtyř schopností bude každá z nich postupně probrána.

1. Rozlišování

नित्यानित्यवस्तुविवेकः कः?

नित्यवस्त्वेकं ब्रह्म तद्व्यतिरिक्तं सर्वमनित्यम् ।

अयमेव नित्यानित्यवस्तुविवेकः ।

nityānityavastuvivekaḥ kaḥ?

nityavastvekaṁ brahma tadvyatiriktam sarvamanityam ।

ayameva nityānityavastuvivekaḥ ।

नित्यानित्यवस्तुविवेकः – *nityānityavastuvivekaḥ* – rozlišování mezi trvalým a dočasným; कः – *kaḥ* – co; नित्यवस्तु एकम् – *nityavastu ekam* – věčné je jedině; ब्रह्म – *brahma* – Brahman (Skutečnost); तद्व्यतिरिक्तम् – *tadvyatiriktam* – kromě Toho; सर्वम् – *sarvam* – všechno; अनित्यम् – *anityam* – je dočasné; अयम् – *ayam* – toto; एव – *eva* – jedině; नित्यानित्यवस्तुविवेकः – *nityānityavastuvivekaḥ* – rozlišování mezi trvalým a dočasným

Co je myšleno rozlišováním (*viveka*) mezi trvalým a dočasným? Pouze Brahman (Skutečnost) je věčné, vše ostatní je pomíjivé. Jedině takovéto přesvědčení je rozlišováním mezi trvalým a dočasným.

Rozlišování (*viveka*) je schopnost intelektu poznávat rozdíly, třídit a rozeznávat jednu věc od druhé. Tuto schopnost mají

i zvířata. Oddělují jedlé a nejedlé věci, přátele a nepřátele atd. Ale jedině člověk umí použít tento nástroj ke zkoumání vztahu mezi částí a celkem (*amśa-amśi-viveka*), prostředkem a cílem (*sādhana-sādhya-viveka*), dobrým a příjemným (*śreyaḥ-preyaḥ-viveka*), Já a ne-Já (*ātma-anātma-viveka*), věčným a pomíjivým (*nitya-anitya-viveka*) a tak dále.

Většina z nás používá tento nástroj k rozlišování mezi dvěma pomíjivými věcmi (*anitya-anitya-viveka*). Ten, kdo touží po osvobození, by měl ale mít náležitě rozvinutou schopnost rozlišování mezi věčným a pomíjivým (*nitya-anitya-viveka*).

Když se zamyslíme, zjistíme, že v tomto světě je jedinou trvalou a neměnnou věcí změna. Velikost a hmotnost těla se mění, vlasy šediví, nálady myslí se mění, osobnost se mění, povinnosti se mění, víra se mění. Objekty a bytosti kolem nás se mění, vztahy se mění, ekonomické, politické a sociální podmínky se mění. Vzdělávání, technologie, móda, životní styl, způsoby dopravy a komunikace, zábava – to vše se mění. Země a prvky, řeky a hory a dokonce Slunce, Měsíc, hvězdy a jejich polohy se mění. Od subatomární po kosmickou úroveň je vše ve stavu neustálé změny. Věci přicházejí, chvíli zůstávají, a pak zase mizí. Nic netrvá věčně, jakkoli silně bychom si to přáli.

Existuje vůbec něco trvalého? Samozřejmě, že ano. Každá změna musí probíhat na neměnném podkladu. Měnicích se faktorů je nespočetně, ale neměnné nemůže být mnohé. Musí být jedno jediné a musí být mimo čas, musí být Věčné. Tento věčný faktor se v našich svatých písmech nazývá *Brahman* – Skutečnost. Neměnné může

člověk oddělit od všeho ostatního teprve tehdy, kdy si na plno uvědomí proměnlivou podstatu všeho. Spolehlivé rozpoznání toho, co se mění, a co nikoli, se nazývá *viveka* a je to první ze Čtyř schopností.

2. *Nezaujatost*

विरागः कः? इहस्वर्गभोगेषु इच्छाराहित्यम् ।

virāgaḥ kaḥ? ihasvargabhogeṣu icchārāhityam ।

विरागः – *virāgaḥ* – nezaujatost; कः – *kaḥ* – co; इहस्वर्गभोगेषु – *ihasvargabhogeṣu* – radosti v tomto světě a v nebi; इच्छाराहित्यम् – *icchārāhityam* – nepřítomnost touhy

Co je to nezaujatost (*virāga*)? Je to nepřítomnost touhy po potěšení (z plodů svých činů) v tomto světě i v nebi.

Lidé se bojí slova „nezaujatost“ (nezájem, lhostejnost). Mají pocit, že aby dosáhli nezaujatosti, museli by se vzdát partnera, dětí a všech světských potěšení. Ale *virāga* neznamená utéci od společnosti nebo ji nenávidět a kritizovat její potěšení. Není to ani zdánlivý nezájem, který člověk předstírá, když není nějaký objekt dostupný či je zakázaný (*alābhe vairāgya*), jako třeba když diabetik dělá, že jsou mu sladkosti lhostejné. Není to ani dočasný nezájem o potěšení, když člověku umře někdo milovaný (*smaśāna vairāgya*).

Člověk se honí za objekty a myslí si, že mu dají radost. Objekty jsou také osoby a situace. Člověk je dočasně šťastný, když je získá, a nešťastný, když je nemá. Jeho touha narůstá, stejně jako jeho závislost na objektu. Jakmile si člověk naplno uvědomí žalostnou a nestálou povahu objektů, přestane po nich toužit. Pokud pochopí, že radost není v objektech, ztratí o ně zájem (*audāsīnyam*). Když ví, že skutečná radost je podstatou věčné Skutečnosti, kterou má v sobě, potom má naprostý nezájem o jakýkoli objekt, světský či nebeský.

Dokud má člověk pocit, že radost je v objektech, nemůže se vyhnout dělení typu „tohle mám rád“ a „tohle nemám rád“. Je potřeba si opakovaně uvědomovat podstatu objektů a upevňovat se v přesvědčení, že v nich žádná radost není (*manasi vicintaya vāraṁ vāraṁ* – nezapomínej na to a neustále si to připomínej - *Bhaja Govindaṁ*), protože mysl má sklon objektům radost přisuzovat. Všichni kuřáci vědí a mnozí poznají na vlastní kůži, že kouření škodí zdraví. Přesto nejsou schopni se kouření vzdát.

Nezaujatost je tedy síla vzdát se mentálně či fyzicky objektů, které jsou nestálé, v nichž není žádná radost a které způsobují jen utrpení. Je to absence rozdělování na „tohle mám rád“ a „tohle nemám rád“. Často nemáme sice zájem o určité objekty, ale toužíme po nějakých jiných. Například nemáme zájem o radosti, které nám poskytuje země, kde žijeme, ale toužíme po vyšší životní úrovni v nějaké jiné zemi. Ten, kdo má naprostou nezaujatost, netouží ani po těch nejvybranějších nebeských požitcích.

V Katha Upanišadě se Načikéetas stranil všech nebeských radostí, které mu nabízel Jama.

Nezaujatost vzniká z rozlišování. Pročišťuje mysl a umožňuje nám jemněji rozlišovat. Takže nezaujatost zlepšuje rozlišování a naopak. Nezaujatost rovněž vzniká z nekompromisního, a přesto oddaného plnění si svých vlastních povinností (*dharma te virati*). Jsou-li navíc činnosti prováděny jako oddaná služba Bohu, potom to, „co mám nebo nemám rád“, slábně a nezaujatost se posiluje.

Ten, kdo má nezaujatost, nemá strach (*virāgaym eva abhayam*), protože jeho radost není na nikom závislá. Je plný klidu a spokojenosti ne díky objektům potěšení, ale právě bez ohledu na jejich přítomnost či nepřítomnost. Člověk, který má touhy, žije jen pro své potěšení. Pouze ten, kdo je nezaujatý, může opravdově milovat všechny bytosti.

Rozlišování a nezaujatost jsou křídla, na kterých hledající doletí k Pravdě.

3. *Bohatství šesti kvalit*

शमादिसाधनसंपत्तिः का?

शमो दम उपरतिस्तितिक्षा श्रद्धा समाधानं च इति ।

śamādisādhana-saṃpattiḥ kā?

śamo dama uparatistitikṣā śraddhā samādhānaṃ ca iti ।

शमादिसाधनसम्पत्तिः – *śamādisādhanasampattiḥ* – Bohatství šesti kvalit počínající kvalitou *śama*; का – *kā* – co; शमः – *śamaḥ* – šama; दमः – *damaḥ* – dama; उपरति – *uparati* – uparati; तितिक्षा – *titikṣā* –

titikšá; श्रद्धा – śraddhā – śraddhá; समाधानम् – samādhānam – samádhána; च – ca – a; इति – iti – tudíž

Co je to Bohatství šesti kvalit, začínající kvalitou śama? Je to śama, dama, uparati, titikṣā, śraddhā a samādhāna.

Světlo přicházející s úsvitem je předzvěstí východu Slunce. Rozpouští temnotu a zkrášluje svět. Podobně Bohatství šesti kvalit zkrášluje naši osobnost a chování ještě před poznáním Pravdy. Vnějšího bohatství ubývá, protože ho člověk spotřebovává, a tím se zvětšuje naše trápení. Vnitřní Bohatství šesti kvalit se při používání naopak zvětšuje, a tím se zmenšuje náš zármutek. Tyto kvality jsou vzájemně provázané a hledající je potřebuje ke svému duchovnímu vývoji všechny.

A) ŚAMA

शमः कः? मनोनिग्रहः ।

śamaḥ kaḥ? manonigrahaḥ ।

शमः – śamaḥ – śama; कः – kaḥ – co; मनः – manaḥ – myslí; निग्रहः – nigrahaḥ – ovládnutí

Co je to śama? Je to kontrola či ovládnutí mysli.

Mysl si udržuje nepřetržitý proud myšlenek. Myšlenky, kterých je nespočetně, se téměř vždy týkají různých ob-

jektů a létají myslí obrovskou rychlostí sem a tam. Každá myšlenka se sama o sobě zdá křehká, ale celková síla myslí je obrovská. Podněcuje nás k různým činům. Začne být rozrušená, roztěkaná, je svěhlová a zarputilá.

Nemusíme poslouchat druhé, ale jsme zotročeni svou vlastní myslí. Její nálady s námi cloumají od nadšení k depresi, od vznešeného ke směšnému. Ten, kdo má takovouto mysl, nemůže zkoumání své vlastní přirozenosti vůbec začít.

Člověk sedící v místnosti vstane a jde ven z jednoho ze dvou důvodů. Buď ho někdo venku volá, nebo se nudí a jeho mysl jej ponouká jít ven. Podobně se člověk nechá vyvést z míry buď kvůli smyslům, které běhají za objekty a nutí mysl, aby běhala s nimi, nebo kvůli vnitřním touhám, vzpomínkám a očekáváním, které také obracejí mysl ke světu objektů.

Pokud ale odmítneme na tyto rušivé myšlenky reagovat, zapojovat se do jejich proudu a zabývat se jimi, ztratí nad námi moc a my dostaneme mysl plně pod kontrolu. To vyžaduje pozornost a neustálou bdělost. Můžeme také ovládnout svou mysl tím, že ji odvrátíme od objektů, protože si uvědomíme, že jejich přirozeností je přinášet utrpení a podněcovat touhy (*doṣa dṛṣṭyā muhurmuḥuḥ*). Musíme rozbít tento zvyk myslí, neustále se přeplňovat myšlenkami a zabývat se vnějšími objekty. Mysl nemusí přijímat tento výcvik moc nadšeně, ale pomocí inteligentního cvičení bez násilí se mysl postupně promění a stane se z ní náš nejlepší přítel. Ten, kdo ovládl svou mysl, ovládl také svět.

B) DAMA

दमः कः? चक्षुरादिबाह्येन्द्रियनिग्रहः ।

damaḥ kaḥ? cakṣurādibāhyendriyanigrahaḥ ।

दमः – *damaḥ* – dama; कः – *kaḥ* – co; चक्षुरादि – *cakṣurādi* – oči atd.; बाह्येन्द्रियनिग्रहः – *bāhyendriyanigrahaḥ* – ovládnutí vnějších smyslů

Co je to *dama*? Je to ovládnutí vnějších smyslových orgánů, jako jsou oči a další orgány.

Pro toho, kdo ovládl mysl (*śama*), je ovládnutí smyslů (*dama*) přirozené. Ale ten, kdo ztratí kontrolu nad myslí, a přesto si udrží kontrolu nad smysly, praktikuje damu. Člověk se může například rozzlobit, ale ovládne se a nepoužije hrubá slova.

Smysly jsou od přirozenosti extrovertní. Vybíhají jako divoké koně za sobě příslušnými smyslovými objekty, ať už současně nebo postupně, ale hlavně nepřetržitě, a tak nenechají mysl nikdy v klidu. Jazyk chce ochutnávat kořeněné jídlo nebo stále mluvit, oči se chtějí dívat na televizi, ruce jsou neklidné a podobně. Smysly nerozlišují mezi tím, co je pro nás opravdu dobré a co je pouze příjemné, a zahrnují mysl nežádoucími a nezdravými vjemy.

Proces trénování smyslů, podobný krocení koní, se nazývá *dama*. Ukázněný život se zdravými návyky pomáhá smysly ovládat. Člověk musí smysly trénovat, aby se držely správných návyků a nevymykaly se kontrole ani

tehdy, když jsou provokovány nebo pokoušeny. Například dobře vychované dítě nebude říkat sprostá slova, i kdyby ho k tomu ostatní naváděli, protože se s nimi nikdy nasetkalo. Nebo je možná i zná, ale stejně je nepoužije.

Jsou-li ale smysly ovládány silou či strachem, mysl se začne bouřit nebo přemýšlet o smyslových požitcích. Spousta lidí mnohem více myslí na jídlo v době půstu, což je možná důvod, proč někteří hned druhý den po půstu něco oslavují! Kontrola smyslů (*dama*) musí napomáhat kontrole mysli (*śama*) a naopak.

C) UPARAMA (UPARATI)

उपरमः कः? स्वधर्मानुष्ठानमेव ।

uparamaḥ kaḥ? svadharmānuṣṭhānameva ।

उपरमः – *uparamaḥ* – uparama; कः – *kaḥ* – co; स्वधर्मानुष्ठानम् – *svadharmānuṣṭhānam* – následování své vlastní dharmy, vykonávání svých přirozených povinností (*svadharmā*); एव – *eva* – jediné

Co je to *uparama* (neboli *uparati*)? Je to důsledné následování své vlastní dharmy (*svadharmā*).

Upa + *rama* = *uparama*. Je to stav mysli a smyslů, kdy je člověk odtažen od požitků, které poskytují světské objekty. Jakmile se pro nás *śama* a *dama* stanou přirozenými, je automaticky dosaženo také *uparati*. Je-li tu *śama* a *dama*, mohou být mysl a smysly obklopeny objekty, ale jsou drženy na uzdě silou pozornosti. Naproti tomu v *uparati* jsou

mysl a smysl od objektů odtaženy zcela automaticky. V Bhagavadgítě je uveden příklad želvy, která podobně automaticky a přirozeně stáhne hlavu a nohy pod svůj krunýř.

Šrí Šankaráčárja definuje *uparati* jako důsledné následování své vlastní dharmy, tedy vykonávání svých vlastních přirozených povinností. Povinnosti k nám všem přicházejí podle našeho věku, postavení a životního údělu. Mnozí z nás je odmítáme plnit nebo je děláme z donucení či ze zvyku a tyto povinnosti nás často nudí a zatěžují. Student nerad studuje a do školy chodí jenom proto, aby vyhověl rodičům. Ale když člověk plní své povinnosti s nadšením a oddaností, tak nejen že mu to přináší radost, ale mysl se ustálí, osvobodí se od dělení na „to mám rád a to nemám rád“, stane se jednobodovou, klidnou a odtaženou od objektů. Nejvyšší formou *uparati* je, když člověk přebývá ve své vlastní nejvyšší a pravé přirozenosti (*svadharma*), kterou je Bytí-Vědomí-Blaženost. K dosažení tohoto stavu je nezbytné právě vnějškové odtažení a plnění si svých povinností.

D) TITIKṢĀ

तितिक्षा का? शीतोष्णसुखदुःखादिसहिष्णुत्वम् ।

titikṣā kā? śītoṣṇasukhaduḥkhādīsaḥiṣṇutvam |

titīkṣā – *titikṣā* – titikṣā; का – *kā* – co; शीत – *śīta* – chlad; उष्ण – *uṣṇa* – horko; सुख – *sukha* – radost; दुःखादि – *duḥkhādi* – utrpení; सहिष्णुत्वम् – *sahiṣṇutvam* – trpělivost, snášení

Co je to *titikṣā*? Je to snášení horka i chladu, radostí i bolestí.

Svět nám skýtá neustálý proud zážitků na fyzické úrovni (horko, chlad atd.), na citové úrovni (radost, utrpení atd.) a na intelektuální úrovni (chvála, kritika atd.), které mohou být příznivé, ale dost často jsou také nepříznivé. Jsme-li vystaveni nepříznivé situaci, tak obvykle obviňujeme ty druhé. Někdo nadává na Boha, jiný na vládu, společnost, rodinu či na svůj osud. Mnoho lidí je vyvedeno z rovnováhy a ocitá se v depresi. Někteří jsou rozzlobení, bouří se a vzdorují. Stěžují si: „Bůh si vybírá s trápením vždycky zrovna mě“, „Kdybych se narodil bohatý, tak bych tyhle starosti neměl“, „Každý si na mne zasedl. Proč se to děje jenom mně?“, „Mně se nikdy nic nepovede, to už je můj osud“, „Za všechny mé problémy můžeš ty“, „Za tohle se ti pomstím“, „Já jsem rozený chudák“ atd. Ať už ale reagujeme jakkoli, musíme tu situaci nějak zvládnout. Nemáme na vybranou. Jediné, co si můžeme vybrat, je náš postoj, který při tom zaujmeme.

Titikṣā je schopnost snášet nepříznivé situace bez reakcí, bez stěžování si a obviňování druhých, s klidným přijetím. Když jistého světce jednou napadli a začali ho urážet, klidně jim řekl: „Já už vím, že jsem takový! Nechcete mi ale povědět něco, co o sobě ještě nevím?“

Cestujete-li autem s dobrými tlumiči, je cestování pohodlné, i když je cesta špatná. *Titikṣā* je jako tlumič, se kterým člověk cestuje náročným terénem života, aniž by ztratil svůj entuziasmus. Necháme-li se také příliš pohlit

svými malými starostmi, zdají se nám velké, ale když potom vidíme starosti druhých, pomůže nám to snášet ty naše. „Nadával jsem, že nemám boty, dokud jsem neviděl dítě, které nemělo nohy.“ Dále je dobré si uvědomit, že co se mělo stát, stalo se. Snažíme-li se vytlačit nepříznivou situaci nebo z ní utéci, nebo se ženeme za příznivou situací a chceme se jí zuby nehty držet, posilujeme tím jen svou bolest a stres.

Zvyk stěžovat si na nepříjemnosti a věčně je přemítat v hlavě brání tomu, abychom je mohli v klidu snášet. Naše myšlenky o nepříjemných životních situacích jsou z hlediska interpunkce chybně ukončeny čárkami místo teček. Říkáme „Je horko, mnohem větší horko než vloni.“ Když ale člověk řekne „Je horko, tečka,“ tak tím tuto myšlenku ukončí, protože přijal danou situaci. Mysl, zaneprázdněná svými starostmi, nemůže myslet na hlubší věci. Proto je *titikṣā* důležitou kvalitou, zvláště pro duchovně hledajícího.

E) ŚRADDHĀ

श्रद्धा कीदृशी? गुरुवेदान्तवाक्यादिषु विश्वासः श्रद्धा ।

śraddhā kīdṛṣī? guruvedāntavākyaḍiṣu viśvāsaḥ śraddhā ।

श्रद्धा – *śraddhā* – šraddhá; कीदृशी – *kīdṛṣī* – co; गुरुवेदान्तवाक्यादिषु – *guruvedāntavākyaḍiṣu* – ve slova (atd.) Gurua a Védanty; विश्वासः – *viśvāsaḥ* – důvěra; श्रद्धा – *śraddhā* – víra

Co je to *śraddhā*? *Śraddhā* je víra ve slova Gurua a Védanty (svatých spisů).

Víra je velice důležitým faktorem našeho života. Nikdo nemůže žít bez víry. Jdete spát s vírou, že se ráno zase probudíte. Věříte lékaři, že lék, který vám předepsal, vás vyléčí. Věříte holiči, že vás svou ostrou břitvou, kterou vám dává na krk, nepodřízne. Věříte, že vaše manželka věří vám. Nevěřící Tomáš není nikdy šťastný (*na sukham sarṁśayātmanah*).

Víra či *mānyatā* může být slepá, pokud není podepřena intelektuálním zkoumáním či potvrzena vlastní zkušeností. Naše víra se může změnit nebo rozpadnout. Slepá víra nás může dostat do potíží nebo z nás může udělat fanatiky, pověřivé lidi s klapkami na očích.

Zde je *śraddhā* definována jako víra ve slova Gurua a Védanty (svatých spisů). Je to intelektuální přesvědčení o ušlechtilosti a způsobilosti Gurua a o platnosti jeho učení. „Můj Guru je úžasná duše. To, co říká, je pravdivé, i když to zatím nejsem schopen zakoušet. Pravda je za slovy a za smysly. Svaté knihy na Pravdu poukazují. Proto jsou užitečnými nástroji k dosažení poznání. Guru vykládá svaté knihy správně. Zná ty nejlepší prostředky k mému duchovnímu rozvoji. Jde mu jen o mé dobro a nikdy by mi neublížil. Nesobecky mě miluje. Je realizovaný a pokud pochopím jeho učení, dosáhnu také tohoto stavu. Nikdy jsem neviděl Boha. Ani nevím, zda opravdu existuje. Pokud ano, má formu, nebo je bezforemný? Ale Bůh existuje a Guru mne k Němu dovede.“ Takové myšlení je víra.

Víra je vždycky vírou v to, co neznáme. Poznané nevyžaduje žádnou víru, protože to je něco, co už známe.

Nepotřebuji věřit, že mám nos, já to vím. Thákur říká: „Víra je pták, který radostně zpívá, i když úsvit ještě nepřišel.“ I když ještě nevidí slunce, věří, že brzo vyjde.

Jedině s takovoto vírou může hledající odhodlaně jít po duchovní cestě a přímo zakoušet to, v co věří (*śraddhāvān labhate jñānam*). Víra nám umožňuje naslouchat svatým textům s otevřenou a pozornou myslí. Víra nebrání zkoumání. Ve skutečnosti pobízí hledajícího, aby přemýšlel o pravdě a poznal ji. Taková víra tudíž není slepá. Zkoumání ji posiluje a poznáním víra dosahuje svého vrcholu. Bez víry by hledající nebyl schopen zjistit svůj cíl ani najít prostředky k jeho dosažení a nebyl by si v tomto směru nikdy jistý. Stejně tak by pochyboval i o svých vlastních výsledcích (*saṁśayātmā vinaśyati* – kdo má pochybnosti, ničí sám sebe).

Nejdůležitější je víra v Gurua. On v nás potom dokáže vyvolat víru ve svaté texty, v náš cíl, prostředky k jeho dosažení a také v naše schopnosti cíle dosáhnout.

F) SAMĀDHĀNA

समाधानं किम्? चित्तैकाग्रता ।

samādhānaṁ kim? cittaikāgratā ।

समाधानम् – *samādhānam* – samādhāna; किम् – *kim* – co;
चित्त-एकाग्रता – *citta - ekāgratā* – jednobodovost mysli

Co je to *samādhāna*? Je to jednobodovost mysli.

Normálně je naše mysl roztěkaná a naše úsilí rozptýlené, zvláště, když jsme si neurčili svůj cíl nebo máme vidinu více než jednoho cíle. Máme-li jediný cíl, jsou naše mysl a úsilí soustředěné a náš postup je rychlejší. Chceme-li jet do Bombaje (*Mokṣa*), jdeme do cestovní kanceláře (*Guru*) a zjistíme si nejlepší způsob dopravy (*sādhana*), zarezervujeme si jízdenku, nastoupíme do dopravního prostředku a dojedeme do cíle. Hlídáme si ostatní výdaje (smyslové orgány a mysl), abychom si mohli jízdenku vůbec dovolit, zrušíme jiné aktivity, které kolidují s naší cestou (*ekāgratā*), důvěřujeme cestovní kanceláři a dopravnímu prostředku, který nás přepravuje a snášíme trpělivě všechny cestovní útrapy (*titikṣā*), abychom se dostali do Bombaje.

Samādhāna je stav mysli člověka, který má před sebou jediný cíl. Aby jej dosáhl, ovládá svou mysl (*śama*) a smysly (*dama*), vyhýbá se od honbě za světskými objekty (*uparama*), trpělivě snáší životní útrapy (*titikṣā*) a s důvěrou následuje cestu, kterou mu ukazuje *Guru* a svaté knihy (*śraddhā*). Výsledné ponoření mysli do Já je potom *samādhāna*.

4. *Mumukṣutva*

मुमुक्षुत्वं किम्? मोक्षो मे भूयाद् इति इच्छा ।

mumukṣutvaṁ kim? mokṣo me bhūyād iti icchā ।

मुमुक्षुत्वम् – *mumukṣutvam* – *mumukṣutva*; किम् – *kim* – *co*; मोक्षः – *mokṣam* – osvobození (*mókṣa*); मे – *me* – *mně*; भूयात् – *bhūyāt* – nechť se stane; इति – *iti* – *tudíž*; इच्छा – *icchā* – *touha*

**Co je to *mumukṣutva*? „Kéž dosáhnu osvobození!“
Mumukṣutva je palčivá touha po osvobození.**

Člověk poháněný touhou po štěstí se honí za objekty, lidmi a světskými zážitky. Hromadí peníze, získává slávu, postavení a moc, cestuje, užívá si, žení se, plodí děti atd. Přitom zakouší různé stupně utrpení. Nakonec přijde v jeho životě den, kdy si řekne: „Už toho všeho bylo dost. Chci se dostat ven z tohohle kolotoče. Už nechci být otrokem světa a své myslí. Nechci už, aby se mnou svět cloumal sem a tam. Chci, aby to skončilo, ale ne jenom určité konkrétní útrapy, ale všechno trápení jednou provždy. Chci se osvobodit od všech omezení, pocitů nedokonalosti, bezmoci a beznaděje. Budu hledat to, co je trvalé a dokonalé. Tato touha se nazývá *mumukṣutva*.

Mnozí z nás ani nevíme, že jsme spoutáni. Spokojeně přijímáme svůj stav utrpení a konečnosti jako přirozený. Dokonce se o tom pokoušíme trapně filosofovat – *kabhī dhūp kabhī chhāva* – jednou jsi dole, jednou nahoře. *Lokmanya Tilak*, veliký indický bojovník za svobodu, musel nejprve Indy přesvědčit o tom, že jsou nesvobodní a že se mohou osvobodit od cizí nadvlády a vládnout si sami, a teprve pak mohl přemýšlet o tom, jak to provést. Díky milosti Boží, zásluhám z minulých životů, životním otre-

sům či inteligentnímu životu a pozorně pátrající mysli, začne člověk zkoumat svůj současný stav a vznikne v něm touha se z něj vysvobodit.

Mumukṣutva může mít čtyři stupně:

◆ Velmi hloupá (*ati manda*). „Když se osvobodím, bude to fajn, když ne, snad budu mít víc štěstí v příštím životě.“ Tento typ se ani nedá brát jako opravdová *mumukṣutva*.

◆ Hloupá (*manda*). „Budu hledat osvobození či Pravdu, až budu v důchodu nebo až mi odpadnou všechny mé světské povinnosti.“

◆ Střední (*madhyama*). „Musím se osvobodit, jakmile to jen bude možné, čím dříve, tím lépe.“

◆ Silná (*tīvra*). „Chci se osvobodit od spoutanosti teď hned.“ Intenzita této potřeby je tak veliká, jako touha topícího se člověka po vzduchu nebo touha člověka, jemuž hoří šaty, po vodě. Ten, jehož *mumukṣutva* je takto silná, dosáhne cíle. Získá tím také zcela přirozeně všechny ostatní kvality.

एतत् साधनचतुष्टयम् ।

ततस्तत्त्वविवेकस्याधिकारिणो भवन्ति ।

etat sādhanacatuṣṭayam ।

tatastattvavivekasyādhikāriṇo bhavanti ।

एतत् – *etat* – tyto; साधनचतुष्टयम् – *sādhanacatuṣṭayam* – Čtyři schopnosti; ततः – *tataḥ* – následně; तत्त्वविवेकस्य – *tattvavivekasya* – pro zkoumání Pravdy; अधिकारिणः – *adhikāriṇaḥ* – jsou způsobilí; भवन्ति – *bhavanti* – stanou se

**Toto jsou Čtyři schopnosti (*sādhana-catuṣṭaya*).
Teprve po jejich získání je člověk připraven na
zkoumání Pravdy.**

Chce-li člověk zasáhnout cíl, musí začít přípravou pušky. Musí ji vyčistit a naolejovat, vyzkoušet jednotlivé součástky, aby do sebe hladce zapadaly, a nabít ji. Teprve poté přenesou svou pozornost na cíl. Podobně, dokud není mysl připravena a vybavena Čtyřmi schopnostmi, neobráti se sama od sebe ke zkoumání Pravdy. Zkoumání musí přijít zevnitř. Je-li člověk nucen k přemýšlení násilím, neprovádí zkoumání s upřímnou opravdovostí, a tudíž nedosáhne Pravdy.

Není-li mysl člověka připravena, tak i kdyby slyšel toto poznání, bude se mu zdát teoretické a abstraktní. I když ho možná ocení, nebude schopen o něm rozjímat či v něm přebývat.

4. ZKOUMÁNÍ PRAVDY

तत्त्वविवेकः कः?

आत्मा सत्यं तदन्यत् सर्वं मिथ्येति ।

tattvavivekaḥ kaḥ?

ātmā satyaṁ tadanyaṁ sarvaṁ mithyeti ।

तत्त्वविवेकः – *tattvavivekaḥ* – zkoumání Pravdy; कः – *kaḥ* – co; आत्मा – *ātmā* – Átman (Já); सत्यम् – *satyam* – skutečný; तदन्यत् – *tadanyaṁ* – jiný než To (než Já); सर्वम् – *sarvaṁ* – vše; मिथ्या – *mithyā* – je neskutečné; इति – *iti* – tudíž

Co je to zkoumání Pravdy? Je to pevné přesvědčení, že jediné Já (Átman) je skutečné a že vše ostatní, od Něho odlišné, je neskutečné.

Rozlišování a stanovení toho, co je skutečné (Já) a co je neskutečné (ne-Já), je zkoumáním Pravdy.

Rozlišování mezi skutečným a neskutečným: Skutečné (*sat* - existence, skutečnost, bytí) je to, co zůstává stále stejné v průběhu všech tří období času (minulost, přítomnost, budoucnost). Skutečné nemůže být za žádných podmínek popřeno a je nezávislé na úhlu pohledu. Je ne-

měnné, stále stejné. Jestliže slova nějakého člověka zůstávají v průběhu času nepopřena, říkáme, že mluví pravdu. Když ale každou chvíli říká něco opačného, říkáme, že nemluví pravdu.

Ne-existující (ve smyslu nemožné) (*asat*) je to, co neexistuje ani v jednom ze tří období času. Neplodná žena existuje a také dítě existuje, ale dítě neplodné ženy existovat nemůže. Podobně neexistuje ani kulatý čtverec.

Neskutečné (*mithyā*) je to, co nemůže být definováno ani jako skutečné (*sat*), ani jako ne-existující (*asat*). Jestliže věc existuje a je zakoušena, ale mění se, říká se, že je neskutečná. Svět existuje a je zakoušen, ale je proměnlivý v závislosti na čase a zkušenosti, a proto je neskutečný. Také to, co zakoušíme, není takové, jaké to je ve skutečnosti. Šrí Buddha si v meditaci uvědomil, že toto tělo, které vypadá jako pevné, je jenom energie v pohybu, stejně jako každý objekt tohoto světa. Byla to skutečná vnitřní zkušenost, nikoli pouhý intelektuální koncept, který předkládá dnešní věda.

Rozlišování mezi Já a ne-Já: Život má dva aspekty: já (ten, kdo zakouší svět) a svět (zakoušené). Jméno, forma, kvalita a zážitek každého objektu světa se mění, ale já, zakoušející, zůstávám stále stejný. Já jsem tu pořád, ale svět je anulován při každé nové myšlence. Jedině já jsem tudíž skutečný a všechno ostatní je neskutečné.

Ale nyní se ještě považuji za tělo, které se věčně mění. Ztotožňuji se s myslí, ale ta je také klamná. Takže co je potom Já, které by mělo být skutečné a neměnné? Metoda

vedoucí k poznání Já, kterou si osvojili mistři, se nazývá *adhyāropa-apavāda* (negace překrytí). Je-li ne-Já důsledně znegováno, potom to, co zůstane, je Čiré Já, Pravda. Proto je v dalším textu Já definováno nejprve pomocí negativních pojmů, a teprve poté následuje tvrzení o jeho pravé přirozenosti:

आत्मा कः?

स्थूलसूक्ष्मकारणशरीराद्यतिरिक्तः

पञ्चकोशातीतः सन् अवस्थात्रयसाक्षी

सच्चिदानन्दस्वरूपः सन् यस्तिष्ठति सः आत्मा ।

ātmā kaḥ?

sthūla-sūkṣma-kāraṇa-śarīrād-vyatiriktaḥ pañcakośātitaḥ

san avasthātrayasākṣī saccidānandasvarūpaḥ san

yastiṣṭhati saḥ ātmā ।

आत्मा – *ātmā* – Átman; कः – *kaḥ* – co; स्थूलसूक्ष्मकारणशरीराद्यतिरिक्त – *sthūla-sūkṣma-kāraṇa-śarīrād-vyatirikta* – odlišné od hrubého, jemného a kauzálního těla; पञ्चकोशातीत सन् – *pañcakośātita san* – jsoucí za pěti obaly; अवस्थात्रयसाक्षी – *avasthātrayasākṣī* – svědek tří stavů vědomí; सच्चिदानन्दस्वरूपं सन् – *saccidānandasvarūpaṁ san* – to, čehož přirozeností je Bytí – Vědomí – Blaženost; य – *ya* – jenž; तिष्ठति – *tiṣṭhati* – zůstává; सः – *saḥ* – tento; आत्मा – *ātmā* – Átman (Já)

Co je to Já (Átman)? To, co je odlišné od hrubého, jemného a kauzálního těla, co je za pěti obaly, co je svědkem tří stavů vědomí a čehož pravou přirozeností je Bytí – Vědomí – Blaženost, je Já.

Když nás někdo požádá, abychom se představili, začneme zešíroka: „Jsem syn toho a toho, mé jméno je XY, jsem Bráhman, narozený v Indii, v hinduistické rodině, vystudoval jsem inženýrství, pracuji v nadnárodní firmě jako vedoucí pracovník, vydělávám tolik a tolik, měřím 172 cm, vážím 75 kg, docela pohledný, dosti inteligentní, ale trochu vznětlivý atd.“ Pokud se nad tím zamyslíme, zjišťujeme, že jsme o sobě mluvili vždy jen s ohledem na něco jiného. S ohledem na své tělo („já“) měřím a vážím tolik a tolik, ve vztahu ke svému otci („já“) jsem jeho syn, s ohledem na svou firmu („já“) jsem vedoucí pracovník, s ohledem na svou mysl („já“) jsem vznětlivý, s ohledem na svůj intelekt („já“) jsem inteligentní atd. Kdo anebo co jsem ale já, bez ohledu na všechny tyto podmíněnosti? Podmíněnost (*upādhi*) je to, co přenáší své vlastnosti na věci, se kterými je v blízkosti. Bezbarvý krystal se jeví jako modrý nebo červený, pokud je poblíž šatů této barvy. Pokud šaty odstraníme, můžeme krystal zakoušet „takový, jaký je“. Tři těla, pět obalů a tři stavy vědomí jsou podmíněnostmi pro Já. Ale „Já“, znalec těchto podmíněností, jsem od nich odlišný.

Tři těla (śarīra-traya): Každý z nás má ne jedno, ale hned tři těla:

◆ Hrubé tělo (*sthūla-śarīra*) je to, které vnímáme svými smysly. Bylo vyživováno potravou, až dorostlo do své současné velikosti.

◆ Jemné tělo (*sūkṣma-śarīra*) nemůže být vnímáno pomocí smyslů, ale každý z nás ho zná. Víím, zda mám

hlad, nebo zda se zlobím. Ostatní to vědět nemusí, dokud to nevyjádřím nebo dokud se to neprojeví na fyzické úrovni.

◆ Kauzální tělo (*kāraṇa-śarīra*) je místo všech našich vnitřních tendencí (*vāsanās*), které jsou příčinou zbylých dvou těl.

Pět obalů (pañcakośa): V zimě člověk může venku nosit několik vrstev oblečení, které si svlékne, když přijde do vytopeného bytu. On není těmi šaty a může si je podle libosti oblékat nebo je odkládat. Podobně se Já překrylo pěti obaly. Pět obalů jsou vlastně tři těla rozebíraná výše, ale jinak roztríděná.

◆ Obal jídla (*annamaya kośa*) je hrubé tělo (*sthūla-śarīra*) vytvořené z potravy.

◆ Obal vitálního dechu (*prāṇamaya kośa*) řídí všechny naše fyziologické aktivity.

◆ Obal mentální (*manomaya kośa*) je sídlo všech emocí.

◆ Obal intelektuální (*vijñānamaya kośa*) řídí tělesné aktivity prostřednictvím pojmu konatelství.

◆ Obal blaženosti (*ānandamaya kośa*) je kauzální tělo (*kāraṇa-śarīra*) – je to naše osobnost ve svém neprojeveném stavu.

Obal vitálního dechu, obal mentální a intelektuální tvoří dohromady jemné tělo (*sūkṣma-śarīra*). Zním různé stavy svých těl a obalů, a proto jsem od nich odlišný.

Tři stavy vědomí (avasthātraya): Tři stavy představují kompletní rozsah zkušeností, kterými jedinec prochází.

◆ Bdělý stav (*jāgrat avasthā*) je stav, ve kterém zakoušíme hrubý svět prostřednictvím svých smyslů.

◆ Stav snění (*svapna avasthā*) je stav, ve kterém zakoušíme svůj individuální snový svět prostřednictvím své myslí.

◆ Stav hlubokého spánku (*suṣupti avasthā*) je stav, ve kterém zakoušíme absenci světa objektů, emocí a myšlenek.

Já jsem svědkem všech tří stavů. Vzájemně přecházejí jeden ve druhý, ale já zůstávám ve všech těchto stavech neměnný.

Bytí – Vědomí – Blaženost (saccidānanda): To, co zůstane po znegování ne-Já, je čiré Já, jehož přirozeností je Bytí – Vědomí – Blaženost (*saccidānanda svarūpa*).

◆ Bytí (*sat*) je to, co nemůže být za žádných okolností popřeno. Kdo může popřít popírajícího? Proto já vždy existuji.

◆ Vědomí (*cit*) je podstata poznání, která osvětluje všechny podmíněnosti.

◆ Blaženost (*ānanda*) je ze všech tří pojmů označujících podstatu Já nejvýstižnější. Podmíněnosti omezují čas, prostor a objekty. Ale Já, které je osvobozené ode všech podmíněností, je nekonečné a nekonečno je blaženost.

Poznáním své pravé přirozenosti se člověk osvobodí od omezení všech podmíněností. Kdo by potom netoužil po Sebe-poznání?

Šrí Šankaráčárja nás nyní podrobněji zasvětil do výše uvedených definicí.

5. TŘI TĚLA

1. Hrubé tělo

स्थूलशरीरं किम्?
पञ्चीकृतपञ्चमहाभूतैः कृतं सत्कर्मजन्यं
सुखदुःखादिभोगायतनं शरीरम्
अस्ति जायते वर्धते विपरिणमते अपक्षीयते विनश्यतीति
षड्विकारवदेतत् स्थूलशरीरम् ।

sthūlaśarīraṃ kim?

*pañcīkṛtapañcamahābhūtaiḥ kṛtaṃ satkarmajanyaṃ
sukhaduḥkhādibhogāyatanam śarīram
asti jāyate vardhate vipariṇamate apakṣīyate vinaśyatīti
ṣaḍvikāravadetat sthūlaśarīraṃ ।*

स्थूल-शरीरम् – *sthūla-śarīram* – hrubé tělo; किम् – *kim* – co;
पञ्चीकृत-पञ्चमहाभूतैः – *pañcīkṛta-pañcamahābhūtaiḥ* – z pěti vel-
kých elementů, které prošly procesem *pañcīkaraṇa*; कृतम् –
kṛtam – vytvořeny; सत्कर्मजन्यम् – *satkarmajanyam* – zrozené
v důsledku dobrých činů v minulosti; सुखदुःखादिभोगायतनं –
sukhaduḥkhādibhogāyatanam – prostředek k zakoušení radosti,
bolesti atd.; शरीरम् – *śarīram* – tělo; अस्ति – *asti* – je; जायते – *jāyate* –
je narozeno; वर्धते – *vardhate* – roste; विपरिणमते – *vipariṇamate* –
dospívá; अपक्षीयते – *apakṣīyate* – uvadá; विनश्यतीति – *vinaśyatīti* –

umírá; षड्विकारवत् – *ṣaḍvikāravat* – se šesti modifikacemi; एतत् –
etat – toto; स्थूलशरीरम् – *sthūlaśarīram* – hrubé tělo

To, co je vytvořeno z pěti velkých elementů a prošlo procesem zhrubnutí (*pañcīkaraṇa*), co se zrodilo jakožto výsledek dobrých činů z minulosti, co je prostředkem k zakoušení radosti, bolesti atd. a co je subjektem šesti modifikací, kterými jsou potenciální existence, narození, růst, dospívání, chátrání a smrt, to je hrubé tělo.

V současnosti je naše mysl na hrubé úrovni, proto pojďme začít tento rozbor hrubým tělem.

To, co je vytvořeno z pěti velkých elementů a prošlo procesem zhrubnutí (*pañcīkaraṇa*): Pět velkých elementů je prostor, vzduch, oheň, voda a země. Pokud projdou procesem zhrubnutí, jenž se nazývá *pañcīkaraṇa* (a je vloženo dále v textu), vznikne pět hrubých elementů. Jejich permutacemi a kombinacemi vznikne celý hrubý svět, který vnímáme. Naše tělo je také součástí světa, takže je rovněž vytvořeno z pěti hrubých elementů.

Sthūla-śarīra: Tělo může být vnímáno pomocí pěti smyslů námi samými i druhými, jak uvnitř, tak vně, a je tudíž nazýváno hrubé. Postupem času se rozpadne, a proto je nazýváno *śarīra* (*śīryamāṇatvāt śarīram*). Po smrti se tělo rozloží zpět na pět elementů, ze kterých bylo zformováno. (Smrt se proto nazývá *pañcatvam āpuḥ* – patří pěti elemen-

tům.) Tělo je součástí pěti elementů, a proto od nich ve skutečnosti není nikdy odděleno. Žádný z pěti elementů odděleně ani dohromady mi nepatří, a přesto považuji toto tělo, které je kombinací pěti elementů, za sebe sama a vlastnosti s ním spojené považuji za své.

Etat (toto): Tělo, stejně jako kterýkoli jiný objekt, může být označeno jako „toto“. „Já“ jakožto ten, kdo „toto“ poznává, jsem od toho odlišný.

Satkarmajanyarī: Toto tělo je výsledkem činů vykonaných v minulosti. Lidské zrození je v projeveném světě to nejvzácnější. V tomto zrození máme volbu, zda se rozvíjet nebo upadat. Máme dar jemného intelektu, který může rozlišovat mezi dobrým a špatným, skutečným a nesku- tečným a dosáhnout nejvyšší Pravdy. Toto lidské zrození je zajisté výsledkem dobrých činů vykonaných v minu- losti. Víme-li, jak je vzácné a jedinečné, neměli bychom toto drahocenné zrození promarnit a měli bychom se sna- žit dosáhnout cíle, pro který nám bylo toto tělo dáno.

Sukha-duḥkha-ādi-bhoga-āyatanaḥ: V obchodě se všechny transakce odehrávají u prodejního pultu. Když se pult zavře, všechny transakce, příchozí i odchozí, usta- nou. Toto tělo je něco jako prodejní pult, pomocí něhož sklízíme naše zážitky štěstí a utrpení. Tyto transakce usta- nou dočasně ve spánku a úplně po smrti. Tělo bývá také přirovnáváno k městu s devíti branami (*nava dvāre pure dehī*). Tak jako dopravní prostředky projíždějí branami,

tak se životní transakce dějí skrze devět tělesných otvorů. Například jíme ústy atd.

Ṣaḍvikāravat: Tělo prochází šesti modifikacemi:

◆ *Asti* (potenciální existence). Matka zakouší vnitřní změny a lékař potvrdí „přítomnost“ plodu v matčině děloze.

◆ *Jāyate* (je narozeno). Po devíti měsících vychází dítě z dělohy, aby zakoušelo vnější svět.

◆ *Vardhate* (roste). Tělo, vyživováno potravou, roste zpočátku spíše do délky a později i do šířky.

◆ *Vipariṇamate* (dospívá). Dosáhne puberty a dospívá. Po čase se dostane na vrchol fyzické vitality.

◆ *Apakṣyate* (uvadá). Končetiny pomalu slábnou, vlasy šediví, kůže ztrácí pružnost a energie vyprchává.

◆ *Vinaśyati* (umírá). Tělo se nakonec rozpadá a rozloží se zase na pět elementů. Tomu říkáme smrt. „Já“ – Čiré Átman – jsem svědkem všech těchto šesti modifikací těla. „Já“ nejsem zrozený, ani („já“) neumírám spolu s tělem. To jenom kvůli chybnému ztotožnění říkám: „Já umírám.“ „Já jsem tlustý.“ A tak dále.

Vím-li, že nejsem tělo, potom nemusím tělo odmítat. Je to vozidlo, které používáme k transakcím se světem (*śarīramādyarṇ khalu dharmasādhanaṇi*). Je to chrám, ve kterém sídlí Čiré Já (*deho devālayaḥ*). Proto by mělo být udržováno čisté a připravené k používání, ale neměli bychom k němu být příliš vázáni nebo se s ním chybně ztotožňovat.

2. Jemné tělo

सूक्ष्मशरीरं किम्?

अपञ्चीकृतपञ्चमहाभूतैः कृतं सत्कर्मजन्यं
सुखदुःखादिभोगसाधनं पञ्चज्ञानेन्द्रियाणि
पञ्चकर्मेन्द्रियाणि पञ्चप्राणादयः मनश्चैकं
बुद्धिश्चैका एवं सप्तदशाकलाभिः सह
यत्तिष्ठति तत्सूक्ष्मशरीरम् ।

sūkṣmaśarīraṁ kim?

*apañcīkṛtapañcamahābhūtaiḥ kṛtaṁ satkarmajanyam
sukhaduḥkhādibhogasādhanam pañcājñānendriyāṇi
pañcakarmendriyāṇi pañcaprāṇādayaḥ manaścaikam
buddhiścaikā evaṁ saptadaśakalābhiḥ saha
yattiṣṭhati tatsūkṣmaśarīram ।*

सूक्ष्मशरीरम् – *sūkṣmaśarīram* – jemné tělo; किम् – *kim* – co;
अपञ्चीकृतपञ्चमहाभूतैः – *apañcīkṛtapañcamahābhūtaiḥ* – pomocí pěti
velkých elementů, které ještě neprošly procesem zhrubnutí;
कृतम् – *kṛtam* – udělán; सत्कर्मजन्यम् – *satkarmajanyam* – zro-
zený díky dobrým činům z minulosti; सुखदुःखादिभोगसाधन –
sukhaduḥkhādibhogasādhanam – nástroj k zakoušení radosti, utr-
pení atd.; पञ्चज्ञानेन्द्रियाणि – *pañcājñānendriyāṇi* – pět smyslových
orgánů vnímání; पञ्चकर्मेन्द्रियाणि – *pañcakarmendriyāṇi* – pět smys-
lových orgánů činnosti; पञ्चप्राणादयः – *pañcaprāṇādayaḥ* – pět prán;
मनः च एकम् – *manaḥ ca ekam* – mysl; बुद्धि च एकम् – *buddhi ca ekam* –
intelekt; एवम् – *evam* – takto; सप्तदशाकलाभिः सह – *saptadaśakalābhiḥ
saha* – ze sedmnácti složek; यत् – *yat* – jenž; तिष्ठति – *tiṣṭhati* – zů-
stává; तत् – *tat* – toto; सूक्ष्मशरीरम् – *sūkṣmaśarīram* – jemné tělo

Co je to jemné tělo? To, co je složeno z pěti velkých elementů, které ještě neprošly procesem zhrubnutí, co se zrodilo z dobrých činů v minulosti, nástroj k zakoušení radosti, bolesti atd., co je tvořeno sedmnácti složkami, jmenovitě pěti smyslovými orgány vnímání, pěti smyslovými orgány činnosti, pěti pránami, myslí a intelektem – to je jemné tělo.

To, co prostupuje hrubým tělem, je jemné tělo.

Apañcakṛtapañcamahābhutaiḥ kṛtaim: Pět velkých elementů ve fázi vzniku se nazývá *tanmātras*. Veškerý jemný svět je vytvořen jejich permutacemi a kombinacemi. Jemné tělo, jakožto součást jemného světa, je také tvořeno těmito jemnými elementy.

Říkáme jim jemné, protože nemohou být vnímány našimi smysly. Očima hrubého těla nemohu vidět mysl druhého člověka (díky Bohu) ani svou vlastní mysl. Ale uvědomuji si myšlenky své mysli (*sākṣibhāsyā*). Jemné tělo ožívuje hrubé tělo. Když ho opustí, říkáme, že daný člověk zemřel. Také se mu říká „*linga śarīra*“, protože je známkou přítomnosti života v hrubém těle (*linga* = známka).

Satkarmajanyaḥ: Lidské zrození je výsledkem dobrých činů z minulosti (*puṇyena puṇyaḥ pāpena pāpaḥ ubhābhyāḥ manuṣyalokaḥ*). Díky zásluhám získáváme nebeské tělo, kvůli proviněním zase tělo zvířecí a jsou-li zásluhy a provinění v rovnováze, získáváme tělo lidské.

V nebeském a zvířecím těle jsou naše zásluhy a provinění vyčerpány a žádné nové nevznikají (*bhoga-janma*). Ale v lidském zrození můžeme sklízet bohatou úrodu zásluh a provinění díky svým činům (*yoga-janma*). Činy různých lidí se liší, a proto máme také odlišná jemná těla. I v případě téměř identických dvojčat je to tak, že každé myslí jinak.

Bhoga-sādhanam: To, co ve skutečnosti zakouší zážitky radosti, bolesti, horka, chladu a tak dále, je mysl a intelekt jemného těla. Tělo necítí žádnou bolest, je-li probodnuto, ani poctu, je-li ověčeno. Je to mysl, která se cítí ublížená či potěšená. Kniha, kterou držíte, si neuvědomuje, že ji držíte, protože nemá žádné jemné tělo. Ale vy si to uvědomujete díky fungování svého jemného těla. Proto v hlubokém spánku, kdy se mysl a intelekt dočasně zastaví, není žádné zakoušení světa.

Saptadaśakalāḥ: Jemné tělo má sedmnáct složek, a sice pět smyslových orgánů vnímání, pět smyslových orgánů činnosti, pět prán, mysl a intelekt. Schopnost vnímat a poznávat nemají vnější smyslové orgány, ale spíše něco jemnějšího, co je za nimi. Vnější orgán (*golaka*) je jen částí hrubého těla. Sám o sobě nemůže vnímat ani reagovat na žádné podněty. Například i slepec má oči, ale nemá zrak. Skutečným smyslovým orgánem je schopnost vidění, která je za okem.

Prány jsou fyziologické funkce, bez kterých by tělo nepřežilo. Dodávají energii hrubému a jemnému tělu.

Mysl je sídlem emocí, vjemů, vůle atd. Intelekt rozpoznává, pozoruje, soudí, analyzuje, vytváří koncepty, představy, rozhodnutí atd. Mysl a intelekt pobízejí tělo k činnosti. Jemné tělo je proto řidičem tohoto vozidla – příčinou všech nedokonalých i úspěšných počinů.

SMYSLOVÉ ORGÁNY VNÍMÁNÍ

श्रोत्रं त्वक् चक्षुः रसना घ्राणं इति
 पञ्चज्ञानेन्द्रियाणि । श्रोत्रस्य दिग्देवता । त्वचो वायुः ।
 चक्षुषः सूर्यः । रसनाया वरुणः ।
 घ्राणस्य अश्विनौ । इति ज्ञानेन्द्रियदेवताः ।
 श्रोत्रस्य विषयः शब्दग्रहणम् ।
 त्वचो विषयः स्पर्शग्रहणम् ।
 चक्षुषो विषयः रूपग्रहणम् ।
 रसनाया विषयः रसग्रहणम् ।
 घ्राणस्य विषयः गन्धग्रहणम् इति ।

*śrotram tvak cakṣuḥ rasanā ghrāṇam iti
 pañcājñānendriyāṇi | śrotrasya digdevatā | tvaco vāyuh |
 cakṣuṣaḥ sūryaḥ | rasanāyā varuṇaḥ |
 ghrāṇasya aśvinau | iti jñānendriyadevatāḥ |
 śrotrasya viśayaḥ śabdagrahaṇam |
 tvaco viśayaḥ sparśagrahaṇam |
 cakṣuṣo viśayaḥ rūpagrahaṇam |
 rasanāyā viśayaḥ rasagrahaṇam |
 ghrāṇasya viśayaḥ gandhagrahaṇam iti |*

श्रोत्रम् – śrotram – ucho; त्वक् – tvak – kůže; चक्षु – cakṣu – oko;
 रसना – rasanā – jazyk; घ्राणम् – ghrāṇam – nos; इति पञ्च ज्ञानेन्द्रियाणि –

iti pañca jñānendriyāṇi – jsou pěti smyslovými orgány vnímání; श्रोत्रस्य – śrotrasya – ucha; दिग्देवता – digdevatā – Prostor; त्वचः – tvacaḥ – kůže; वायु – vāyu – Vzduch; चक्षुषः – cakṣuṣaḥ – oka; सूर्यः – sūryaḥ – Slunce; रसनायाः – rasanāyāḥ – jazyka; वरुणः – varuṇaḥ – Voda; घ्राणस्य – ghrāṇasya – nosu; अश्विनौ – aśvinau – Aśvini-kumāras; इति ज्ञानेन्द्रियदेवताः – iti jñānendriyadevatāḥ – jsou dohlízející božstva smyslových orgánů vnímání; श्रोत्रस्य – śrotrasya – pro ucho; विषयः – viśayaḥ – oblast zakoušení; शब्दग्रहणम् – śabdagrahaṇam – vnímání zvuku; त्वचः – tvacaḥ – pro kůži; विषयः – viśayaḥ – oblast zakoušení; स्पर्शग्रहणम् – sparśagrahaṇam – vnímání doteku; चक्षुषः – cakṣuṣaḥ – pro oko; विषयः – viśayaḥ – oblast zakoušení; रूपग्रहणम् – rūpagrahaṇam – vnímání formy; रसनाया – rasanāyā – pro jazyk; विषयः – viśayaḥ – oblast zakoušení; रसग्रहणम् – rasagrahaṇam – vnímání chuti; घ्राणस्य – ghrāṇasya – pro nos; विषयः – viśayaḥ – oblast zakoušení; गन्धग्रहणम् – gandhagrahaṇam – vnímání vůně; इति – iti – tudíž

Pět smyslových orgánů vnímání jsou uši, kůže, oči, jazyk a nos. Dohlízející božstva smyslových orgánů vnímání jsou Prostor pro uši, Vzduch pro kůži, Slunce pro oči, Voda pro jazyk a Aśvini-kumāras pro nos. Oblasti zkušeností smyslových orgánů vnímání jsou vnímání zvuku pro ucho, vnímání dotyku pro kůži, vnímání formy pro oči, vnímání chuti pro jazyk a vnímání vůně pro nos.

Pět smyslových orgánů vnímání jsou schopnosti slyšet, cítit dotek, vidět, chutnat a cítit vůni. Pomocí nich vnímáme celý svět zvuků, doteků, forem, chutí a vůní.

Každý smyslový orgán vnímá jen určité smyslové objekty. Smysly za sebe nemohou vzájemně zaskakovat. Uši nemohou vidět, oči nemohou cítit a podobně. Vynechá-li jeden ze smyslových orgánů, potom jedna pětina smyslových vjemů odpadne. Slepý člověk nemůže vnímat tvary a barvy. Pokud je jeden ze smyslů oslabený nebo nefunkční, ostatní smysly se zesílí. Slepci proto například velmi dobře slyší. Poznání získané prostřednictvím smyslů se nazývá *pratyakṣa jñānam* (přímé vnímání). Větší část našeho poznání je získána přímým vnímáním nebo je na něm založena. Podle toho, co vnímáme, tak také reagujeme. Je-li vnímání chybné, potom je naše reakce neadekvátní. Hluší lidé například mají problémy se správným vyslovováním slov, protože se neslyší mluvit. Proto smysly hrají v našem životě velice důležitou roli.

Každé oddělení nějaké organizace má svého vedoucího, který je zodpovědný za řízení a chod tohoto oddělení. I každý stroj potřebuje někoho, kdo ho pravidelně udržuje, zapíná či vypíná a opravuje. Proto bez vnímající entity nemůže něco netečného fungovat. V hinduistických spisech se takovéto vnímající bytosti, které řídí fungování různých funkcí vesmíru, nazývají dohlízející božstva (*devatā*). Je potřeba si jasně uvědomit, že Hinduisté věří pouze v jediného Boha (Íšvaru), ale uznávají, že každá funkce má svého vlastního vedoucího, který získává svou moc, sílu a vědění od jediného vševědoucího, všemohoucího Boha. *Digdevatā* odpovídá za schopnost slyšení, neboť zvuk cestuje prostorem. *Vāyu* – vzduch – řídí hmat. *Sūrya* – Slunce – je zdrojem veškerého světla na

zemi a vidění je možné jedině díky světlu, a proto je Slunce božstvem vidění. Suchý jazyk nemůže vnímat chuť. Když slyšíme o něčem dobrém, začnou se nám sbíhat sliny. Proto je božstvem chuti *Varuṇa* – Voda. *Aśvini-kumāras* řídí fungování čichu.

Já jsem tím, kdo zná stav svých smyslů, a tudíž jsem od nich i od objektů jimi vnímaných odlišný.

Orgány vnímání

Jméno orgánu	Uši	Kůže	Oči	Jazyk	Nos
Dohlížející božstvo	<i>Diḡ Devatā</i>	<i>Vāyu</i>	<i>Sūrya</i>	<i>Varuṇa</i>	<i>Aśvini Kumāras</i>
Funkce	Slyšení	Cítění	Vidění	Chutnání	Čichání
Vnímaný podnět	Zvuk	Dotek	Tvar a barva	Chuť	Vůně

SMYSLOVÉ ORGÁNY ČINNOSTI

वाक्पाणिपादपायूपस्थानीति पञ्चकर्मेन्द्रियाणि ।
वाचो देवता वह्निः ।हस्तयोरिन्द्रः ।पादयोर्विष्णुः ।
पायोर्मृत्युः ।उपस्थस्य प्रजापतिः ।
इति कर्मेन्द्रियदेवताः ।
वाचो विषयः भाषणम् ।पाणयोर्विषयः वस्तुग्रहणम् ।
पादयोर्विषयः गमनम् ।पायोर्विषयः मलत्यागः ।
उपस्थस्य विषयः आनन्द इति ।

vākpāṇipādapāyūpasthānīti pañcakarmendriyāṇi |
vāco devatā vahniḥ |hastayorindraḥ |pādayeroṣṇuḥ |
pāyormṛtyuḥ |upasthasya prajāpatih |
iti karmendriyadevatāḥ |
vāco viṣayaḥ bhāṣaṇam |pāṇyoroṣayaḥ vastugrahaṇam |

*pādayorviṣayaḥ gamanam | pāyorviṣayaḥ malatyāgaḥ |
upasthasya viṣayaḥ ānanda iti |*

वाक्-पाणि-पाद-पायु-उपस्थानि-इति – *vāk-pāṇi-pāda-pāyu-upasthāni-iti* – řeč, ruce, nohy, konečník, genitálie; पञ्चकर्मेन्द्रियाणि – *pañcakarmendriyāṇi* – jsou pět orgánů činnosti; वाचः – *vācaḥ* – řeči; देवता – *devatā* – božstvo; वह्निः – *vahniḥ* – oheň; हस्तयोः – *hastayoḥ* – rukou; इन्द्रः – *indraḥ* – Indra; पादयोः – *pādayoḥ* – nohou; विष्णुः – *viṣṇuḥ* – Višnu; पायोः – *pāyoḥ* – konečníku; मृत्युः – *mṛtyuḥ* – smrt; उपस्थस्य – *upasthasya* – genitálii; प्रजापतिः – *prajāpatiḥ* – Pradžápati; इति कर्मेन्द्रियदेवताः – *iti karmendriyadevatāḥ* – toto jsou dohlížejíci božstva smyslových orgánů činnosti; वाचः विषयः – *vācaḥ viṣayaḥ* – funkce řeči; भाषणम् – *bhāṣaṇam* – mluvit; पाण्योः विषयः – *pānyoḥ viṣayaḥ* – funkce rukou; वस्तुग्रहणम् – *vastugrahaṇam* – uchopovat věci; पादयोः विषयः – *pādayoḥ viṣayaḥ* – funkce nohou; गमनम् – *gamanam* – pohyb; पायोः विषयः – *pāyoḥ viṣayaḥ* – funkce konečníku; मल-त्यागः – *mala-tyāgaḥ* – vylučovat odpad; उपस्थस्य विषयः – *upasthasya viṣayaḥ* – funkce genitálii; आनन्द इति – *ānandaḥ iti* – je potěšení

Pět smyslových orgánů činnosti jsou řeč, ruce, nohy, konečník a pohlavní orgány. Dohlížejíci božstva orgánů činnosti jsou Agni (oheň) pro řeč, Indra pro ruce, Viṣṇu pro nohy, Yama pro konečník a Prajāpatiḥ pro pohlavní orgány. Funkcí řeči je mluvení, funkcí rukou je uchopovat věci, funkcí nohou je pohyb, funkcí konečníku je vylučování odpadu a funkcí genitálii je potěšení (pložení).

Pět smyslových orgánů činnosti jsou schopnost mluvit (sídlící v hlasívkách a jazyku), schopnost uchopovat věci (sídlící v rukách), schopnost pohybu (sídlící v nohách), schopnost vylučování (sídlící v konečníku) a schopnost rozmnožování (sídlící v genitáliích). Tělo skrze ně reaguje na vnější podněty. Mysl je podněcuje k činnosti. Vyvíjejí se od dětství, dosahují plné síly a ve stáří slábnou. Každý z nich vykonává svou příslušnou funkci. Ve výjimečných případech (zvláště u hendikepovaných lidí) se jiný orgán činnosti může pokusit vykonávat funkce orgánu postiženého.

Jazyk má mimořádné postavení, neboť je současně orgánem činnosti (jedení a mluvení) i vnímání (chuť).

Oheň je božstvem mluvení, což se obráží třeba ve spojeních „plamenný projev“ nebo „ohnivá diskuse“. Když člověk mluví, vzniká teplo. *Indra*, král božstev, je zodpovědný za fungování rukou. Přední nohy zvířat se vyvinuly v naše ruce. Veškeré umění je možné díky dovednosti našich prstů. *Višnu*, který má dlouhý krok, je božstvem nohou. *Mṛtyu* (Smrt) vládne konečníku. Je známo, že člověk může v okamžiku smrti vyloučit odpad z různých tělesných otvorů. *Prajāpati* – stvořitel má na starosti rozmnožování. Potěšení z rozmnožovacího procesu zajišťuje zachování druhu.

Orgány činnosti

Jméno orgánu	Jazyk	Ruce	Nohy	Konečník	Genitálie
Dohlížející božstvo	<i>Agni</i>	<i>Indra</i>	<i>Višnu</i>	<i>Mṛtyu</i>	<i>Prajāpati</i>
Funkce	Mluvení	Uchopování objektů	Pohyb	Vylučování	Rozmnožování

3. Kauzální tělo

कारणशरीरं किम् ?

अनिर्वाच्यानाद्यविद्यारूपं शरीरद्वयस्य

कारणमात्रं सत्स्वरूपाज्ञानं ।

निर्विकल्पकरूपं यदस्ति तत्कारणशरीरम् ।

kāraṇaśarīraṃ kim?

anirvācyaṇādyavidyārūpaṃ śarīradvayasya

kāraṇamātraṃ satsvarūpājñānaṃ ।

nirvikalpakarūpaṃ yadasti tatkāraṇaśarīram ।

कारणशरीरम् – *kāraṇaśarīram* – kauzální tělo; किम् – *kim* – co; अनिर्वाच्य – *anirvācya* – nevysvětlitelný; अनादि – *anādi* – bez počátku; अविद्या-रूपम् – *avidyā rūpaṃ* – ve formě nevědomosti; शरीरद्वयस्य – *śarīradvayasya* – dvou těl; कारणमात्रम् – *kāraṇamātraṃ* – základní příčina; सत्-स्वरूप-अज्ञानम् – *sat svarūpa ajñānaṃ* – neznalý své vlastní přirozenosti; निर्विकल्पकरूपम् – *nirvikalpakarūpaṃ* – osvobozený od duality; यद् – *yad* – jež; अस्ति – *asti* – je; तत् – *tat* – toto; कारणशरीरम् – *kāraṇaśarīram* – kauzální tělo

To, co je nevysvětlitelné, bez počátku, má formu nevědomosti, je základní příčinou dvou těl (hrubého a jemného), není si vědomo své vlastní přirozenosti a je osvobozeno od duality – to je kauzální tělo.

Kauzální tělo je nejjemnější ze všech tří těl a prostupuje oběma předchozími těly.

Avidyā-rūpam: Má formu nevědomosti. Nevědomost nemá žádný tvar, velikost či kvalitu. Je vždy spjata s nějakým objektem. Například neznalost počítačů. Ale sama o sobě je bez objektu. Já jsem centrum nevědomosti. Nevědomost beze mne nemůže existovat. Já existuji, a proto mohu být nevědomý.

Anirvācyam: Nevysvětlitelné.

- Protože nemá žádnou formu, velikost ani kvalitu, nemůže být popsáno slovy či uchopeno myslí.
- Nevědomost znamená nedostatek poznání. Nevědomost nemá vlastně žádné bytí. A přece nelze říci, že by byla úplně neexistující. Zakoušíme totiž její následky. Projevuje se jako hrubé a jemné tělo a také zakoušíme utrpení způsobené nevědomostí.
- Nevědomost je sice ničím, ale přesto hraje důležitou roli, takže je to nevysvětlitelná síla.

Anādi: Nevědomost nemá počátek. Kdybychom řekli, že nevědomost začala v určitém okamžiku, potom by jí buď musela předcházet prázdnota, ale nevědomost nemůže vzniknout z ničeho, nebo by jí muselo předcházet poznání, ale nevědomost nemůže vzniknout ani z poznání. Počátek nevědomosti nelze stanovit. Proto je bez počátku.

Śarīra dvayasya kāraṇa mātraṁ: Spletl jsem si provaz s hadem. Lekl jsem se a utekl. Nevědomost, že je to jen provaz, vyvolala představu hada, která v mysli vytvořila strach, a ten donutil tělo, aby uteklo. Podobné je to s mou

neznalostí své skutečné podstaty – omylem se ztotožňuji s něčím konečným, mám pocit neúplnosti, toužím po naplnění, a tak se honím za objekty a myslím si, že mne udělají šťastným. Nevědomost je kořenem všech mých činů. Činy plodí důsledky, které mne těší či trápí a zůstávají po nich stopy v podobě tendencí (vásány), které podněcují další touhy, činy a důsledky. Můžeme proto také říci, že vnitřní tendence plodí činy. Už jsme viděli, že dvě předcházející těla – hrubé a jemné – jsou výsledkem vnitřních tendencí, kterým se jinak souhrnně říká kauzální tělo.

Sat-svarūpa-ajñānam: Víím, že existuji, ale nevím, že mou pravou přirozeností je Bytí-Vědomí-Blaženost. Považuji se za tělo, konatele činů a zakusitele jejich důsledků. Je divné, že toho tolik víím o světě, ale neznám „toho, kdo poznává“, a ještě pikantnější na tom je, že jsem to já sám!

Nirvikalpakarūpam: Nevědomost je homogenní. Nejsou v ní žádné rozdíly. Není v ní žádná dualita poznávajícího a poznaného. Nevědomost nemůže být poznána. Poznání ji rozhání. Má nevědomost nemůže být jiná než vaše. Objekty nevědomosti mohou být různé, ale nevědomost je stále táž. Existují různé stupně poznání, ale nikoli stupně nevědomosti. *Nirvikalpa* znamená být za myšlenkami (*vikalpa*), bez myšlenek.

Nevědomost může být zničena poznáním. Kauzální tělo není proto věčné. Věčné je Já, protože je za zrozením

i smrtí. Z toho důvodu jsem od kauzálního těla odlišný. A tak poznáním své pravé přirozenosti zakouším sebe sama jako odlišného od všech tří těl – hrubého, jemného i kauzálního.

6. TŘI STAVY

अवस्थात्रयं किम्? जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्यवस्थाः ।

avasthātrayaṁ kim? jāgratsvapnasuṣuptyavasthāḥ ।

अवस्थात्रयम् – *avasthātrayam* – tři stavy; किम् – *kim* – co;
जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्यवस्थाः – *jāgratsvapnasuṣuptyavasthāḥ* – bdělý stav,
stav snění a stav hlubokého spánku

**Co jsou to tři stavy? Je to bdělý stav, stav snění
a stav hlubokého spánku.**

Rozsah zkušeností člověka je široký a různorodý. Zakouším fyzický svět jakožto zvuk, dotek, formu, chuť a vůni, emocionální svět jako touhu, zlost, lásku, soucítění a podobně, a intelektuální svět jako ideje, ideály, koncepty, představy a tak dále. Rovněž zakouším nepřítomnost všech těchto faktorů. Tyto zkušenosti jsou rozprostřeny do tří stavů vědomí, kterými všichni procházíme každý den svého života. Jsou to bdělý stav, stav snění a stav hlubokého spánku.

1. Bdělý stav

जाग्रदवस्था का? श्रोत्रादिज्ञानेन्द्रियैः
शब्दादिविषयैश्च ज्ञायते इति या सा जाग्रदावस्था ।
स्थूलशरीराभिमानी आत्मा विश्व इत्युच्यते ।

*jāgradavasthā kā? śrotrādijñānendriyaiḥ
śabdādiviṣayaiśca jñāyate iti yā sā jāgradāvasthā ।
sthūlaśarīrābhimānī ātmā viśva ityucyate ।*

जाग्रदवस्था – *jāgradavasthā* – bdělý stav; का – *kā* – co; श्रोत्रादिज्ञानेन्द्रियैः – *śrotrādijñānendriyaiḥ* – pomocí smyslových orgánů vnímání jako uši atd.; शब्दादिविषयैश्च – *śabdādiviṣayaiśca* – smyslové objekty jako zvuk atd.; ज्ञायते – *jñāyate* – jsou vnímány; इति – *iti* – tudíž; या – *yā* – který; सा – *sā* – tento; जाग्रदावस्था – *jāgradāvasthā* – bdělý stav; स्थूल शरीर अभिमानी – *sthūla śarīra abhimānī* – ztotožněný s hrubým tělem; आत्मा – *ātmā* – Átman; विश्वः – *viśvaḥ* – višva; इति उच्यते – *iti ucyate* – je nazýván

Co je to bdělý stav? Bdělý stav je stavem, ve kterém jsou smyslové objekty, jako třeba zvuk, vnímány smyslovými orgány, jakými jsou například uši. Átman, jenž se ztotožňuje s hrubým tělem, se potom nazývá *viśva*.

Bdělý stav je takový druh zakoušení, kdy celá moje osobnost je vzhůru a plně funguje. V tomto stavu se ztotožňuji se všemi třemi těly a skrze ně zakouším svět. Bdící člověk se proto nazývá *viśva* (celistvý či vše zahrnující).

Jelikož se ztotožňuji s hrubým tělem pouze v bdělém stavu a nikoli ve stavu snění či hlubokého spánku, říká se v textu, že se v bdělém stavu ztotožňuji s hrubým tělem. Není ale možné fungovat v hrubém těle, aniž bych se ztotožňoval také s jemným a kauzálním tělem. Nemohu třeba držet a číst tuto knihu, aniž by zároveň mé ruce a oči podporovala také má mysl.

Protože je prodejní pult hrubého těla otevřen, všechny zkušenostní transakce se dějí skrze něj. Objekty ve světě bdělého stavu jsou zakoušeny prostřednictvím smyslových orgánů tak, jako kdyby byly vně těla. Zdá se vám, že kniha, kterou čtete, není ve vás, ale vně vás. Jednám s pocitem konatelství (*karṭṛtvam*), a proto také zakouším výsledky svých činů (*bhokṭṛtvam*).

Svět bdělého stavu se zdá být pevný a skutečný. Zdá se, že objekty a události jsou ve vztahu příčina – následek. Jejich účel a funkce se řídí nějakými zákonitostmi. Každé ráno se probouzím do téhož důvěrně známého světa. Proto bdělému stavu přisuzuji větší reálnost a důležitost. Vytvářím si připoutanost k objektům a lidem a mám z nich potěšení nebo kvůli nim trpím. Svěsny však беру jako neskutečné, protože je pokládám za výplod své fantazie.

2. Stav snění

स्वप्नावस्था केति चेत् जाग्रदवस्थायां यद् दृष्टं
यद् श्रुतं तज्जनित वासनया निद्रासमये यः

प्रपञ्चः प्रतीयते सा स्वप्नावस्था ।

सूक्ष्मशरीराभिमानी आत्मा तैजस इत्युच्यते ।

svapnāvasthā keti cet jāgradavasthāyām yad dṛṣṭam yad śrutam tajjanita-vāsanayā nidrāsamaye yaḥ prapañcaḥ pratīyate sā svapnāvasthā ।

sūkṣmaśarīrābhimānī ātmā taijasa ityucyate ।

स्वप्नावस्था – *svapnāvasthā* – snový stav; का इति चेत् – *kā iti cet* – zeptáme-li se, co to je; जाग्रदवस्थायाम् – *jāgradavasthāyām* – v bdělém stavu; यद् दृष्टम् – *yad dṛṣṭam* – který byl viděn; यद् श्रुतम् – *yad śrutam* – který byl slyšen; तत्-जनित्-वासनया – *tat janit vāsanayā* – z představ, které se z toho zrodily; निद्रासमये – *nidrāsamaye* – ve spánku; यः – *yaḥ* – jenž; प्रपञ्चः – *prapañcaḥ* – svět; प्रतीयते – *pratīyate* – zkušenost; सा – *sā* – tento; स्वप्न-अवस्था – *svapna-avasthā* – snový stav; सूक्ष्मशरीराभिमानी – *sūkṣmaśarīrābhimānī* – ztotožněný s jemným tělem; आत्मा – *ātmā* – Átman; तैजस – *taijasa* – taidžasa; इति उच्यते – *iti ucyate* – je nazýván

**Na otázku, co je to stav snění, zní odpověď takto:
Je to svět, jenž je vytvořen v průběhu spánku
z představ, které se zrodily z toho, co bylo viděno
a slyšeno v bdělém stavu. Átman, jenž se ztotož-
ňuje s jemným tělem, se nazývá taijasa.**

Tomu, co vidíme, také věříme. Velká část našich poznatků je ve světě bdělého stavu rovněž získávána prostřednictvím slyšení. Proto jsou oči a uši hlavními zdroji získávání zkušeností. Zkušenosti získané v bdělém stavu pomocí zraku, sluchu, ostatních smyslů, mysli a intelektu zanechávají

v myslí otisky. Čím je zkušenost intenzivnější nebo čím častěji se opakuje, tím jsou otisky zapuštěny hlouběji.

Mysl tvoří, udržuje a ničí snový svět. A ne jenom snový svět, ale také jeho zakusitel (snící), je tvořen myslí. Snící může mít zcela odlišnou totožnost než bdící. Intelekt nemá ve snovém světě žádnou úlohu. Ve snovém světě rovněž není pocit konatelství, takže tu nevznikají ani zásluhy a hříchy. Za zločin spáchaný ve snu vás nikdo nepotrestá! Je tu jen pocit zakoušení (*bhokṛtvaṃ*), ale zase tu není možnost vybrat si mezi potěšením a utrpením.

Sny jsou nenaplněné touhy snícího nebo popletené dojmy z bdělého stavu a nevyžadují si hrubý projev. Člověk může snít o výhře v loterii nebo o létajícím koni. Po probuzení může člověku připadat sen divný a události, které v něm prožil, se mu mohou jevit jako nelogické a směšné, ale snícímu člověku to tak nepřijde. Átman se v tomto případě neztotožňuje s hrubým, ale pouze s jemným a kauzálním tělem. Jedinec se potom nazývá *taijasa* - protože snový svět je myšlenkový výtvor (*tejomaya antaḥkaraṇavṛtti rūpatvāt taijasah*). Sen se může zdát bdícímu neskutečný, ale snící jej považuje za velice skutečný.

3. Stav hlubokého spánku

अथ सुषुप्त्यवस्था का? अहं किमपि न जानामि
सुखेन मया निद्राऽनुभूयत इति सुषुप्त्यवस्था ।
कारणशरीराभिमानी आत्मा प्राज्ञ इत्युच्यते ।

*atha suṣuptyavasthā kā? ahaṁ kimapi na jānāmi
sukhena mayā nidrā' nubhūyata iti suṣuptyavasthā |
kāraṇaśarīrabhimānī ātmā prājña ityucyate |*

अथ – *atha* – potom; सुषुप्त्यवस्था – *suṣuptyavasthā* – stav hlubokého spánku; का – *kā* – co; अहम् – *aham* – já; किमपि – *kimapi* – cokoli; न जानामि – *na jānāmi* – nevědět; सुखेन – *sukhena* – s potěšením; मया – *mayā* – mnou; निद्रा – *nidrā* – spánek; अनुभूयते – *anubhūyate* – zakoušený; इति सुषुप्त्यवस्था – *iti suṣuptyavasthā* – je stav hlubokého spánku; कारणशरीर-अभिमानी – *kāraṇaśarīra abhimānī* – ztotožněný s kauzálním tělem; आत्मा – *ātmā* – Átman; प्राज्ञ – *prājña* – prádžña; इति उच्यते – *iti ucyate* – je nazýván

Takže, co je to stav hlubokého spánku? Je to stav, o kterém později člověk prohlásí: „Nic jsem nevěděl, užíval jsem si krásně spánek.“ Átman, který se ztotožňuje s kauzálním tělem, se nazývá prājña.

O tom, kdo se přestal ztotožňovat s hrubým a jemným tělem a ztotožňuje se pouze s kauzálním tělem, říkáme, že je ve stavu hlubokého spánku. V tomto stavu zakouší člověk nepřítomnost jakýchkoli objektů, pocitů a myšlenek. Když se probudíme z hlubokého spánku, řekneme: „Nevěděl jsem nic, jen jsem byl šťastný. Krásně se mi spalo.“ Tato vzpomínka na krásný spánek dokazuje přítomnost „Já“ – zakoušejícího – i v době, kdy tu nebyl žádný svět. Proto je tato zakoušená radost naší pravou přirozeností. Kvůli nevědomosti to ale nevíme, takže se z hlubokého

spánku probouzíme stejně nevědomí jako předtím a opět začínáme hledat potěšení ve světě.

Ve stavu bdění se ztotožňuji s hrubým tělem a stávám se konatelem a zakoušejícím. Ve stavu snění se ztotožňuji s jemným tělem a užívám si snový svět. Ve stavu hlubokého spánku není ani konatel činů, ani ten, kdo by si užíval světa. Nejsou-li tu myšlenky, není tu ani koncept času, prostoru či duality. Proto nemohu říci, jak dlouho jsem spal nebo kde jsem v hlubokém spánku byl.

V bdělém stavu i ve stavu snění vím, že existuji, ale neznám svou pravou přirozenost. Považuji se za hrubé a jemné tělo a světy stavů bdění a snění považuji za skutečné. Ve stavu hlubokého spánku nevím nic o své pravé přirozenosti ani o světě. Kromě uvědomění „já existuji“ je tu naprostá nevědomost, a proto se v tomto případě jedinec nazývá *prāṅṅa* (*prāṅṅa* = *prāyeṇa ajñah* – ten, kdo je více či méně nevědomý).

Bdělý stav i stav snění je u každého z nás odlišný, ale hluboký spánek máme všichni stejný. Král i žebrák, nevědomý i moudrý člověk – každý zakouší v hlubokém spánku blažený stav. Je to blaženost, která nemá různé stupně intenzity. Je homogenní, celistvá a úplná. Proto se člověku nechce tento stav opouštět. Je zdrojem osvěžení a posílení. Stačí, abychom nespali jediný den, a už nejsme ve své kůži. Ochotně se potom vzdáváme celého světa, abychom mohli jít spát. Jsou dokonce lidé, kteří si berou prášky na spaní, aby se do tohoto stavu dostali. Jakmile nás přemůže únava, vstoupíme do hlubokého spánku, ať už z bdělého stavu nebo ze stavu snění. Po určité době se

projeví neprojevené dojmy (vásány) z bdělého světa, aby nás z hlubokého spánku opět vytlačily zpět do bdělého či snového světa. Můžeme také zakoušet různé „mezistavy“. Náměsíčník je současně bdělý i spící. Člověk v polospánku není ani vzhůru ani nespí. Blouznící člověk je současně vzhůru, a zároveň sní.

Tři stavy jsou pomíjivé. Každý z nich popírá zkušenosti a skutečnost zbývajících dvou. Já jsem ale svědkem všech tří stavů a zůstávám jimi nepopřen. Mohu klidně hrát roli žebráka v nějaké hře, ale nestanu se kvůli tomu žebrákem. Podobně nejsem žádnou z rolí, které přijímám ve stavu snění, bdění či hlubokého spánku.

7. PĚT OBALŮ

पञ्च कोशाः के? अन्नमयः प्राणमयः मनोमयः
विज्ञानमयः आनन्दमयश्चेति ।

*pañca kośāḥ ke? annamayah prāṇamayah manomayah
vijñānamayah ānandamayaśceti ।*

पञ्च कोशाः – *pañca kośāḥ* – pět obalů; के – *ke* – co; अन्नमयः – *annamayah* – annamaja; प्राणमयः – *prāṇamayah* – prānamaja; मनोमयः – *manomayah* – manómaja; विज्ञानमयः – *vijñānamayah* – vidžňánamaja; आनन्दमय – *ānandamaya* – ánandamaja; च – *ca* – a; इति – *iti* – tudíž

Co je to pět obalů? Je to *annamaya*, *prāṇamaya*, *manomaya*, *vijñānamaya* a *ānandamaya*.

Kośa znamená obal (*kośavat ācchādayati tasmāt kośah*). Pochva obaluje meč a má stejný tvar jako on. Naznačuje přítomnost meče, i když meč samotný je díky ní našemu pohledu skryt. Pochva je úplně něco jiného než meč a žádným způsobem meč neovlivňuje. Podobně je Átman obalen pěti obaly, které se nazývají *annamaya*, *prāṇamaya*, *manomaya*, *vijñānamaya* a *ānandamaya*. Skutečnost, že vidím, myslím, cítím atd., naznačuje přítomnost „Já“.

Fungování obalů dokazuje přítomnost Átmanu. Ale obaly zakrývají pravou přirozenost Átmanu. Pět obalů je mým výtvozem, ale já jsem se s nimi natolik ztotožnil, že jsem jimi svázán a nejsem schopen se osvobodit. I když jsem od nich ve své podstatě vždy osvobozen, nechal jsem se jimi strhnout a ovlivnit, v důsledku čehož teď trpím. Musíme odhalit Átman, který je za pěti obaly ukrytý.

1. Potravinový obal

अन्नमयः कः? अन्नरसेनैव भूत्वा अन्नरसेनैव
वृद्धिं प्राप्य अन्नरूपपृथिव्यां यद्विलीयते
तदन्नमयः कोशः स्थूलशरीरम् ।

*annamayaḥ kaḥ? annarasenaiva bhūtvā annarasenaiva
vṛddhiṁ prāpya annarūpapṛthivyāṁ yadvilīyate
tadannamayaḥ kośaḥ sthūlaśarīram ।*

अन्नमयः – *annamayaḥ* – annamaja; कः – *kaḥ* – co; अन्नरसेन एव – *annarasena eva* – výhradně z výtažku potravy; भूत्वा – *bhūtvā* – to, co se zrodilo; अन्नरसेन एव – *annarasena eva* – výhradně z výtažku potravy; वृद्धिम् – *vṛddhim* – růst; प्राप्य – *prāpya* – jenž dosáhl; अन्न-रूप-पृथिव्याम् – *anna rūpa pṛthivyām* – do země, jejíž podstatou je potrava; यद् – *yad* – jež; विलीयते – *vilīyate* – splývá; तत् अन्नमयः कोशः – *tat annamayaḥ kośaḥ* – to je potravinový obal; स्थूलशरीरम् – *sthūlaśarīram* – hrubé tělo

Co je to potravinový obal (*annamaya kośa*)? To, co se zrodilo z potravinové esence, roste díky potra-

vinové esenci a opět se vrací do země, to, čehož podstatou je potrava, se nazývá potravinový obal nebo hrubé tělo.

Slovo *maya* ve slově *annamaya* znamená změny, modifikace. Hrubé tělo je výsledkem modifikací potravy, proto se nazývá *annamaya*. Snědená potrava je strávena. Z její esence vznikne u muže spermie a u ženy vajíčko. Jejich kombinací vznikne plod, který je v děloze vyživován potravou, kterou jí matka. Při porodu vyjde dítě z dělohy a je nyní vyživováno mateřským mlékem. Díky potravě postupně roste a sílí. Za svůj život sníme hory jídla. Nakonec zemřeme a splyneme s potravou (se zemí). Země se stává potravou, kterou jíme, a ze země jsme se tudíž zrodili, abychom se do ní zase navrátili. Můžeme také říci, že jsme zrozeni z potravy a k potravě se opět vracíme (*adyate atti ca bhūtāni tasmāt annam tad ucyate iti*). Potrava je tím, co všechny bytosti konzumují, a zároveň tím, co konzumuje je.

Jíme potravu a potrava naopak jí nás. Spousta lidí umře na přejídání. Naše těla jsou také pojídána mnoha viry a bakteriemi ještě za živa a červy a dalšími bytostmi po smrti. Hlína, ze které jsme stvořeni, se nakonec přemění na potravu, kterou jí ostatní. Když se ztotožňuji s potravinovým obalem, čili s hrubým tělem (*annamaya kośa*), říkám: „Jsem vysoký, spravedlivý, patřím k té a té kastě“ a podobně.

2. Obal vitálního dechu

प्राणमयः कः? प्राणाद्याः पञ्चवायवः

वागादीन्द्रियपञ्चकं प्राणमयः कोशः ।

prāṇamayah kaḥ? prāṇādyāḥ pañcavāyavaḥ

vāgādīndriya-pañcakam prāṇamayah kośaḥ ।

प्राणमयः – *prāṇamayah* – prānamaja; कः – *kaḥ* – co; प्राणाद्याः – *prāṇādyāḥ* – prāna atd.; पञ्चवायवः – *pañcavāyavaḥ* – pět modifikací vzduchu; वागादीन्द्रियपञ्चकम् – *vāgādīndriyapañcakam* – pět orgánů činnosti jako řeč atd.; प्राणमयः कोशः – *prāṇamayah kośaḥ* – obal vitálního dechu

Co je to obal vitálního dechu (*prāṇamaya kośa*)?

Pět fyziologických funkcí, jako je *prāna* a další, spolu s pěti orgány činnosti, jako je řeč a tak dále, tvoří dohromady obal vitálního dechu.

Obal vitálního dechu prostupuje potravinovým obalem. Je jemnější než potravinový obal. Pěti modifikacím vzduchu (*vāyu vikāra*), které řídí hlavní fyziologické funkce těla, se říká prány. Jsou to:

◆ *Prāna*: Dýchání je řízeno pránou. Když jsou nádechy a výdechy pomalé, hluboké, rytmické a rovnoměrné, potom je dýchání správné a zdravé. Čím pomalejší, hlubší, rytmičtější a pravidelnější jsou výdechy, tím lepší je dýchání.

◆ *Apāna*: O vyprazdňování a odstraňování veškerého odpadu z těla se stará *apāna*. Bez jejího účinného fungování by se v těle hromadily toxické látky a výkaly.

◆ *Vyāna*: Krevní oběh a výživu každé buňky v těle zajišťuje *vyāna*. Když sedíme příliš dlouho v určité poloze a krev nemůže volně proudit, často cítíme křeče v nohou a podobně.

◆ *Udāna*: Všechny reakce a zpětné procesy vykonává *udāna*. Je to třeba zvracení, říhání, ronění slz a kýchání. *Udāna* je zodpovědná za to, že mysl opustí jednu myšlenku, aby se chopila myšlenky další. Dává také jemnému tělu nezbytnou schopnost opustit po smrti hrubé tělo.

◆ *Samāna*: Trávení a vstřebávání snědené potravy provádí *Samāna*.

Tato pětice prán je pro život naprosto nepostradatelná. Prány fungují skrytě a jsou v činnosti od našeho narození až do smrti, dokonce i ve spánku. Kdyby byt' jediná z nich přestala fungovat, hned bychom zemřeli. Prány propojují jemné tělo s hrubým tělem a dodávají jim energii. Když pracují správně, zůstává tělo zdravé, smyslové orgány jsou bystré, orgány činnosti silné a mysl je bdělá. V opačném případě tělo onemocní, ztratí rovnováhu, zeslábne a smysly otupí. Proto se v jógických šástrách klade takový důraz na pránajámu (*prāṇāyāma*). Člověk může řídit prány mentálně a je známo, že jogíni dokáží například zastavit dýchání nebo srdeční tep. Normálně ale prány fungují samovolně a přirozeně. Nikdo se naštěstí nemusí učit dýchat nebo zažívat a vědomě prány řídit.

Pět prán a smyslové orgány činnosti jsou souhrnně označovány jako obal vitálního dechu (*prāṇamaya kośa*). Když se ztotožňuji s tímto obalem, říkám: „Mám hlad, žízeň atd.“

3. Mentální obal

मनोमयः कोशः कः? मनश्च ज्ञानेन्द्रियपञ्चकं
मिलित्वा यो भवति सः मनोमयः कोशः ।

*manomayaḥ kośaḥ kaḥ? manaśca jñānendriyapañcakam
militvā yo bhavati saḥ manomayaḥ kośaḥ ।*

मनोमयः कोशः – *manomayaḥ kośaḥ* – manómaja kóša; कः – *kaḥ* – co;
मनस् च – *manas ca* – mysl a; ज्ञानेन्द्रियपञ्चकम् – *jñānendriyapañcakam* –
pět smyslových orgánů vnímání; मिलित्वा – *militvā* – společně;
यो भवति – *yo bhavati* – které se stávají; सः – *saḥ* – to; मनोमयः
कोशः – *manomayaḥ kośaḥ* – mentální obal

Co je to mentální obal (*manomaya kośa*)? Mysl ve spojení s pěti smyslovými orgány vnímání vytváří mentální obal.

Mysl je sídlem emocí jako je hněv, žárlivost, láska, soucítění atd. Je založena na myšlenkách ve formě rozhodování. „Mám si číst nebo ne?“ , „Je to zábavné nebo není?“ a podobně. Mysl je nástrojem vnímání objektů světa prostřednictvím smyslů. Nejsou-li smyslové orgány podporovány myslí, nemohou přijímat žádné podněty. Mé oči mohou

být otevřené, ale to, na co se dívám, mi uniká, protože se má mysl toulá bůhví kde. Orgány činnosti mohou reagovat na svět jedině prostřednictvím mysli.

Jsem-li ztotožněn s mentálním obalem, říkám: „Jsem šťastný“, „Jsem nešťastný“, „Můj sluch slábné“ atd. Ale Já není ani šťastné ani nešťastné. Jeho podstatou je čirá blaženost.

4. Intelektuální obal

विज्ञानमयः कः? बुद्धिज्ञानेन्द्रियपञ्चकं
मिलित्वा यो भवति सः विज्ञानमयः कोशः ।

*vijñānamayaḥ kaḥ? buddhijñānendriyapañcakam militvā
yo bhavati saḥ vijñānamayaḥ kośaḥ ।*

विज्ञानमयः – *vijñānamayaḥ* – vidžňanamaja; कः – *kaḥ* – co; बुद्धिज्ञानेन्द्रिय-पञ्चकम् – *buddhijñānendriya-pañcakam* – intelekt a pět smyslových orgánů; मिलित्वा – *mitvā* – společně; यो भवति – *yo bhavati* – které se stávají; सः – *saḥ* – to; विज्ञानमयः कोशः – *vijñānamayaḥ kośaḥ* – intelektuální obal

**Co je to intelektuální obal (*vijñānamaya kośa*)?
Intelekt ve spojení s pěti smyslovými orgány vnímání vytváří intelektuální obal.**

Intelektuální obal je jemnější než předcházející tři obaly. Prostupuje jimi a ovládá je. Pět smyslů je společných jak pro mentální, tak i pro intelektuální obal, protože vnímání

zahrnuje jak mysl, tak intelekt. Intelekt jsou myšlenky spojené s procesem rozhodování. Neznalost Já (Átman) se projevuje především jakožto rozhodnutí intelektu, že „já jsem konatel“, „já jsem omezený“ atd. Z toho potom vznikají představy „já jsem vysoký“, „já jsem hladový“, „já jsem šťastný“ atd. Znalost Já se naopak v rámci intelektu projeví jako myšlenka „já jsem neomezený“, „já jsem naprostá blaženost“ a podobně. Intelekt je sídlem životních hodnot, založených na tom, co ve světě máme. To, čeho si vážíme, to se snažíme následovat, usilovat o to nebo o to pečovat. Pokud se rozhodnu, že peníze pro mě znamenají vše a musím je mít, budu podle toho jednat. Intelekt rozlišuje mezi dobrým a špatným, skutečným a neskutečným atd. Intelekt má schopnost inovovat, tvořit, objevovat, představovat si, pozorovat, vyvozovat, zkoumat, dotazovat se, rozpoznávat, osvojovat si atd. Mysl přináší do intelektu smyslové vnímání. Intelekt na základě předcházejících zkušeností rozpoznává, chápe a rozhoduje o průběhu dalších činností. Prostřednictvím mysli potom působí na orgány činnosti a celé tělo tak, aby činnosti probíhaly odpovídajícím způsobem. Proto se říká, že intelekt je vozatajem vozu těla (*buddhim tu sārathim viddhi*).

Vitální dech spolu s mentálním a intelektuálním obalem tvoří jemné tělo.

(Poznámka: V předcházejícím rozboru se mluví o mysli a intelektu tak, jako by to byly dvě samostatné entity. Ve skutečnosti musíme mít stále na paměti, že jsou to jen dvě různá označení pro jednu a tutéž mentální schopnost, která se může projevovat buď jako cítění – a potom jí říkáme

mysl – nebo jako myšlení – a potom ji označujeme jako intelekt. V běžné řeči mluvíme jednoduše o srdci a o hlavě.)

5. Obal blaženosti

आनन्दमयः कः?

एवमेव कारणशरीरभूताविद्यास्थमलिनसत्त्वं
प्रियादिवृत्तिसहितं सत् आनन्दमयः कोशः ।
एतत् कोशपञ्चकम् ।

ānandamayaḥ kaḥ?

*evameva kāraṇaśarīrabhūtāvidyāsthāmalinasattvaṁ
priyādivṛttisahitaṁ sat ānandamayaḥ kośaḥ ।
etat kośapañcakam ।*

आनन्दमयः – *ānandamayaḥ* – ánandamaja; कः – *kaḥ* – co; एवम् – *evam* – takto; एव – *eva* – sám; कारणशरीरभूताविद्यास्थमलिन-सत्त्वम् – *kāraṇaśarīrabhūtāvidyāsthāmalina-sattvam* – založený na nevědomosti, jenž je ve formě kauzálního těla a má nečistou podstatu; प्रियादिवृत्तिसहितम् सत् – *priyādivṛttisahitam sat* – spojený s myšlenkami jako *priya* atd.; आनन्दमयः कोशः – *ānandamayaḥ kośaḥ* – obal blaženosti; एतत् – *etat* – toto; कोशपञ्चकम् – *kośapañcakam* – pět obalů

Co je to obal blaženosti (*ānandamaya kośa*)? Obal blaženosti je to, co je zakotveno v nevědomosti, má formu kauzálního těla, nečistou podstatu a je spojeno s myšlenkami jako například *priya* a podobně. Toto bylo pět obalů.

Nejjemnější a nejpronikavější ze všech obalů je obal blaženosti. Říká se mu též kauzální tělo. Jeho přirozeností je neznalost světa i Já (Átman), a přesto je obdařen blažeností Já.

Když přijde noc, svět je zahalen temnotou. Všechny objekty a jejich charakteristické rysy se do ní ponoří. Objekty nejsou zničeny, pouze nejsou vnímány. Až s nástupem nového dne začnou odlišnosti opět vyvstávat. Podobně je tomu v hlubokém spánku, kdy je ve hře jen kauzální tělo, a kdy se veškerá dualita, ego, obavy, neklid, svět, jemná a hrubá těla a tak dále, ponoří do úplné nevědomosti.

Čím čistější a klidnější je vodní hladina, tím ostřeji a jasněji se v ní odráží slunce. Je-li voda naprosto čistá a klidná, odraz je dokonalý. Podobně voda mysli odráží blaženost Já. Ve stavu hlubokého spánku, kdy nejsou přítomny žádné myšlenkové projevy, v tomto stavu prostém jakéhokoli neklidu, se blaženost Já projevuje v plné míře. Ale vzhledem k nevědomosti, jež je zakotvena v tomto stavu, říkáme, že má nečistou podstatu. I v bdělém stavu zakouší mysl, která je čirá a tichá (sattvická), větší radost než ta, která je neklidná (radžasická) či tupá (tamasická). Je třeba poznamenat, že všechno zakoušené potěšení je výhradně odrazem blaženosti Já. Tato blaženost nemá v hlubokém spánku žádné stupně, ale v bdělém stavu a ve stavu spánku se sny zakoušíme rozličné odstíny potěšení v různé intenzitě. Existuje sattvické potěšení při pozorování západu slunce, radžasické potěšení při sledování či čtení thrilleru a tamasické potěšení z ubližování druhému člověku. Ještě je tu také potěšení z toho, když myslíte na milovanou věc či bytost (*priya*). Intenzita potěšení se zvýší,

když tuto věc získáte nebo když se s danou bytostí setkáte (*moda*). Potěšení vyvrcholí v okamžiku, když si vytoužený objekt užíváte nebo se s ním sjednotíte (*pramoda*). Zapomenete na sebe a veškerou dualitu zakoušeného a zakoušejícího. Je tu jenom potěšení.

Pět obalů společně vytváří závoj, který ve svých záhybech ukrývá drahokam Já. Jsou to modifikace elementů, které se rodí proto, aby opět umřely a víme, že jsou odlišné od Já (Átman). Já je za všemi modifikacemi, je to nezrozený a nesmrtelný svědek všeho. Člověk je tudíž odlišný od pěti obalů. To bude vysvětleno v následujícím textu.

6. Za pěti obaly

मदीयं शरीरं मदीयाः प्राणाः मदीयं मनश्च
मदीया बुद्धिमदीयं अज्ञानमिति स्वेनैव ज्ञायते
तद्यथा मदीयत्वेन ज्ञातं कटककुण्डल
गृहादिकं स्वस्मद्भिन्नं तथा पञ्चकोशादिकं
स्वस्मादभिन्नं मदीयत्वेन ज्ञातमात्मा न भवति ॥

*madīyaṁ śarīraṁ madīyāḥ prāṇāḥ madīyaṁ manaśca
madīyā buddhirmadīyaṁ ajñānamiti svenaiva jñāyate
tadyathā madīyatvena jñātaṁ kaṭakakuṇḍala
gṛhādikaṁ svasmādbhinnam tathā pañcakośādikaṁ
svasmādbhinnam madīyatvena jñātamātmā na bhavati ॥*

मदीयम् शरीम् – *madīyam śarīram* – mé tělo; मदीयाः प्राणाः – *madīyāḥ prāṇāḥ* – mé prány; मदीयं मनस् च – *madīyaṁ manas ca* – má mysl a; मदीया बुद्धिः – *madīyā buddhiḥ* – můj intelekt; मदीयम्

अज्ञानम् – *madīyam ajñānam* – má nevědomost; इति – *iti* – tudíž;
 स्वेन एव – *svena eva* – jedině sebou samým; ज्ञायते – *jñāyate* – po-
 znaný; तद्यथा – *tadyathaa* – tak jako; मदीयत्वेन ज्ञातम् – *madīyatvena*
jñātam – poznáný jako můj; कटक कुण्डल गृहादिकम् – *kaṭaka*
kuṇḍala gṛhādikam – náramky, náušnice, dům atd.; स्वस्मात्
 भिन्नम् – *svasmāt bhinnam* – ode mne odlišný; तथा – *tathā* – a
 tak též; पञ्चकोशादिकम् – *pañcakośādikam* – pět obalů atd.; स्वस्मात्
 भिन्नम् – *svasmāt bhinnam* – ode mne odlišný; मदीयत्वेन ज्ञातम् –
madīyatvena jñātam – poznáný jako můj; आत्मा – *ātmā* – Átman;
 न भवति – *na bhavati* – není

Tak jako náramky, náušnice, dům a další věci, které poznávám jako „své“, jsou ode „mne“, jakozto od poznávajícího „já“, zákonitě odlišné, tak také každý z pěti obalů, které poznávám jako „své tělo“, „své prány“, „svou mysl“, „svůj intelekt“ a „své poznání“, je ode mne odlišný a nemůže být Átman.

Předmět, který je se „mnou“ nějak spojený, se nazývá „můj“. Já jsem odlišný od toho, čemu říkám „mé“. A dále, „já“ vím, že je to „mé“. Ten, kdo to ví, tedy poznávající, je odlišný od „poznávaného“. Říkám: „má žena“, „můj dům“, „mé hodinky“ a tak dále. A podobně říkám také: „mé tělo“, „můj dech“ a „má mysl“. A tak jako znám svou ženu, dům a hodinky, tak znám také své tělo, svůj dech a svou mysl. Takže když nejsem tou ženou, domem ani hodinkami, jak bych mohl být tímto tělem, dechem nebo myslí?

Fakt, že nejsem pěti obaly, je podepřen zcela jednoduchou logikou. Ale právě ty nejjednodušší věci bývá někdy strašně těžké pochopit a přijmout. Naše mysl je tak komplikovaná a naše zvyky, vytvořené v minulosti, jsou tak silné, že nejsme schopni vidět pravdu. A dokonce i když si pravdu uvědomujeme, tak ji nepřijímáme. A když už ji přijmeme, tak si ji nechceme přiznat. Tato chyba se děje navzdory vší logice, protože Já (Átman) je nepředvídatelné a neuchopitelné, takže o něm nemáme žádnou představu. Já zůstává za pěti obaly dobře ukryté. Kromě toho se pět obalů stále vyskytuje v těsné blízkosti Já, takže je snadné pět obalů s Já omylem ztotožnit.

A proto musíme pomocí neustálého rozlišování a pevného odhodlání Já odkryt a osvobodit se z pout pěti obalů.

8. ÁTMAN

आत्मा तर्हि कः? सच्चिदानन्दस्वरूपः ।

ātmā tarhi kaḥ? saccidānandasvarūpaḥ ।

आत्मा – *ātmā* – Átman; तर्हि – *tarhi* – tedy; कः – *kaḥ* – co;
सत्-चित्-आनन्द – *sat-cit-ānanda* – Bytí, Vědomí a Blaženost;
स्वरूपः – *svarūpaḥ* – přirozenost, podstata

Co je tedy Já? Jeho přirozeností je Bytí, Vědomí a Blaženost.

V předchozím textu bylo kompletně popsáno ne-Já (*anātmā*) a bylo vysvětleno, proč není Já (*Ātmā*). Ne-Já je tvořeno třemi těly, pěti obaly a třemi stavy. Co je potom Já?

Přirozenost Já se dá naznačit dvěma způsoby:

♦ *Taṭastha lakṣaṇa*. Tento pojem naznačuje přirozenost Já s ohledem na svět a jeho podmíněnosti, kdy Já je příčinou světa, svědkem myšlenek a podobně.

♦ *Svarūpa lakṣaṇa*. Toto označení poukazuje k Já jakožto k tomu, co je nekonečné, věčné a tak dále.

V tomto verši je Já naznačeno pomocí *svarūpa lakṣaṇa* jakožto Bytí, Vědomí a Blaženost. Každý z těchto pojmů bude nyní vysvětlen.

1. Bytí

सत् किम्? कालत्रयेऽपि तिष्ठतीति सत् ।

sat kim? kālatraye'pi tiṣṭhatīti sat |

सत् – *sat* – Bytí; किम् – *kim* – co; कालत्रये – *kālatraye* – tři období času; अपि – *api* – též; तिष्ठती – *tiṣṭhatī* – zůstává; इति – *iti* – tudíž;

सत् – *sat* – Bytí

Co je to Bytí? Bytí je to, co zůstává během tří časových období (minulost, přítomnost a budoucnost) neměnné.

Pojmy minulost a budoucnost jsou tu jen ve vztahu k přítomnosti. Já je „přítomno“ ve všech třech obdobích času. To znamená, že tu vždy bylo a vždy bude. Nikdy nebyl jediný okamžik, kdy bych tu „Já“ nebyl, a nikdy v budoucnu takový okamžik nenastane. Narození znamená příchod určité formy a jména a smrt znamená jejich zničení. Protože Já jsem tu věčně, jsem nezrozený (*ajanmā*), nesmrtelný (*amara*), bez počátku (*anādi*) a bez konce (*ananta*).

Vše, co má jméno, formu a vlastnosti, podléhá zrození, smrti a změně. Protože Já jsem nezrozený, jsem věčný (*nitya*), neměnný (*avikāri*), bezejmenný (*anāmi*), bezformenný (*nirākāra*) a bez atributů (*nirguna*). Tato bezobjektivní existence má povahu čirého Bytí. V ní neexistuje žádné vznikání, neboť je neměnná (*nirvikāra*).

Cokoli, co existuje, může existovat jen díky tomuto principu Bytí, který je samotným základem celého ves-

míru. Tento princip je ve světě zakoušen jako „jsoucno“ určitého objektu, jako například kniha, která „je“, stůl, který „je“ a podobně. Vnitřně je tento princip zakoušen jako pocit „Já jsem“.

2. *Vědomí*

चित् किम्? ज्ञानस्वरूपः ।

cit kim? jñānasvarūpaḥ ।

चित् – *cit* – Vědomí; किम् – *kim* – co; ज्ञान – *jñāna* – poznání;
स्वरूपः – *svarūpaḥ* – přirozenost, podstata

Co je to Vědomí? Jeho přirozeností je absolutní poznání.

Poznání světa je dosahováno pomocí myšlenek myslí. Bez myšlenek není poznání žádného objektu možné. „Toto je kniha“, „Mám hlad“, „Tomu nerozumím“ a tak dále jsou myšlenky myslí. Beze mne by myšlenky nebyly možné. Já osvětluji všechny své myšlenky, ale nejsem jimi. Osvětluji nejen své myšlenky, ale i jejich nepřítomnost. Myšlenky přicházejí a odcházejí, ale Já zůstávám neměnný a věčně zářící. A kdo tedy osvětluje Já? Nikdo nemůže osvětlovat Já. Ono je subjektem, takže nemůže být nikdy poznáno jakožto objekt poznání. Kromě toho není třeba Já osvětlovat, protože je samo-zářící. Slunce nepotřebuje pochoď, která by ho osvětlovala. Já vždycky vím, že jsem, nepo-

třebuji, aby mi to někdo říkal. Já jsem dokonce i ve stavu hlubokého spánku, když mysl nefunguje, a vím, že jsem, protože když vstanu, tak řeknu „to jsem se pěkně vyspal“.

Tento samo-zářící a věčně-zářící poznávací princip se nazývá Vědomí (*cit*) a je to má pravá přirozenost.

3. *Blaženost*

आनन्दः कः? सुखस्वरूपः ।

ānandaḥ kaḥ? sukhasvarūpaḥ ।

आनन्दः – *ānandaḥ* – Blaženost; कः – *kaḥ* – co; सुख – *sukha* – štěstí; स्वरूपः – *svarūpaḥ* – přirozenost, podstata

Co je to Blaženost? Její přirozeností je absolutní štěstí.

Určitá věc je mně milá, jen pokud mi dává radost. Miluji třeba svůj dům, protože je to místo, které mi dává pohodlí a radost. Ze všeho nejvíc mám rád sebe. Ostatní mám rád kvůli sobě, ale sebe miluji bezpodmínečně, bezvýhradně a věčně. (*ātmanastu kāmāya sarvaṁ priyaṁ bhavati* = člověk miluje všechno kvůli sobě.) Proto Já musím být zdrojem absolutního štěstí.

Existuje nekonečně mnoho utrpení. Já je mimo čas, prostor a objekty. Je nekonečné, a tudíž jeho přirozeností je absolutní štěstí. Každá věc má tendenci směřovat ke své vlastní přirozenosti. Já vždy toužím po štěstí, které je

mou pravou přirozeností. Má přirozenost pro mne není nikdy přítěží. Šťěstí pro mne není nikdy přítěží, zatímco utrpení ano.

Tak proč tedy necítím toto štěstí? Proč jsem většinu času zoufalý a nespokojený? Touhy po objektech, kterými je naplněna má mysl, toto štěstí zakrývají. Ve chvílích, kdy jsem v klidu, toto štěstí v sobě cítím.

एवं सच्चिदानन्दस्वरूपं स्वात्मानं विजानीयात् ।

evam saccidānandasvarūpaṁ svātmānaṁ vijānīyāt ।

एवम् – *evam* – a tak; सत्-चित्-आनन्द – *sat-cit-ānanda* – Bytí, Vědomí a Blaženost; स्वरूपः – *svarūpaḥ* – přirozenost, podstata; स्वात्मानम् – *svātmānam* – sebe sama; विजानीयात् – *vijānīyāt* – je třeba poznat

**Proto člověk musí poznat, že jeho přirozeností je
Bytí-Vědomí-Blaženost.**

Přirozeností Já je tedy Bytí-Vědomí-Blaženost. Růže má aromatickou vůni, červenou barvu, její květ je jemný na dotek. Vůně, barva a jemnost jsou tři aspekty jedné a téže růže. Podobně jsou Bytí, Vědomí a Blaženost tři aspekty jednoho jediného Já. Každá kvalita vždy patří k nějaké substanci a každá substance má vždy nějaké jméno a formu. Ale Já je za všemi jmény, formami a kvalitami. Je nějaká odlišnost mezi Bytím, Vědomím a Blažeností? Já je bez částí, a proto Bytí je Vědomí a Bytí-Vědomí je Blaženost. Já je nekonečné a dvě nekonečna existovat nemohou. Proto

tvoří tyto tři aspekty jeden jediný celek. Proč tedy používáme tři různá jména? Jsou to tři pojmy, které naznačují přirozenost Já, a tudíž i když je při vyjmenovávání označuji různě – jako „Já jsem“, „Já vím, že jsem“ a „Sám sobě jsem vždy drahý“ (*Ahamasmi, sadā bhāmi, kadācinnāham apriyaḥ*) – vyjadřují jednu jedinou zkušenost, zabarvenou podle toho, co zrovna ve světě provádím.

Člověk by měl poznat svou nekonečnou přirozenost, protože jakmile ji pozná, osvobodí se navždy od všech utrpení, která kdy přijdou. Jak ji může člověk poznat? (*Ātmā vā are dṛaṣṭavyaḥ śrotavyaḥ mantavyaḥ nididhyāsitavyaḥ.*) Já by mělo být poznáno pomocí naslouchání, rozjímání a tím, že o Něm budeme medítovat. Člověk ale může o Já slyšet, rozjímat o Něm a pokoušet se o Něm medítovat, a přece nemusí Já realizovat. Může se stát, že jeho poznání je jen na intelektuální úrovni (*parokṣa jñāna*). Je to proto, že počáteční příprava mysli nebyla dostatečná. Mysl je nejprve třeba, například pomocí karmajógy nebo bhaktijógy, pročistit, zjemnit a docílit její jednobodovosti (*sādhana catuṣṭaya sampanna*). V takové mysli se poznání pevně zakoření a Já může být zakoušeno (*aparokṣānubhūti*).

9. SVĚT

Existují tři aspekty života. Jedinec (*jīva*), svět (*jagat*) a stvořitel (*Īśvara*) jedince (mikrokosmu) a světa (makrokosmu). Každý následek musí mít svou příčinu. I jedinec a svět musí mít příčinu. Svět je složen z pěti elementů, stejně jako jedinec. Ale kdo vytvořil pět elementů? Nemohly se vytvořit vzájemně, a proto musí mít nějakou příčinu. Této příčině se říká *Īśvara*.

Výše bylo podrobně vysvětleno, kdo je to jedinec a jaká je jeho pravá přirozenost. Teď bude vyložena pravá přirozenost světa. Je třeba poznamenat, že jedinec je součástí světa a nemůže existovat bez světa.

अथ चतुर्विंशतितत्त्वोत्पत्तिप्रकारं वक्ष्यामः ।

atha caturviṁśatitattvotpattiprakāraṁ vakṣyāmaḥ ।

अथ – *atha* – nyní; चतुर्विंशतितत्त्व-उत्पत्ति-प्रकारम् – *caturviṁśatitattva utpatti prakāram* – vývoj dvaceti čtyř faktorů; वक्ष्यामः – *vakṣyāmaḥ* – vysvětlíme

Nyní vysvětlíme evoluci dvaceti čtyř faktorů.

Rišiové rozlišují dvacet čtyři faktory, které tvoří svět. Je to pět velkých elementů (*pañcabhūta*), pět smyslových

orgánů vnímání (*pañcajñānendriya*), pět smyslových orgánů činnosti (*pañcakarmendriya*), pět prán (*pañcaprāṇā*) a čtyři modifikace mysli (*manaḥ, buddhi, ahaṅkāra, cittam*). V následujícím textu bude vysvětleno, jak a v jakém pořadí tyto dvacet čtyři faktory vyvstaly.

1. Májá

ब्रह्माश्रया सत्त्वरजस्तमोगुणात्मिका माया अस्ति ।

brahmāśrayā sattvarajastamogunaṭmikā māyā asti |

ब्रह्माश्रया—*brahmāśrayā*—závislá na Brahman; सत्त्वरजस्तमोगुणात्मिका—*sattvarajastamogunaṭmikā* – jejíž podstatou jsou guny sattva, ra-
džas a tamas; माया – *māyā* – májá; अस्ति – *asti* – jest

**Májá, jejíž podstatou jsou tři kvality (guny) – sat-
tva, radžas a tamas, je závislá na Brahman.**

Pravda se nazývá Brahman (*brhattamtvāt brahma*). Brahman je to, co je „Veliké“. „Veliký“ je přídavné jméno, které většinou vyjadřuje vlastnost nějakého podstatného jména. Přídavné jméno je omezeno podstatným jménem, jehož vlastnost vyjadřuje. Například řekneme-li „toto je veliký slon“, je „velikost“ omezena velikostí onoho slona. Ale je-li přídavné jméno použito bez podstatného jména, potom tu žádné takové omezení není. Brahman je označováno jako „Veliké“. Jeho velikost nemá žádné hranice.

Je nekonečné. Už jsme viděli, že také čiré Já je nekonečné. Brahman je tudíž čiré Já.

Každý následek musí mít svou příčinu. Svět také musí mít příčinu. Příčina musí existovat před následkem. Jedině Pravda existovala před vznikem jmen, forem a vlastností světa. Příčinou světa je tedy Pravda. Ale Pravda je neměnná. Nemůže se stát ničím jiným než sama Sebou. Její přirozeností je Bytí-Vědomí-Blaženost. Ale my vidíme, že svět existuje, avšak neustále se mění. Jak mohl tento proměnlivý svět vzniknout z neměnné příčiny?

K vysvětlení tohoto paradoxu zavádí Védánta koncept máji. *Mājā* znamená to, co není, ale zdá se být (*yā mā sā māyā*). Z hlediska Pravdy žádný svět není, ale my ho zakoušíme. A to je *māyā*. Z hlediska světa může být jedinou příčinou světa Pravda, ale z hlediska Pravdy tu není žádný „důsledek“. Je to jen *māyā*. Na zemi například leží provaz, ale my v něm vidíme hada. Provaz nemohl žádného hada vytvořit, ale my hada přesto vidíme. Co se však týče provazu, žádný had v něm nikdy nebyl, není a nebude.

Mājā má dvě schopnosti:

◆ Schopnost zakrývat (*āvaraṇa śakti*). Její podstatou je nevědomost, která zakrývá Pravdu. Tato schopnost nemůže sama od sebe vytvořit svět.

◆ Schopnost vytvářet obrazy (*vikṣepa śakti*). Je to tvůrčí schopnost, která vytváří obraz celého světa jmen a forem. To ale nemůže dělat bez pomoci schopnosti zakrývací. Takže třeba v onom příkladu s provazem a hadem tu musí díky zakrývací schopnosti máji nejprve vzniknout nevě-

domost o existenci provazu, a teprve potom může vzniknout představa hada.

Pro Pravdu, která je vybavena schopnostmi máji, se používá označení *Īśvara*, Stvořitel světa. *Mājā*, tato tvůrčí schopnost Īśvary, bývá v hinduistické tradici uctívána jako *Śakti*. Moc máji je nezměrná. Dokáže, aby se nemožné jevílo jako skutečné. Umí stvořit neomezený vesmír, který tu byl od věků, a dokáže to dělat do nekonečna. *Mājā* však nemá žádnou samostatnou, od Pravdy oddělenou existenci. Bez Existence nemůže existovat nic. Jedině Brahman má svou vlastní, samostatnou existenci. Proto je *mājā* bytostně závislá na Pravdě. Ale v Pravdě není po máje ani stopy; proto poznáním Pravdy dochází k zničení máji.

Mājā má tři kvality (guny). Je to *sattva guna*, která je spojena s poznáním, dále *guna radžas*, jejíž přirozeností je aktivita, a *guna tamas*, která představuje netečnost, nevědomost. Tyto tři kvality pronikají celým stvořením. Jejich kombinacemi vzniká nekonečné množství jmen, forem a vlastností.

Každý stvořený objekt má dvě příčiny. Je to materiální příčina (*upādāna kāraṇa*) a hybná, instrumentální příčina (*nimitta kāraṇa*). Aby vznikl hrnec, musí tu být hlína (materiální příčina) a hrnčír (hybná příčina). Ve většině případů jsou obě tyto příčiny vzájemně odlišné. Materiální příčina zůstává s objektem (hlína s hrcem), kdežto hybná příčina je od objektu oddělena. Vzniká otázka, co je materiální příčinou a co hybnou příčinou světa. A jsou v tomto případě tyto příčiny odlišné, nebo nejsou?

Materiální příčinou světa je pět velkých elementů (*pañcamahābhūta*). Ale kdo stvořil elementy? Ten, kdo je stvořil, musel existovat ještě před vznikem světa. Už jsme viděli, že před vznikem světa existovala pouze Pravda. Proto mohlo pět elementů povstat jedině z Pravdy. Podobnou úvahou bychom dospěli k tomu, že také hybnou příčinou světa musí být Pravda. Je vidět, že kdykoliv je materiální příčina shodná s příčinou hybnou, je vzniklý objekt iluzí. Tak například v případě snu je hybnou i materiální příčinou snového světa bdělá mysl, která je jeho stvořitelem, udržovatelem a ničitelem. Sen je tudíž iluzí. Proto ke stvoření snu nevede žádná posloupnost logických kroků.

Ale pro nás je svět bdělého stavu skutečný. Jsme přesvědčeni, že je podřízen přírodním zákonům a že mezi jednotlivými událostmi existuje vztah příčina – následek. V následujícím textu Šrí Šankaráčárja, s ohledem na toto naše přesvědčení, vysvětluje posloupnost stvoření.

2. Vývoj pěti elementů

तत आकाशः संभूतः । आकाशाद् वायुः ।
वायोस्तेजः । तेजस आपः । अद्भ्यः पृथिवी ।
tata ākāśaḥ sambhūtaḥ | ākāśād vāyuḥ |
vāyostejaḥ | tejasa āpaḥ | adbhyaḥ pṛthivī |

tat – *tata* – odtud; आकाशः – *ākāśaḥ* – prostor; सम्भूतः – *sambhūtaḥ* – se zrodil; आकाशाद् – *ākāśād* – z prostoru; वायुः – *vāyuḥ* – vzduch; वायो – *vāyo* – ze vzduchu; तेजः – *tejaḥ* – oheň;

तेजसः – *tejasah* – z ohně; आपः – *āpah* – voda; अद्भ्यः – *adbhyaḥ* –
z vody; पृथिवी – *prthivī* – země

**Z ní (máji) se zrodil prostor. Z prostoru vzduch.
Ze vzduchu oheň. Z ohně voda. Z vody země.**

Proces stvoření probíhá od jemného ke hrubému. Míra jemnosti daného objektu je dána stupněm jeho schopnosti pronikat, postupovat ostatními objekty a počtem jeho vnímatelných vlastností. Čím větší je jeho pronikavost a čím méně má vlastností, tím je jemnější. Nejjemnější ze všeho je Pravda. Proniká vším a je mimo dosah všech nástrojů poznávání, protože je bez kvalit, bez vlastností, bez atributů.

První z elementů vytvořených silou máji je prostor. Je to ten nejjemnější element. Má kvalitu zvuku, a proto se jím mohou šířit zvukové vlny.

Z prostoru vznikl vzduch, který už není tak pronikavý a všudypřítomný jako prostor. Má kvalitu zvuku a kvalitu doteku. Proto může být slyšen a pocíťován.

Ze vzduchu vznikl oheň, který je ještě méně pronikavý a jeho kvalitami jsou zvuk, dotek a forma. Proto může být slyšen, pocíťován a viděn.

Následuje voda, která je ještě méně pronikavá než oheň. Má kvalitu zvuku, doteku, formy a chuti, takže může být slyšena, pocíťována, viděna a chutnána. I když je sama bez chuti, všechny chuti tu mohou být jen díky ní.

Poslední je země, která je z pěti jemných elementů nejhrubší a nejméně pronikavá. Má kvalitu zvuku, doteku,

formy, chuti a vůně, a proto může být slyšena, pocíťována, viděna, chutnána a vnímána čichem.

Tyto jemné elementy se nazývají *tanmātrās*. Našimi smysly nemohou být samy o sobě vnímány, dokud se neprojeví v podobě hrubých smyslových objektů.

Materiální příčina není nikdy odlišná od vytvořeného objektu. Proto všechny tři kvality máji prostupují pěti elementy. Jak jsme viděli, konečnou materiální příčinou projeveného světa může být jedině Pravda. A tak pravda prostupuje všemi pěti elementy, tak jako zlato prostupuje všemi zlatými ornamenty nebo voda prostupuje všemi vlnami.

Kdy *mājā* vytvoří pět elementů? Tři kvality máji v neprojevené formě zůstávají ve stavu rovnováhy (*sāmya avasthā*). Proces tvoření vzniká v okamžiku, kdy je tato rovnováha nějak narušena.

3. Vývoj kvality *sattva*

SMYSLOVÉ ORGÁNY – VNĚJŠÍ NÁSTROJ

एतेषां पञ्चतत्त्वानां मध्ये आकाशस्य सात्विकांशात्
श्रोत्रेन्द्रियं संभूतम् ।

वायोः सात्विकांशात् त्वगिन्द्रियं संभूतम् ।

अग्नेः सात्विकांशात् चक्षुरिन्द्रियं संभूतम् ।

जलस्य सात्विकांशात् रसनेन्द्रियं संभूतम् ।

पृथिव्याः सात्विकांशात् घ्राणेन्द्रियं संभूतम् ।

*eteṣāṃ pañcatattvānām madhye ākāśasya sātvikāṃśāt
śrotrendriyaṃ sambhūtam ।*

vāyoh sātvikāṁśāt tvagindriyaṁ sambhūtam |
aṅneḥ sātvikāṁśāt cakṣurindriyaṁ sambhūtam |
jalasya sātvikāṁśāt rasanendriyaṁ sambhūtam |
prthivyāḥ sātvikāṁśāt ghrāṇendriyaṁ sambhūtam |

एतेषाम् – *eteṣām* – z těchto; पञ्चतत्त्वानां मध्ये – *pañcatattvānām madhye* – z pěti elementů; आकाशस्य – *ākāśasya* – prostoru; सात्विकांशात् – *sātvikāṁśāt* – z guny sattva; श्रोत्रेन्द्रियम् – *śrotrendriyam* – smyslový orgán slyšení; संभुतम् – *sambhūtam* – vznikl; वायोः – *vāyoh* – ze vzduchu; सात्विकांशात् – *sātvikāṁśāt* – z guny sattva; त्वगिन्द्रियम् – *tvagindriyam* – orgán dotýkání; संभुतम् – *sambhūtam* – vznikl; अग्नेः – *aṅneḥ* – z ohně; सात्विकांशात् – *sātvikāṁśāt* – z guny sattva; चक्षुरिन्द्रियम् – *cakṣurindriyam* – orgán vidění; संभुतम् – *sambhūtam* – vznikl; जलस्य – *jalasya* – z vody; सात्विकांशात् – *sātvikāṁśāt* – z guny sattva; रसनेन्द्रियम् – *rasanendriyam* – orgán chuti; संभुतम् – *sambhūtam* – vznikl; पृथिव्याः – *prthivyāḥ* – ze země; सात्विकांशात् – *sātvikāṁśāt* – z guny sattva; घ्राणेन्द्रियम् – *ghrāṇendriyam* – orgán čichu; संभुतम् – *sambhūtam* – vznikl

Z těchto pěti velkých elementů se ze sattvickeho aspektu prostoru vyvinul smyslový orgán slyšení – ucho. Ze sattvickeho aspektu vzduchu se vyvinul smyslový orgán doteku – kůže. Ze sattvickeho aspektu ohně se vyvinul smyslový orgán vidění – oko. Ze sattvickeho aspektu vody se vyvinul smyslový orgán chuti – jazyk. Ze sattvickeho aspektu země se vyvinul smyslový orgán čichu – nos.

Jemné elementy (*tanmātrās*) vytvoří smyslové orgány, které mají stejný stupeň jemnosti. Hlavním rysem sattva guny je poznání. Je tedy přirozené, že se smyslové orgány vyvinou ze sattvických aspektů pěti elementů. Každý element má svou vlastní kvalitu. Aby mohla být kvalita vnímána, musí se vyvinout odpovídající smyslový orgán, který bude tuto specifickou kvalitu vnímat. Například ze sattvického aspektu prostoru vznikne smyslový orgán slyšení, který může vnímat zvuk.

Vývoj smyslových orgánů vnímání a smyslových orgánů činnosti (10 smyslů) je zachycen v následující tabulce.

Element	Aspekt	Smyslový orgán vnímání	Božstvo	Schopnost	Smyslový orgán činnosti	Božstvo	Dovednost
Prostor	Zvuk	Uši	Prostor (<i>Dig</i>)	Slyšení	Jazyk	Oheň (<i>Agni</i>)	Řeč
Vzduch	Dotek	Kůže	Vzduch (<i>Vāyu</i>)	Pocitování	Ruce	Indra	Uchopování objektů
Oheň	Forma	Oči	Slunce (<i>Sūrya</i>)	Vidění	Nohy	<i>Viṣṇu</i>	Přemísťování v prostoru
Voda	Chuť	Jazyk	Voda (<i>Varuna</i>)	Chutnání	Genitálie	<i>Prajāpati</i>	Rozmnožování
Země	Čich	Nos	<i>Aṣṭīni Kumāras</i>	Čichání	Konečník	Smrt (<i>Yama</i>)	Vylučování

VNITŘNÍ NÁSTROJ

एतेषां पञ्चतत्त्वानां समष्टिसात्विकांशात्
मनोबुद्धयहङ्कार-चित्तान्तःकरणानि संभूतानि ।
सङ्कल्पविकल्पात्मकं मनः । निश्चयात्मिका बुद्धिः ।
अहंकर्ता अहंकारः । चिन्तनकर्तृ चित्तम् ।

मनसो देवता चन्द्रमाः । बुद्धेः ब्रह्मा ।
अहंकारस्य रुद्रः । चित्तस्य वासुदेवः ।

eteṣāṃ pañcatattvānāṃ samaṣṭisātvoikāṃśāt
manobuddhyahaṅkāra-cittāntaḥkaraṇāni sambhūtāni |
saṅkalpavikalpātmakam manaḥ | niścayātmikā buddhiḥ |
ahaṅkartā ahaṅkāraḥ | cintanakartṛ cittam |
manaso devatā candramāḥ | buddheḥ brahmā |
ahaṅkārasya rudraḥ | cittasya vāsudevaḥ |

एतेषाम् – *eteṣāṃ* – z těchto; पञ्चतत्त्वानाम् – *pañcatattvānām* – z pěti elementů; समष्टिसात्विकांशात् – *samaṣṭisātvoikāṃśāt* – celkový sattvický aspekt; मनोबुद्ध्यहङ्कार-चित्तान्तःकरणानि – *manobuddhyahaṅkāra-cittāntaḥkaraṇāni* – vnitřní nástroje: mysl, intelekt, ego a paměť; संभूतानि – *sambhūtāni* – jsou tvořeny; सङ्कल्पविकल्पात्मकम् – *saṅkalpavikalpātmakam* – od přirozenosti nerozhodný; मनः – *manaḥ* – mysl; निश्चयात्मिका – *niścayātmikā* – od přirozenosti rozhodný; बुद्धिः – *buddhiḥ* – intelekt; अहंकर्ता – *ahaṅkartā* – pocit konatelství; अहंकारः – *ahaṅkāraḥ* – ego; चिन्तनकर्त – *cintanakartṛ* – schopnost myšlení; चित्तम् – *cittam* – paměť; मनसो – *manaso* – mysl; देवता – *devatā* – dohlízející božstvo; चन्द्रमाः – *candramāḥ* – Měsíc; बुद्धे – *buddhe* – intelektu; ब्रह्मा – *brahmā* – Brahma; अहंकारस्य – *ahaṅkārasya* – ega; रुद्रः – *rudraḥ* – Rudra; चित्तस्य – *cittasya* – paměti; वासुदेवः – *vāsudevaḥ* – Vásudéva

Z celkového sattvického aspektu pěti elementů se vyvinul také vnitřní nástroj (*antaḥkaraṇa*), který se skládá z mysli (*manas*), intelektu (*buddhi*), ega (*ahaṅkāra*) a paměti (*citta*). Přirozeností mysli je nerozhodnost. Přirozeností intelektu je rozhod-

nost. Přirozeností ega je pocit konatelství. Přirozeností paměti je myšlení a vzpomínání. Dohlížejícím božstvem mysli je Měsíc (*Candra*), intelektu *Brahmā*, ega *Rudra* a paměti *Vāsudeva*.

Deset smyslových orgánů vnímání a činnosti se souhrnně označuje jako vnější nástroj (*bahiskaraṇa*), protože získává informace o vnějších objektech a reaguje na okolní svět. Mysl přijímá smyslové vjemy, vnímá je na základě předchozích zkušeností a dává pokyny smyslům, aby na tyto podněty reagovaly. Mysl se nazývá vnitřní nástroj (*antaḥkaraṇa*). Mysl nemůže komunikovat s vnějším světem přímo. Musí to dělat prostřednictvím smyslů. Smysly naopak nemohou fungovat bez pokynů mysli. Proto je mezi myslí a smysly úzký vztah. Jejich činnost je vzájemně koordinovaná. Každý smyslový orgán vnímá jen odpovídající smyslové objekty. Mysl přijímá informace od jednotlivých smyslů. Chápe zvuky, doteky, viděné formy, chuti a vůně. Pociťuje také emoce a produkuje myšlenky. Mysl je místo, kde se shromažďuje vše poznané, a proto je vytvořena ze sattvického aspektu pěti elementů.

Vnitřní nástroj je tvořen nepřetržitým proudem myšlenkových modifikací (*vṛtti*). I když tvoří jeden celek, dělíme jej na čtyři části podle rozdílných funkcí, které plní. Podobně jednoho a téhož člověka označujeme jako tanečníka, když tančí, zpěváka, když zpívá a tak dále. Tyto čtyři části jsou:

♦ ***Manah* = mysl.** Myšlenky ve stavu nerozhodnosti tvoří mysl. Mám jít na ten film, nebo nemám? Možná

bych mohl jít zítra. Ale budou mít lístky? Tento stav váhání trvá, dokud se nerozhodneme. Mysl je tvořena rovněž emocemi. Člověk ovládaný svou myslí není schopen se rychle rozhodovat a často je zmítán svými emocemi a náladami, tím, co má a co nemá rád. Dohlížejícím božstvem mysli je Měsíc (*Candra*). Fáze měsíce se mění stejně jako stavy mysli. To, jak Měsíc (Luna) ovlivňuje mysl, můžeme názorně vidět u bláznů (angl. lunatic) v psychiatrické léčebně. Jejich mentální neklid se často ve dnech, kdy je Měsíc v úplňku nebo v novu zvyšuje. Také mnoho psychosomatických nemocí se v těchto dnech zhoršuje.

♦ **Buddhi = intelekt.** Myšlenky ve stavu rozhodnutí tvoří intelekt. Funkcemi intelektu jsou uvažování, pozorování, děláním závěrů a podobně. O někom, kdo je ovládan intelektem, říkáme, že je racionalista. Je schopen myslet logicky a rozhodně. Ale člověk si musí dát pozor, aby se z něj nestal suchý intelektuál, kterému chybí citlivost a jemnost. Dohlížejícím božstvem intelektu je vševědoucí stvořitel *Brahmā*, neboť veškeré poznání a tvořivé myšlení vzniká z intelektu.

♦ **Ahaṅkāra = ego.** Myšlenka „Já jsem konatel“ je ego. Ego neznamená pýchu. Je to pocit individuality, pocit konatelství. Někdo je pyšný, někdo není pyšný, ale všichni mají pocit konatelství (kromě osvícených Mistrů a Boha). Mysl, intelekt a paměť (zapamatované myšlenky) se stále mění, ale ego je přítomno v každé myšlence. Zmocňuje se jí a říká si: „Já pochybuji“, „Já se rozhoduji“, „Já si pamatuji“, „Můj hněv“, „Můj nápad“ a tak dále. Ego vyvstává

v každé myšlence. Mysl, intelekt a vzpomínky jsou u každého člověka jiné, ale ego mají všichni stejné. Spojuje čiré Já se třemi těly, pěti obaly a třemi stavy bdění, snění a hlubokého spánku. Božstvem ega je *Rudra* (ten, který každého rozpláče). Cožpak utrpení neprožíváme kvůli egu? *Rudra* (Šiva) je Pánem destrukce. Smrtí ega končí veškeré utrpení.

♦ *Cittam* = **paměť**. *Cittam* je schopnost rozjímání a rozpomínání. Všechny zkušenosti jsou v paměti skladovány v podobě dojmů a mohou z ní být vyvolány jako data z databáze v počítači. Jedině díky těmto informacím můžeme vlastně myslet. *Vāsudeva* (*Viṣṇu*) je božstvem paměti. O *Viṣṇuovi* se říká, že vládne *gunou sattva*. Jedině jsme-li rozvázní a *sattvičtí*, jsme schopni jasně rozjímat a vybavovat si fakta a události.

4. Vývoj kvality radžas

एतेषां पञ्चतत्त्वानां मध्ये आकाशस्य राजसांशात्
वाग्निन्द्रियं संभूतम् ।

वायोः राजसांशात् पाणीन्द्रियं संभूतम् ।

बहेः राजसांशात् पाणीन्द्रियं संभूतम् ।

जलस्य राजसांशात् उपस्थेन्द्रियं संभूतम् ।

पृथिव्या राजसांशात् गुदेन्द्रियं संभूतम् ।

एतेषां समष्टिराजसांशात् पञ्चप्राणाः संभूताः ।

*eteṣāṃ pañcatattvānām madhye ākāśasya rājasāṃśāt
vāgindriyaṃ sambhūtam |*

vāyoḥ rājasāṃśāt paṇīndriyaṃ sambhūtam |

*vahneḥ rājasāmsāt pādendriyaṃ sambhūtam |
jalasya rājasāmsāt upasthendriyaṃ sambhūtam |
pṛthivyā rājasāmsāt gudendriyaṃ sambhūtam |
eteṣāṃ samaṣṭirājasāmsāt pañcaprāṇāḥ sambhūtāḥ |*

एतेषाम् – *eteṣām* – z těchto; पञ्चतत्त्वानाम् – *pañcatattvānām* – pěti elementů; मध्ये – *madhye* – mezi; आकाशस्य – *ākāśasya* – z prostoru; राजसांशात् – *rājasāmsāt* – z guny radžas; वागिन्द्रियम् – *vāgindriyam* – orgán řeči; संभूतम् – *sambhūtam* – vznikl; वायोः – *vāyoḥ* – ze vzduchu; राजसांशात् – *rājasāmsāt* – z guny radžas; पाणीन्द्रियम् – *pāṇīndriyam* – orgán uchopování; संभूतम् – *sambhūtam* – vznikl; वह्नेः – *vahneḥ* – z ohně; राजसांशात् – *rājasāmsāt* – z guny radžas; पादेन्द्रियम् – *pādendriyam* – orgán pohybu; संभूतम् – *sambhūtam* – vznikl; जलस्य – *jalasya* – z vody; राजसांशात् – *rājasāmsāt* – z guny radžas; उपस्थेन्द्रियम् – *upasthendriyam* – pohlavní orgány; संभूतम् – *sambhūtam* – vznikl; पृथिव्या – *pṛthivyā* – ze země; राजसांशात् – *rājasāmsāt* – z guny radžas; गुदेन्द्रिय – *gudendriyam* – konečník; संभूतम् – *sambhūtam* – vznikl; एतेषाम् – *eteṣām* – z těchto; समष्टि राजसांशात् – *samaṣṭi rājasāmsāt* – celková guna radžas; पञ्चप्राणाः – *pañcaprāṇāḥ* – pět prán; संभूताः – *sambhūtāḥ* – vznikly

Z těchto pěti elementů se z radžasického aspektu prostoru vyvinul smyslový orgán řeči. Z radžasického aspektu vzduchu se vyvinuly ruce – orgány uchopování. Z radžasického aspektu ohně se vyvinuly nohy – orgány přemístování v prostoru. Z radžasického aspektu vody se vyvinuly orgány rozmnožování. Z radžasického aspektu země se vyvinul konečník. Z celkového radžasického as-

pektu těchto pěti elementů se vyvinuly prány (prāṇas) – vitální dechy.

Pro gunu radžas je charakteristická aktivita. Takže jakákoli aktivita, se kterou se setkáme, je manifestací radžasického aspektu máji. Pět smyslových orgánů činnosti reaguje na vnější svět tím, že aktivizuje tělo a pět prán dodává energii všem funkcím těla a udržuje ho naživu prostřednictvím fyziologických funkcí. Takže, jak orgány činnosti, tak prány, jsou projevem radžasického aspektu pěti elementů.

Neprojeveným stavem pěti elementů a tří gun je kauzální tělo. Projeveným stavem sattvického a radžasického aspektu pěti elementů je celé jemné tělo, čili jemný svět. Nyní bude popsáno projevení tamasického aspektu pěti elementů.

5. *Vývoj kvality tamas*

एतेषां पञ्चतत्त्वानां तामसांशात्
पञ्चीकृतपञ्चतत्त्वानि भवन्ति ।
पञ्चीकरणं कथम् इति चेत् ।
एतेषां पञ्चमहाभूतानां तामसांशस्वरूपम्
एकमेकं भूतं द्विधा विभज्य एकमेकमर्धं
पृथक् तूष्णीं व्यवस्थाप्य अपरमपरमर्धं
चतुर्धा विभज्य स्वार्धमन्येषु अर्धेषु
स्वभागचतुष्टयसंयोजनं कार्यम् ।
तदा पञ्चीकरणं भवति ।

एतेभ्यः पञ्चीकृतपञ्चमहाभूतेभ्यः
स्थूलशरीरं भवति ।

eteṣāṃ pañcatattoṅānāṃ tāmasāṃśāt

pañcīkṛtapañcatattoṅāni bhavanti ।

pañcīkaraṇaṃ katham iti cet ।

eteṣāṃ pañcamahābhūtānāṃ tāmasāṃśasvarūpam

ekamekaṃ bhūtaṃ dvidhā vibhajya ekamekamardhaṃ

pr̥thak tūṣṇīm vyavasthāpya aparamaparamardhaṃ

caturdhāṃ vibhajya svārdhamanyeṣu ardheṣu

svabhāgacatuṣṭayasāmyojanaṃ kāryam ।

tadā pañcīkaraṇaṃ bhavati ।

etebhyaḥ pañcīkṛtapañcamahābhūtebhyaḥ sthūlaśarīraṃ

bhavati ।

एतेषाम् – *eteṣāṃ* – z těchto; पञ्चतत्त्वानाम् – *pañcatattoṅānām* – pěti elementů; तामसांशात् – *tāmasāṃśāt* – z guny tamas; पञ्चीकृतपञ्चतत्त्वानि – *pañcīkṛtapañcatattoṅāni* – pět zhrublých elementů; भवन्ति – *bhavanti* – vzniklo; पञ्चीकरणम् – *pañcīkaraṇam* – pančikaranam; कथम् – *katham* – jak; इति चेत् – *iti cet* – zeptáme-li se; एतेषाम् – *eteṣāṃ* – z těchto; पञ्चमहाभूतानाम् – *pañcamahābhūtānām* – z pěti elementů; तामसांशस्वरूपम् – *tāmasāṃśasvarūpam* – z guny tamas; एकमेक भूतम् – *ekamekam bhūtam* – každý element; द्विधा विभज्य – *dvidhā vibhajya* – se dělí na dvě stejné části; एकमेकम् अर्धम् – *ekamekam ardham* – každá půlka; पृथक् – *pr̥thak* – oddělená; तूष्णीम् व्यवस्थाप्य – *tūṣṇīm vyavasthāpya* – zůstává nedotčená; अपरम् अपरम् अर्धम् – *aparam aparam ardham* – každá další půlka; चतुर्धा विभज्य – *caturdhāṃ vibhajya* – se dělí na čtyři stejné části; स्वार्धम् – *svārdham* – nedotčená polovina; अन्येषु अर्धेषु – *anyeṣu ardheṣu* – na další polovinu; स्वभाग-चतुष्टय-संयोजन कार्यम् – *svabhāga-catuṣṭaya-sāmyojanam kāryam* –

jedna osmina se přidá; तदा – *tadā* – potom; पञ्चीकरणं – *pañcīkaraṇam* – pañcīkaranam; भवति – *bhavati* – vznikne; एतेभ्यः – *etebhyaḥ* – z nich; पञ्चीकृतपञ्चमहाभूतेभ्यः – *pañcīkṛtapañcamahābhūtebhyaḥ* – pět zhrublých elementů; स्थूलशरीरं – *sthūlaśarīram* – hrubé tělo; भवति – *bhavati* – vznikne

Z tamasického aspektu těchto pěti jemných elementů (*tanmātrās*) vzniká pět zhrublých elementů.

Pokud se zeptáme, jak tento proces zhrubnutí (*pañcīkaraṇa*) probíhá, odpověď je následující:

1) Tamasický aspekt každého z pěti elementů se rozdělí na dvě stejně velké části.

2) Polovina každého z nich zůstane nedotčená.

3) Druhá polovina každého z nich se rozdělí na čtyři stejně velké části.

4) Potom se k nedotčené polovině každého elementu připojí jedna osmina každého ze zbývajících čtyř elementů.

5) Tím je proces zhrubnutí (*pañcīkaraṇa*) dokončen.

6) Z těchto pěti zhrublých elementů je zformováno hrubé tělo.

Pro *gunu* *tamas* je charakteristická netečnost. To, co není schopno poznávat samo sebe nebo osvětlovat ostatní, je netečné. To, co nedokáže samo sebe vybudit, je netečné. Tamasický aspekt pěti jemných elementů projde procesem zhrubnutí. Tamasický aspekt každého z elementů se vzájemně smíchá s ostatními a vzniknou

hrubé elementy, kdy každý z hrubých elementů má 50 % svého vlastního elementu a 12,5 % od každého ze čtyř zbývajících elementů. Proto každý z hrubých elementů v sobě obsahuje i kvalitu všech ostatních elementů. Tyto hrubé elementy (na rozdíl od jemných) už mohou být vnímány našimi smysly. Vzájemnými kombinacemi a permutacemi hrubých elementů vzniká hrubý svět, včetně hrubého těla.

Fáze	Prostor 1.	Vzduch 2.	Oheň 3.	Voda 4.	Země 5.	Popis
(i)						Původní jemné elementy (<i>tanmátrás</i>).
(ii)						Tendence rozdělit se na dvě stejně velké části.
(iii)						Rozdělení je dokončeno.
(iv)						Jedna polovina zůstává nedotčená, druhá se rozdělí na čtyři stejně velké části.
(v)						Každá polovina se spojí se čtyřmi kousky, které si vezme od ostatních čtyř polovin.

Hrubé elementy	Tamasické aspekty jemných elementů				
Prostor	1/2 Prostoru	1/8 Vzduchu	1/8 Ohně	1/8 Vody	1/8 Země
Vzduch	1/2 Vzduchu	1/8 Prostoru	1/8 Ohně	1/8 Vody	1/8 Země
Oheň	1/2 Ohně	1/8 Prostoru	1/8 Vzduchu	1/8 Vody	1/8 Země
Voda	1/2 Vody	1/8 Prostoru	1/8 Vzduchu	1/8 Ohně	1/8 Země
Země	1/2 Země	1/8 Prostoru	1/8 Vzduchu	1/8 Ohně	1/8 Vody

Zelenina, kterou jíme, obsahuje škroby, proteiny a minerály (prvek země), obsahuje vodu, své vlastní teplo, vzduch a zabírá místo v prostoru. I když je voda ve své nejčistší formě bez chuti, barvy a zápachu, víme, že mořská voda chutná slane, zdá se modrá a má určitou vůni. Naše vlastní tělo zaujímá nějaký prostor. Máme v sobě spoustu vzduchu. Tělo je teplé a více než z poloviny je tvořeno vodou. A v těle je v neposlední řadě samozřejmě zastoupen také prvek země (který tělo získává v podobě potravy).

Hrubé tělo nemůže fungovat bez jemného těla. Když jemné tělo opustí hrubé tělo, hrubé tělo se rozloží a vrátí se k pěti elementům. Protože všechna hrubá těla jsou zformována ze stejných hrubých elementů, nemůže se žádné hrubé tělo vyvyšovat nad ostatní. Všechny rozdíly na hrubé úrovni jsou povrchní. Pokud tohle člověk pochopí, potom veškeré konflikty týkající se kasty, náboženského vyznání, barvy kůže, pohlaví a tak dále skončí.

Nyní bude vysvětlen vztah mezi jedincem a celkem.

एवं पिण्डब्रह्माण्डयोरैक्यं सम्भूतम् ।

evam piṇḍabrahmāṇḍayoraikyam sambhūtam ।

एवम् – *evam* – takto; पिण्डब्रह्माण्डयोः – *piṇḍabrahmāṇḍayoḥ* – mikrokosmu a makrokosmu; ऐक्यम् – *aikyam* – jednota; सम्भूतम् – *sambhūtam* – je vytvořena

A na tom je založena jednota mezi mikrokosmem a makrokosmem.

Část není nikdy oddělena od celku. Část je vždy nedílnou součástí celku. Kdyby celku chyběla byť jen jedna jediná část, nebyl by už úplný, takže by nebyl celkem.

Individuální jemné tělo je vytvořeno z celku jemných elementů a není od nich nijak odděleno, a proto je individuální mysl částí celkové mysli. Podobně je individuální hrubé tělo vytvořeno z celku hrubých elementů. Proto je individuální hrubé tělo (*piṅḍāṇḍa*) částí celkového hrubého těla (*brahmāṇḍa*). Navíc prvotní příčinou celku hrubých a jemných elementů je Pravda, tedy čiré Já. Ale příčina je obsažena v následku. A proto jsou v nejvnitřnější podstatě jedinec a Celek jedno a totéž. Z hlediska jména a formy jsou vlny jen částí oceánu. Ale vzhledem k jejich podstatě, kterou je voda, jsou celým oceánem. Tato podstatná jednota bude dále vysvětlena.

10. DŽÍVA A ÍŠVARA

स्थूलशरीराभिमानी जीवनामकं
ब्रह्मप्रतिबिम्बं भवति ।
स एव जीवः प्रकृत्या स्वस्मात् ईश्वरं
भिन्नत्वेन जानाति ।
अविद्योपाधिः सन् आत्मा जीव इत्युच्यते ।
मायोपाधिः सन् ईश्वरः इत्युच्यते ।
एवं उपाधिभेदात् जीवेश्वरभेददृष्टिः यावत्
पर्यन्तं तिष्ठति तावत् पर्यन्तं
जन्ममरणादिरूपसंसारो न निवर्तते ।
तस्मात्कारणात् न जीवेश्वरयोर्भेदबुद्धिः स्वीकार्या ।

*sthūlaśarīrābhimāni jīvanāmakam
brahmapratibimban bhavati |
sa eva jīvaḥ prakṛtyā svasmāt īśvaram
bhinnatvena jānāti |
avidyopādhiḥ san ātmā jīva ityucyate |
māyopādhiḥ san īśvaraḥ ityucyate |
evam upādhibhedāt jīveśvarabhedadr̥ṣṭiḥ
yāvat paryantaṁ tiṣṭhati tāvat paryantaṁ
janmamaraṇādirūpasamsāro na nivartate |
tasmātkāraṇāt na jīveśvarayorbhedabuddhiḥ svīkāryā |*

स्थूलशरीराभिमानि – *sthūlaśarīrābhimāni* – ten, kdo se ztotožňuje s hrubým tělem; जीवनामकम् – *jīvanāmakam* – nazývaný džíva; ब्रह्मप्रतिबिम्बं – *brahmapratibimban* – odraz Brahman (Pravdy); भवति – *bhavati* – je; स – *sa* – ten; एव – *eva* – jediný; जीवः – *jīvaḥ* – džíva; प्रकृत्या – *prakṛtyā* – přirozeně; स्वस्मात् – *svasmāt* – od něj; ईश्वरम् – *īśvaram* – Íšvara (Pán); भिन्नत्वेन – *bhinnatvena* – za odlišného; जानाति – *jānāti* – ví; अविद्योपाधिः सन् – *avidyopādhiḥ san* – podmíněný nevědomostí; आत्मा – *ātmā* – Átman; जीव – *jīva* – džíva; इत्युच्यते – *ityucyate* – se nazývá; मायोपाधिः सन् – *māyopādhiḥ san* – podmíněný Májou; ईश्वर – *īśvara* – Íšvara; इत्युच्यते – *ityucyate* – se nazývá; एवम् – *evam* – tímto způsobem; उपाधिभेदात् – *upādhibhedāt* – podle rozdílných podmínek; जीवेश्वरभेददृष्टिः – *jīveśvarabhedadr̥ṣṭiḥ* – představa odlišnosti mezi džívou a Íšvarou; यावत् पर्यन्तम् – *yāvat paryantam* – tak dlouho, dokud; तिष्ठति – *tiṣṭhati* – zůstává; तावत्पर्यन्तम् – *tāvatparyantam* – do té doby; जन्ममरणादिरूप संसारा – *janmamaraṇādirūpa saṁsāro* – samsāra, jejíž přirozeností je zrození, smrt atd.; न निवर्तते – *na nivartate* – není odstraněn; तस्मात् कारणान् – *tasmāt kāraṇān* – z toho důvodu; जीवेश्वरयोः भेदबुद्धि – *jīveśvarayoḥ bhedabuddhi* – rozdíl mezi džívou a Íšvarou; स्वीकार्या – *svīkāryā* – by neměl být přijímán

Odras Brahman, který se ztotožňuje s hrubým tělem, se nazývá džíva. Přirozeností džívy je považovat se za něco odlišného od Íšvary. Já (Átman), které se odráží v médiu (zrcadle) nevědomosti (*avidyā*), je džíva. Já (Átman), které se odráží v médiu (zrcadle) máji, se nazývá Íšvara. Dokud představa odlišnosti džívy a Íšvary

přetrvává, což je způsobeno pouze odlišností odražejících médií (zrcadlo nevědomosti versus zrcadlo máji), do té doby nemůže přijít vykoupení ze samsáry, jejíž podstatou je koloběh životů a smrtí a s tím spojeného utrpení. Z toho důvodu je nutné myšlenku, že džíva je odlišný od Íšvary, odmítnout.

Brahman je nekonečná Pravda. Vládne sobě vlastní tvořivou silou – májou – díky níž se jeví jako svět věcí a bytostí. Pravda, která se zrcadlí prostřednictvím máji, se nazývá Íšvara. Íšvara je stvořitelem, udržovatelem i ničitelem světa. Je všemocný (*sarvaśaktimān*), vševědoucí (*sarvajñah*) a všeprostupující (*sarvavyāpī*), protože je materiální příčinou (*upādāna kāraṇa*) i hybnou příčinou (*nimitta kāraṇa*) světa. Íšvara zná neustále svou pravou přirozenost a nemůže být nikdy přemožen májou. Má máju pořád plně pod kontrolou, a proto se mu říká *Māyāpati* (*patiḥ* = vládce). Jeho *mājā* je převážně *sattvická*, takže není svazující. Proto, když se Mu odevzdáme, osvobodíme se od máji (Bhagavadgítá 7.14.: „*māmeva ye prapadyante māyām etāṁ taranti te* = ale ti, kdo se Mi odevzdají, ji snadno překročí“).

Tatáž nekonečná Pravda se ale může také zrcadlit prostřednictvím individuální nevědomosti (*avidyā*), a potom se nazývá džíva. *Avidyā* je však převážně *tamasická* a svou silou nevědomosti džívu svazuje. Džíva zapomene na svou pravou přirozenost, ztotožňuje se s konečným hrubým a jemným tělem a žije jako omezená bytost, která je

bezmocná, zoufalá a trpící. Je otrokem své omezenosti, a proto se nazývá *Māyādāsa* (*dāśh* = sluha, otrok).

Slunce se odráží v kýblu s vodou a přijme omezenou identitu svého odrazu ve vodě. Tento odraz je podmíněn velikostí kýblu a stavem vody. Pokud odraz zapomene na svou pravou přirozenost nekonečného světla, bude mu připadat, že ho kýbl s vodou omezuje. Pokud si však uvědomí, že je výhradně světlem, bude se ve vodě bezstarostně odrážet, aniž by se ho to nějak dotýkalo. Podobně je to s Pravdou, která když se odráží na hladině vody v kýblu hrubého a jemného těla, se nazývá džíva (*brahma-pratibimbah jīvaḥ*). Džíva zapomněl na svou pravou přirozenost a považuje se za tělo. Proto si myslí, že všechny ostatní objekty a bytosti jsou od něj odlišné. Tato představa, zrozená z nevědomosti, je tak hluboce zakořeněná, že i když je mu řečeno, že je nekonečný, tak tomu nevěří. Toto falešné ztotožnění a pocit oddělenosti má v sobě džíva od věků, zrození za zrozením. Ve skutečnosti je toto ztotožnění příčinou nekonečného cyklu zrození, kterými prochází.

Člověk touží být dokonalým, šťastným a chce existovat navěky. Proto se honí za tím, o čem si myslí, že ho šťastným udělá. Činy vedou k plodům, které jsou příjemné či nepříjemné a zanechávají po sobě dojmy, které plodí další touhy. Tak pokračuje koloběh zrození a smrtí. Tohle může skončit teprve poté, co si uvědomím, že „já jsem tím, co hledám“. Poznání, že jsem nekonečné Bytí a Blaženost, mne z cyklu těchto přeměn osvobodí.

Proto nám Šankaráčárja radí, abychom nepřijímali myšlenku zrozenou z nevědomosti, že mezi džívou a Íšvarou je rozdíl, a pochopili jejich esenciální jednotu. To je dále vysvětleno pomocí slavného prohlášení *Tattvamasi*.

11. TY JSI TO

ननु साहंकारस्य किञ्चिज्ज्ञस्य जीवस्य
निरहंकारस्य सर्वज्ञस्य ईश्वरस्य तत्त्वमसीति
महावाक्यात् कथमभेदबुद्धिः स्यादुभयोः
विरुद्धधर्माक्रान्तत्वात् ।

*nanu sāhamkārasya kiñcijjñasya jīvasya
nirahamkārasya sarvajñasya īśvarasya tattvamasīti
mahāvākyaāt kathamabhedabuddhiḥ syādubhayoḥ
viruddhadharmākrāntatvāt ।*

ननु – *nanu* – ale; साहंकारस्य – *sāhamkārasya* – mající ego; किञ्चिज्ज्ञस्य – *kiñcijjñasya* – mající omezené poznání; जीवस्य – *jīvasya* – jsoucí džívou; निरहंकारस्य – *nirahamkārasya* – nemající ego; सर्वज्ञस्य ईश्वरस्य – *sarvajñasya īśvarasya* – jsoucí vševědoucím Íšvarou; तत् – *tat* – to; त्वम् – *tvam* – ty; असि – *asi* – jsi; इति महावाक्यात् – *iti mahāvākyaāt* – to je mahávákja; कथम् – *katham* – jak; अभेदबुद्धिः – *abhedabuddhiḥ* – nahlížení jednoty; स्यात् – *syāt* – je; उभयोः – *ubhayoḥ* – těchto dvou; विरुद्धधर्माक्रान्तत्वात् – *viruddhadharmākrāntatvāt* – mající opačnou přirozenost

Ale džíva má ego a jeho poznání je omezené, kdežto Íšvara je bez ega a je vševědoucí. Mají-li tedy tak naprosto odlišnou povahu, vyvstává

otázka, jak je potom možné, aby byli v jednotě, jak tvrdí *mahāvākya* (velké prohlášení) „Ty jsi To“?

Skutečným cílem lidského života je poznat svou pravou přirozenost. Skutečným účelem Véd je dosažení poznání Já (Átman). Ve Védách najdeme tvrzení, která naznačují jednotu mezi džívou a Nekonečnou Pravdou, kterým se říká velká prohlášení (*mahāvākya*). Takovýchto tvrzení je tu mnoho, ale čtyři z nich, každé z jedné Vědy, jsou nejslavnější. Jedno z nich je *Tattvamasi* – „Ty jsi To“. Najdeme ho v Upanišadě Čhándógja, která je částí Vědy *Sāma*, v rozhovoru mezi světcem Uddálakou a jeho žákem Švétaketou. Guru vysvětluje žákovi, že před stvořením existovala jediné Pravda. Z ní povstalo veškeré stvoření, tak jako ze zlata vzniknou zlaté ozdoby. Touto Pravdou (*Tat*) samotnou jsi (*asi*) Ty (*tvam*).

Slyšíme-li, že Íšvara a já jsme jedno a totéž, mnozí z nás jsou šokováni, protože to zní trochu jako rouhání. Jiní to zavrhnou jakožto přehnané velebení džívy. Někdo má pocit, že tvrzení říká, že džíva je pouze podobný Íšvarovi, protože převzal určité Jeho vlastnosti. Ale tvrzení je ve skutečnosti myšleno tak, že je mezi nimi úplná totožnost. Jak je to možné?

Jak víme, džíva je konečný, s omezeným poznáním (*alpajñā*), omezenou silou (*alpa śaktimān*), je jako smítko prachu ve vesmíru (*alpavyāpī*), je oklamán májou (*māyāvāśa*), je ve všem závislý na světě, beznadějně zamořtaný do svých činů a plný trápení a problémů. Íšvara je naproti tomu nekonečný, vševědoucí (*sarvajñā*), plný síly

(*sarvaśaktimān*), všeprostupující (*sarvavyāpī*), ovládá máju (*māyāpati*), je nezávislý na činech, je nedotčený jejich plody a je plný radosti. Jak by mohlo být něco konečného totožné s nekonečným? Jak mohou dvě entity s tak opačnými vlastnostmi být v jednotě? Odpověď zní takto:

इति चेन्न ।

स्थूलसूक्ष्मशरीराभिमानी त्वंपदवाच्यार्थः ।

उपाधिविनिर्मुक्तं समाधिदशासंपन्नं शुद्धं

चैतन्यं त्वंपदलक्ष्यार्थः ।

एवं सर्वज्ञत्वादिविशिष्ट ईश्वरः तत्पदवाच्यार्थः ।

उपाधिशून्यं शुद्धचैतन्यं तत्पदलक्ष्यार्थः ।

एवं च जीवेश्वरयोश्चैतन्यरूपेणाऽभेदे बाधकाभावः ।

iti cenna ।

sthūlasūkṣmaśarīrābhimānī tvaṃpadavācyārthaḥ ।

upādhivinirmuktaṃ samādhidaśāsampannaṃ śuddhaṃ

caitanyaṃ tvaṃpadalakṣyārthaḥ ।

evaṃ sarvajñatvādiviśiṣṭa īśvaraḥ tatpadavācyārthaḥ ।

upādhiśūnyaṃ śuddhacaitanyaṃ tatpadalakṣyārthaḥ ।

evaṃ ca jīveśvarayoश्चैतन्यरूपेणाऽभेदे

bādhakābhāvaḥ ।

इति चेन् – *iti cen* – pokud se takto někdo ptá, tak; न – *na* – ne; स्थूलसूक्ष्मशरीराभिमानी – *sthūlasūkṣmaśarīrābhimānī* – ten, kdo je ztotožněn s hrubým a jemným tělem; त्वंपदवाच्यार्थः – *tvaṃpadavācyārthaḥ* – doslovný, povrchní význam slova „*tvaṃ* = ty“; उपाधिविनिर्मुक्तं – *upādhivinirmuktaṃ* – ničím nepodmíněný; समाधिदशासंपन्नं – *samādhidaśāsampannaṃ* – ve stavu samādhi; शुद्धं – *śuddhaṃ* – čistý; चैतन्यं – *caitanyaṃ* – Vě-

domí; त्वंपदलक्ष्यार्थः – *tvampadalakṣyārthaḥ* – implicitní, skrytý význam slova „tvam - ty“; एवम् – *evam* – stejným způsobem; सर्वज्ञत्वादिविशिष्टः – *sarvajñatvādiviśiṣṭam* – ten, kdo je obdařen vševědoudcností atd.; ईश्वरः – *īśvaraḥ* – Íšvara; तत्पदवाच्यार्थः – *tatpadavācyārthaḥ* – doslovný, povrchní význam slova „tat = To“; उपाधिश्न्यम् – *upādhiśñyam* – ničím nepodmíněný; शुद्धचैतन्यं – *śuddhacaitanyaṁ* – čiré Vědomí; तत्पदलक्ष्यार्थः – *tatpadalakṣyārthaḥ* – implicitní, skrytý význam slova „tat - To“; एवम् – *evam* – tudíž; च – *ca* – a; जीवेश्वरयो – *jīveśvarayo* – džívý a Íšvary; चैतन्यरूपेण – *caitanyarūpeṇa* – z hlediska uvědomění; अभेदे बाधक अभावः – *abhede bādhaka abhāvaḥ* – není žádný rozpor v jejich jednotě

Pokud ano (pokud vyvstane taková otázka), není vůbec na místě. Doslovným významem slova „Ty“ je oslovení někoho, kdo se ztotožňuje s hrubým a jemným tělem. Ale v přeneseném slova smyslu označuje slovo „Ty“ čiré uvědomění, které je osvobozeno od všech podmínek a které je zakoušeno ve stavu *samādhi*. Podobně doslovným významem slova „To“ je Íšvara, který je vševědoudcí, nekonečný a tak dále. Ale v přeneseném slova smyslu označuje slovo „To“ rovněž čiré uvědomění, které je osvobozeno od všech podmínek. A tak z pohledu uvědomění není v jednotě mezi džívou a Íšvarou žádný rozpor.

Je pochopitelné, že student nemůže přijmout to, že džíva a Íšvara jsou jedním. Bůh a vesmír se nám jeví podle toho,

jaký úhel pohledu zaujmeme (*yathā dr̥ṣṭiḥ tathā sṛṣṭiḥ* = jaké je vidění, takové je stvoření, svět). Pro venkovana je město obrovské, ale pro člověka žijícího ve městě je malé.

Podobně, když se podíváme na Íšvaru z hlediska naší podmíněnosti, vidíme jen odraz Íšvary, takže si myslíme, že jsme od Něj odlišní. Ramana Mahárši byl dotázán, zda je Bůh bez kvalit a bez formy či naopak. Odpověděl: „To záleží na tom, co si myslíš, že jsi. Pokud si myslíš, že máš formu ty, potom má formu i On. Pokud si myslíš, že jsi bez formy, je i on bezforemný a ty a On jste jedno a totéž.“

Každá věta má dvojí význam. 1) Doslovný význam (*vācyārtha*). Zde jsou všechna slova pochopena doslova a poskládána dohromady nám dají určitý smysl. Například věta „Tenhle pes štěká.“ 2) Přenesený význam (*lakṣyārtha*). Zde je potřeba doslovný význam pominout, aby mohl být pochopen skrytý smysl věty. Například když o někom řekneme: „On je lev,“ neznamená to, že je skutečně lvem, ale že je statečný jako lev. Tvrzení „Ty jsi To“ nesmí být chápáno doslova, ale v přeneseném slova smyslu.

Doslovným významem slova „ty“ je džíva, jenž se ztožňuje se třemi těly, třemi stavy a pěti obaly. Tím z hlediska pohledu podmíněného nevědomostí vzniká představa: „Já jsem proměnlivá a konečná entita.“ Jakmile je zakoušeno čiré Já, osvobozené od všech podmíněností, potom si uvědomují, že „Jsem Bytí-Vědomí-Blaženost.“ Tento stav pochopení se nazývá *samādhi*. Podobně, z hlediska pohledu podmíněného Májou, je Íšvara stvořitelem, udržovatelem a ničitelem. Ale z hlediska pohledu osvobo-

zeného od všech podmíněností Máji je Íšvara v podstatě opět „Bytí-Vědomí-Blaženost.“ Proto jsou džíva a Íšvara v nejhlubší podstatě jedno a totéž. To si uvědomíme jedině tehdy, pokud je naše pozornost přesunuta od podmíněností k nepodmíněnému Já, k Pravdě. Zkoumání může začít buď u Íšvary, dotazováním „Kdo je On ve své podstatě?“, nebo u mě, u džívy, dotazováním „Kdo jsem já ve své podstatě?“ V obou případech je dotazování završeno poznáním, že „Já jsem nekonečná Pravda – *Aham Brahmasmi.*“

12. DŽÍVANMUKTA

एवं च वेदान्तवाक्यैः सद्गुरूपदेशेन
च सर्वेष्वपि भूतेषु येषां ब्रह्मबुद्धिरुत्पन्ना
ते जीवन्मुक्ताः इत्यर्थः ।

*evam ca vedāntavākyaīḥ sadgurūpadeśena
ca sarveṣvapi bhūteṣu yeṣāṁ brahmabuddhirutpannā
te jīvanmuktāḥ ityarthāḥ ।*

एवम् – *evam* – tudíž; च – *ca* – a; वेदान्तवाक्यैः – *vedāntavākyaīḥ* – slovy Védānty; सद्गुरूपदेशेन – *sadgurūpadeśena* – pomocí učení Satgurua; च – *ca* – a; सर्वेषु अपि – *sarveṣu api* – ve všech; भूतेषु – *bhūteṣu* – bytostech; येषाम् – *yeṣām* – jež; ब्रह्मबुद्धिः – *brahmabuddhiḥ* – zření Pravdy; उत्पन्ना – *utpannā* – je zrozeno; ते – *te* – ti; जीवन्मुक्ताः – *jīvanmuktāḥ* – osvobozený v průběhu života; इत्यर्थः – *ityarthāḥ* – to, co se tím myslí

A tak ti, v nichž se s ohledem na všechny bytosti díky slovům Védānty a díky učení Satgurua zrodí Poznání Brahman, jsou osvobozeni za svého života (*jīvanmuktāḥ*).

Slova Védānty odhalují naši pravou přirozenost. Já nemůže být poznáno jakožto objekt, a tak musí být odha-

leno pomocí jemných nepřímých metod. Jazyk používaný ve Védách je proto mystický. Učitel vybere metodu, která je pro žáka nejvhodnější. Zná žakovu mysl a táhne ho pomalu vzhůru k nejvyšší Pravdě. Je důležité poznamenat, že Guru může Pravdu pouze naznačit. Žák musí svou mysl pozvednout sám. (Bhagavadgítá 6.5.: „*Uddhared ātmanātmānaṁ nātmānam avasādayet* = Nechť člověk pozvedne sám sebe, nechť nedopustí, aby poklesl.“) Védánta odhalená Guruem je tedy prostředkem k sebe-realizaci. Kdyby člověk četl Védy sám, byl by zmaten a beznadějně by se v nich ztratil. Nebyl by schopen rozluštit zdánlivě protichůdná tvrzení a udělal by si z přečteného textu chybné závěry. Nebo by četbu Véd vzdal, protože by mu text přišel obtížný a nelogický. Ale pokud student, zvláště je-li vyspělý (*sādhana catuṣṭaya sampannaḥ*), naslouchá slovům Satgurua, který Védám rozumí (*śrotriya*) a je pevně usazen v Pravdě (*brahmaniṣṭha*), potom je schopen Pravdu pochopit. Poznává, že Já v něm je Já ve všem (*madātmā sarvabhūtātāmā*), že vše je výhradně Pravdou (*sarvaṁ khalu idaṁ brahma*) a že Já jsem nekonečná Skutečnost (*ahaṁ brahmāsmi*). Takový člověk se nazývá Džívanmukta (*jīvanmuktaḥ*) – osvobozený za života.

Je přirozené, že bychom se rádi dozvěděli o takovém člověku více, a tak text dále pokračuje:

ननु जीवन्मुक्तः कः?
यथा देहोऽहं पुरुषोऽहं ब्राह्मणोऽहं
शूद्रोऽहमस्मीति दृढनिश्चयस्तथा नाहं
ब्राह्मणः न शूद्रः न पुरुषः किन्तु असंगः

सच्चिदानन्द स्वरूपः प्रकाशरूपः सर्वान्तर्यामी
चिदाकाशरूपोऽस्मीति दृढनिश्चय
रूपोऽपरोक्षज्ञानवान् जीवन्मुक्तः ॥

nanu jīvanmuktaḥ kaḥ?

*yathā deho'haṁ puruṣo'haṁ brāhmaṇo'haṁ
śūdro'hamasmīti dṛḍhaniścayastathā nāhaṁ brāhmaṇaḥ
na śūdraḥ na puruṣaḥ kintu asaṅgaḥ saccidānanda
svarūpaḥ prakāśarūpaḥ sarvāntaryāmī
cidākāśarūpo'smīti dṛḍhaniścaya
rūpo'parokṣajñānavān jīvanmuktaḥ ॥*

ननु – *nanu* – tedy; जीवन्मुक्तः – *jīvanmuktaḥ* – džívanmukta; कः – *kaḥ* – kdo; यथा – *yathā* – tak jako; देहोऽहं – *deho'haṁ* – já jsem tělo; पुरुषोऽहं – *puruṣo'haṁ* – já jsem člověk; ब्राह्मणोऽहं – *brāhmaṇo'haṁ* – já jsem bráhman; शूद्रः अहम् अस्मि – *śūdraḥ aham asmi* – já jsem šúdra; इति – *iti* – tudíž; दृढनिश्चय – *dṛḍhaniścaya* – pevné přesvědčení; तथा – *tathā* – a stejným způsobem; नाहं ब्राह्मणः – *nāhaṁ brāhmaṇaḥ* – nejsem bráhman; न शूद्रः – *na śūdraḥ* – ne šúdra; न पुरुषः – *na puruṣaḥ* – ne muž; किन्तु – *kintu* – ale; असंगः – *asaṅgaḥ* – nezávislý; सच्चिदानन्द – *saccidānanda* – Bytí-Vědomí-Blaženost; स्वरूपः – *svarūpaḥ* – podstata, přirozenost; प्रकाशरूपः – *prakāśarūpaḥ* – zářící; सर्वान्तर्यामी – *sarvāntaryāmī* – obsažený ve všem; चिदाकाशरूपः अस्मि – *cidākāśarūpaḥ asmi* – jsem bezforemné Uvědomění; इति – *iti* – tudíž; दृढनिश्चयः – *dṛḍhaniścayaḥ* – pevné přesvědčení; रूपो अपरोक्षज्ञानवान् – *rūpo aparokṣajñānavān* – ten, kdo má bezprostřední poznání; जीवन्मुक्तः – *jīvanmuktaḥ* – Džívanmukta

Takže, kdo je vlastně Džívanmukta? Tak jako někdo pevně věří v to, že „já jsem tělo“, „já jsem

muž“, „já jsem bráhman“, „já jsem šúdra“, tak podobně ten, kdo je díky svému bezprostřednímu poznání (*aparokṣa jñāna*) pevně přesvědčen, že „já nejsem bráhman“, „já nejsem šúdra“, „já nejsem muž“, ale „já jsem nezávislý“, „mou přirozeností je Bytí-Vědomí-Blaženost“, „jsem samozářící, ve všem přítomné a bezforemné Uvědomění“, se nazývá Džívanmukta.

Přesvědčení, že jsem lidská bytost, navíc muž či žena, je pro většinu obyčejných lidí přirozené a samozřejmé. Každé ráno s touto myšlenkou vstáváme a večer s ní jdeme spát. A není tu jenom tato vědomá myšlenka, také všechny naše činnosti, které jsou na této představě založené. Přitom si nemusím každé ráno opakovat „já jsem muž, já jsem muž“ a hluboce o tom meditovat. Nemusím si to připomínat a ani nikdo jiný mi to připomínat nemusí. Toto přesvědčení je ve mně tak pevně zakořeněno, že i když mi někdo sdělí a intelektuálně mne přesvědčí, že nejsem tělo, stejně budu pořád svůj život prožívat v představě „já jsem muž“.

Podobně, když se v člověku pevně zakoření poznání „já nejsem tělo, ale čiré a nekonečné Uvědomění“, a tato myšlenka je pro něj přirozená a samozřejmá, potom je takovýto člověk Džívanmuktou. Nemusí si připomínat svou pravou přirozenost a meditovat o ní. Toto poznání s ním zůstává za všech okolností. I v okamžiku smrti těla ví, že je nesmrtelné Já. Může klidně vypadat jako obyčejný člověk, ale jeho nazírání je úplně opačné, než u nevědomého

člověka! Nevědomý člověk se považuje za konečného, přetvřujícího se džívu a svět považuje za skutečný. Džívanmukta ví, že je nekonečným Já a že svět je neskutečný.

Asaṅga: Já, které je odlišné od všech tří těl a tří stavů, je na nich zcela nezávislé. Proto také Džívanmukta je na nich a na světě nezávislý (*asaktaḥ vāyuvvat caret* = zůstává odpoutaný a pohybuje se jako vítr).

Saccidānanda svarūpa: Já je věčně existující, je svědkem všeho a je nekonečné. Džívanmukta proto nemá strach ze smrti a netrpí žádným omezením.

Prakāśarūpa: Já je základem poznání, který osvětluje všechny myšlenky. Já je základem života, který oživuje všechny bytosti.

Sarvāntaryāmī: Džívanmukta ví, že Já ve mně je Já ve všech. Proto miluje všechny jako své vlastní Já. *Tulsīdāsa* říká: „*Siyarāma main sabajaga jāni, karaun praṇām jori jug pāni.* = Víím, že celý svět je prostoupen mým Pánem Sitá-Rámou, a proto se klaním se sepnutýma rukama všem.“

Cidākāśa: Prostor je všeprostupující. Ale Já proniká i prostorem, takže je za prostorem. Je tím, co umožňuje, aby koncept prostoru vůbec mohl vzniknout.

Aparokṣa jñāna: Poznání je dosahováno třemi způsoby:

◆ *Pratyakṣa jñāna*: Přímé poznání – to, co je poznáváno přímo našimi smysly. Například poznání „vidím tuto knihu“.

◆ *Parokṣa jñāna*: Nepřímé poznání – to, co je poznáváno prostřednictvím slyšeného či čteného slova. Týká se objektů vzdálených, které jsou mimo dosah našich smyslů. To, co je nepřímé, se může stát naším poznatkem. Nikdy jsem například neviděl Tádž Mahal, ale slyšel jsem o něm. Takže ho nyní znám.

◆ *Aparokṣa jñāna*: Bezprostřední poznání – není ani přímé ani nepřímé, protože se netýká objektu, který by byl blízký či vzdálený. Poznání Subjektu „Já“ je vždy bezprostřední. Žádné prostředky poznávání jako smysly nebo mysl nejsou potřeba, abych poznal sám sebe. Všichni máme poznání „já jsem“, ale neznáme svou pravou přirozenost. Dživanmukta však svou pravou přirozenost zná. Jeho poznání však není nějaký intelektuální koncept, ale bezprostřední zkušenost.

Jaký účel má takové poznání? Co tím získám? To bude nyní vysvětleno.

ब्रह्मैवाहमस्मीत्यपरोक्षज्ञानेन
निखिलकर्मबन्धविनिर्मुक्तः स्यात् ।

brahmaivāhamasmītyaparokṣajñānena
nikhilakarmabandhavinirmuktaḥ syāt |

ब्रह्म एव अहम् अस्मि इति – *brahma eva aham asmi iti* – já jsem samotný Brahman; अपरोक्षज्ञानेन – *aparokṣajñānena* – bezprostředním pozná-

ním; निखिलकर्मबन्धविनिर्मुक्तः स्यात् – *nikhilakarmabandhavinirmuktaḥ syāt* – osvobodí se od otroctví všech činů

Bezprostředním poznáním „Já jsem Brahman“ se člověk osvobodí od otroctví všech činů.

Bezprostředním poznáním Já nezíská člověk žádné zvláštní síly, nadpozemské zážitky ani světské úspěchy. Nemusí skoncovat se světskými činnostmi nebo dělat cokoli mimořádného. Poznání nevytváří něco nového, pouze odstraňuje neznalost Já. Chybná představa, že jsem konečný, je odstraněna. Nevědomý člověk vykonává činnosti s pocitem „já jsem konatel (*kartā*)“, takže se stává tím, kdo si plody činností užívá nebo jimi trpí (*bhoktā*). Realizovaný člověk ale ví, že není tělem, ani konatelem činností (*akartā*), ani tím, kdo zakouší jejich výsledky (*ābhoktā*).

Protože dosáhl nejvyšší Blaženosti, není už tu nic, čeho by měl dosahovat (*prāptavya*), a tudíž už nezbývá nic, co by měl udělat (*kartavya*). Může sice plnit nějaké své takzvané povinnosti, ale dělá to s naprostou odpoutaností. My vykonáváme činnosti proto, že jsme puzeni vnitřním pocitem neúplnosti. Dživanmukta jedná s pocitem naplnění a lásky ke všem. Není to osvobození od činů, ale spíše svoboda v činech.

Nyní budou probrány různé druhy činů.

KARMA

कर्माणि कतिविधानि सन्तीति चेत्
आगामिसञ्चितप्रारब्धभेदेन त्रिविधानि सन्ति ।

karmāṇi katividhāni santīti cet

āgāmisañcitaprārabdhahhedena trividhāni santi ।

कर्माणि – *karmāṇi* – činy; कतिविधानि – *katividhāni* – kolik druhů; सन्ति – *santi* – jsou; इति चेत् – *iti cet* – pokud se někdo takto zeptá; आगामिसञ्चितप्रारब्धभेदेन – *āgāmisañcitaprārabdhahhedena* – *āgāmi, sañcita, prārabdha*; त्रिविधानि – *trividhāni* – tři druhy; सन्ति – *santi* – jsou

Pokud se zeptáme, kolik existuje druhů činů, (odpověď zní, že) jsou tři, a sice āgāmi, sañcita a prārabdha.

Takže, můžeme žít bez činností? Člověk přece musí jednat už jenom proto, aby udržel tělo při životě. Každý z nás vykoná od narození do smrti nespočetně činů (*karman* = čin, skutek). Každý čin má své následky (pro následky činů se rovněž používá slovo *karman*). Teorie karmy je společná většině orientálních náboženství. Ve své nejobvyklejší podobě tato teorie tvrdí, že existuje univerzální sčítací systém, ve kterém každý jedinec musí zakoušet výsledky všech svých činů. Dobré činy přinášejí dobré výsledky a špatné činy vedou nevyhnutelně k utrpení toho, kdo je vykonal. Teorie rovněž tvrdí, že následky činů nemusíme nutně zakusit v současném životě,

ale že mohou být přeneseny do dalších životů. Všechny činy lze proto rozdělit do tří skupin v závislosti na tom, jaké výsledky z nich člověk získává v různých časových obdobích. Následující rozdělení, které používal také Šrí Ramana Mahárši, je typické pro většinu hinduistických myšlenkových proudů.

◆ *āgāmi karma* – nová karma, která vzniká v tomto životě a přenáší se do životů příštích.

◆ *sañcita karma* – zásobárna karmických dluhů, které se nahromadily v předcházejících životech.

◆ *prārabdha karma* – ta část *sañcita* karmy, se kterou se musíme vypořádat v současném životě. Protože ze zákona karmy vyplývá, že lidské činnosti jsou podřízeny příčinnosti, bývá často *prārabdha karma* překládána jako osud.

ĀGĀMI KARMA

ज्ञानोत्पत्त्यनन्तरं ज्ञानिदेहकृतं
पुण्यपापरूपं कर्म यदस्ति तदागामीत्यभिधीयते ।

*jñānotpattyanantaram jñānidehakṛtaṁ puṇyapāparūpaṁ
karma yadasti tadāgāmītyabhīdhīyate ।*

ज्ञानोत्पत्त्यनन्तरं – *jñānotpattyanantaram* – po příchodu poznání; ज्ञानिदेहकृतं – *jñānidehakṛtaṁ* – vykonané tělem džňánína; पुण्यपापरूपं – *puṇyapāparūpaṁ* – mající povahu dobrých či špatných; कर्म – *karma* – činů; यदस्ति – *yadasti* – které jsou; तद् – *tad* – který; आगामि – *āgāmi* – ágámi; इति – *iti* – tudíž; अभिधीयते – *abhīdhīyate* – je znám (jako)

Výsledky činů, dobrých nebo špatných, vykonaných tělem džňánina (realizovaného člověka) po příchodu poznání, se nazývají āgāmi.

Co dnes zaseješ, to zítra sklidiš. Výsledky toho, co uděláš dnes, přijdou jako āgāmi v budoucnosti. Výsledky mohou přijít v příštím okamžiku, za pár let, nebo v příštím životě. Výsledky se vrátí ke konateli činů, i když se může někdy zdát, že někdo koná, zatímco jiní si užívají výsledky nebo jimi trpí.

Zvířata jsou také ztotožněna s tělem, ale vykonávají činnosti bez pocitu konatelství. Nemohou si své činy volit, ale jednají podle instinktů naprogramovaných přírodou či Bohem. Člověk ztotožněný s tělem jedná s pocitem konatelství a má v konání možnost volby. Může něco udělat, nemusí to udělat, nebo může udělat něco jiného (*kartum śakyam anyathā vā kartum śakyam*). Světec není ztotožněn s tělem, takže pocit konatelství nemá, i když se může zdát, že prostřednictvím svého těla činy koná. Pokud jde o něj, on je čirým Já, které je osvobozeno ode všech činů. Jak zaseješ, tak také sklidiš. Výsledky činů jsou závislé na záměrech, které k činům vedou. Dobré záměry vedou k záslužným činům (*puṇya*) a špatné záměry k chybným činům (*pāpa*). Činy, které vedou k utrpení, napětí, žalu či vině, jsou *pāpa*. Činy, které vedou k potěšení, pocitu vnitřního naplnění a spokojenosti, se nazývají *puṇya*. Čin, který vychází z lásky a zájmu o druhé a který člověk považuje za svou samozřejmou povinnost, je *puṇya*. Činy, které vycházejí ze sobeckých záměrů a jsou obecně nežádoucí,

jsou *pāpa*. Ale to, co se může jevit jako *pāpa* v jedné situaci, může být jindy, v jiné situaci, *puṇya* a naopak. Člověk musí být neustále pozorný a konat jen dobré činy, pokud chce žít pokojný život. Pokud však jde o realizovaného člověka, Dživanmuktu, pro něj žádné dobré a špatné činy neexistují, protože nemá vůbec pocit konatelství.

SAŅCITA KARMA

सञ्चितं कर्म किम् ?

अनन्तकोटिजन्मनां बीजभूतं सत् यत्कर्मजातं
पूर्वार्जितं तिष्ठति तत् सञ्चितं ज्ञेयम् ।

sañcitaṁ karma kim?

*anantakoṭijanmanāṁ bijabhūtaṁ sat yatkarmajātaṁ
pūrvārjitaṁ tiṣṭhati tat sañcitaṁ jñeyam ।*

सञ्चित कर्म – *sañcita karma* – sančita karma; किम् – *kim* – co; अनन्तकोटिजन्मनः – *anantakoṭijanmanaḥ* – nekonečných zrození; बीजभूतम् – *bijabhūtam* – ve formě semene; सत् – *sat* – jsoucí; यत् – *yat* – které; कर्मजातम् – *karmajātam* – následky činů; पूर्वार्जितम् – *pūrvārjitaṁ* – získaných z minulosti; तिष्ठति – *tiṣṭhati* – zůstávají; तत् – *tat* – tato; सञ्चितम् – *sañcitam* – sančita; ज्ञेयम् – *jñeyam* – je známa

Výsledky činů vykonaných ve (všech) předcházejících zrozeních, které jsou ve formě semene a dávají vznik nekonečnému počtu zrození (v budoucnosti), se nazývají *sañcita karma* (nahromaděná karma).

Slovo *sañcita* pochází z kořene *ci*, což znamená sbírat, *sañcita* je tedy to, co bylo posbíráno. Džíva od věků prošel nesmírným množstvím zrození v různých tělech. Dokud neměl lidské tělo, spotřebovával zásobu svých karmanů, ale nevytvářel žádné nové. V lidském zrození však džíva nejen spotřebovává staré karmany, ale také vytváří nové. Tyto činy se přidávají k jeho účtu a v budoucnu bude muset sníst jejich plody. Tato zásoba karmanů nahromaděných z předchozích životů se nazývá *sañcita karma*. Všichni z nás máme už tak dost velkou zásobu karmy – a my jí klidně dál ještě zvětšujeme! Je toho na nekonečně mnoho životů v mnoha různých tělech.

PRĀRABDHA KARMA

प्रारब्धं कर्म किमिति चेत् ।
 इदं शरीरमुत्पाद्य इह लोके एवं
 सुखदुःखादिप्रदं यत्कर्म तत्प्रारब्धं भोगेन
 नष्टं भवति प्रारब्धकर्मणां भोगादेव क्षय इति ।

prārabdhaṁ karma kimiti cet |
idaṁ śarīramutpādyā iha loke evaṁ
sukhaduḥkhādipradaṁ yatkarma tatprārabdhaṁ bhogena
naṣṭaṁ bhavati prārabdhakarmanāṁ bhogādeva kṣaya iti |

प्रारब्धं कर्म – *prārabdhaṁ karma* – prárabdha karma; किम् – *kim* – co; इति चेत – *iti cet* – pokud se někdo takto zeptá; इदं – *idaṁ* – tento; शरीरमुत्पाद्य – *śarīramutpādyā* – která stvořila tělo; इह – *iha* – v tomto; लोके – *loke* – světě; एवं – *evaṁ* – samotným; सुखदुःखादिप्रदं – *sukhaduḥkhādipradaṁ* – dává štěstí, utrpení atd.;

यत् – *yat* – které; कर्म – *karma* – činy; तत्प्रारब्धं – *tatprārabdham* – to je prārabdha; भोगेन – *bhogena* – užíváním; नष्ट – *naṣṭam* – zničena; भवति – *bhavati* – se stává; प्रारब्धकर्मणां – *prārabdhakarmanāṃ* – prārabdha karmou; भोगादेव – *bhogādeva* – jedinež skrze prožití; क्षय – *kṣaya* – vyčerpání; इति – *iti* – tudíž

Zeptáme-li se, co je to *prārabdha karma*, odpověď zní: Jsou to plody našich předchozích činů, které daly vznik tomuto tělu a které musíme sklidit v tomto světě v podobě štěstí či utrpení. *Prārabdha karma* nelze zničit jinak než tím, že si ji zcela užijeme a protrpíme.

Prārabdha karma je ta část z celkové zásoby nahromaděné karmy (*sañcita*), která uzrála a dala nám naše současné zrození a prožitky. *Prārabdha* rozhoduje o čase a místě našeho narození, prostředí, ve kterém žijeme, délce našeho života a tak dále. Je často překládána jako osud či úděl. Člověk by neměl chápat tento pojem v negativním smyslu, jako „Bůh rozhodl o mém osudu. Teď jsem úplně bezmocný. Budu to muset nějak přetrpět. Nemá smysl se o něco snažit, všechno je už předurčené, já sám nic nemůžu změnit.“ Ve skutečnosti je to tak, že když pochopím, že to, co mi bylo dáno, je plodem toho, co jsem udělal v minulosti, tak přestanu všechny kolem obviňovat a převezmu plnou zodpovědnost za svůj život a své prožitky. Pochopení, že to, co mám, si zasloužím, mi umožní začít se snažit, abych si zasloužil něco lepšího. Možná nemám možnost si vybrat to, co mi bylo přisouzeno, ale rozhodně mám možnost

vybrat si postoj, s jakým to přijímám, a také způsob, jak s tím, co mi osud přinesl, naložím. Púdža Svámí Činmájánanda řekl: „To, co mi bylo dáno, je Jeho dar mně, a to, co s tím udělám, je můj dar Jemu.“

Zrající ovoce dosáhne plné zralosti a potom odpadne od stromu. Šíp vystřelený z luku zasáhne svůj cíl a vyčerpá svou pohybovou energii. Nemůže být zastaven a vrácen v půli své cesty. Podobně ty činy, které už začaly zrát, mohou být vyčerpány jedině tak, že přinesou své plody. Člověk musí čelit následkům svých činů, ať už se mu to líbí nebo ne. Tyto následky k nám přicházejí v podobě příznivých a nepříznivých situací. I realizovaný člověk získal své zrození díky *prārabdha* karmě. *Prārabdha karma* jeho těla pokračuje i po dosažení poznání. Z toho vidíme, že i světec může dostat rakovinu nebo srdeční infarkt. Co se však jeho týče, on zůstává ne-konajícím a ne-zakoušejícím. Ale z pohledu nevědomého člověka i světec prochází různými příznivými a nepříznivými situacemi. V konečném důsledku budou těla obou z nich zničena.

13. OSVOBOZENÍ OD OTROCTVÍ ČINŮ

सञ्चितं कर्म ब्रह्मैवाहमिति
निश्चयात्मकज्ञानेन नश्यति ।

sañcitaṁ karma brahmaivāhamiti

niścayātmakajñānena naśyati ।

सञ्चितं कर्म – *sañcitaṁ karma* – sančita karma; ब्रह्मन् एव अहम् – *brahman eva aham* – já jsem výhradně Brahman; इति – *iti* – tudíž; निश्चयात्मकज्ञानेन – *niścayātmakajñānena* – pomocí spolehlivého poznání; नश्यति – *naśyati* – je zničena

***Sañcita karma* může být zničena jedině pomocí spolehlivého poznání „Já jsem výhradně Brahman“.**

Člověk, který spáchal mnoho zločinů, je povolán ke spravedlnosti, je obžalován a soudně stíhán. Když ale zemře, je celý případ uzavřen. Viník už nemůže být potrestán. Podobně džíva, který se považuje za něco konečného a ztotožňuje se s tělem, vlastní zásobu všech svých činů a sbírá další, aby v budoucnosti sklidil jejich plody. Jeho pocit konečnosti je zrozen z neznalosti své pravé přirozenosti. Když ale přijde poznání

„já jsem nekonečné vědomí“, potom je tento pocit konečnosti, spolu s trpící entitou, zničen. Nezůstane tu žádná individualita, která by se ztotožňovala s tělem a vlastnila vykonané činy, takže tu není nikdo, kdo by si důsledky těchto činů užíval nebo jimi trpěl. Celá zásoba nahromaděných činů se tak stala zcela neplodnou a nemůže přinést žádné výsledky. Lze to přirovnat k praženým semínkům. Jakmile jsou jednou opražena, už nikdy nevyklíčí.

Hrubé tělo nevědomého člověka i světce se po smrti rozloží a splyne s pěti hrubými elementy. Jemné tělo nevědomého člověka, poháněné kauzálním tělem či silou minulých činů, opustí hrubé tělo, aby vstoupilo do nového hrubého těla, podle plodů předchozích činů, které už uzrály. Jemné tělo světce splyne s pěti jemnými elementy, protože zde není žádná síla, která by ho někam poháněla či držela pohromadě. Kauzální tělo světce, které je příčinou hrubého i jemného těla, je zničeno prostřednictvím poznání Já. Světce už nečeká žádné další zrození. Prostor uvnitř hrnce se zdá být hrncem omezen. Ale jakmile se hrnec rozbije, prostor uvnitř se spojí s celým okolním prostorem. Ve skutečnosti to ani není spojení. Prostor byl stále jeden jediný, nerozdělený, všeprostupující – i předtím, kdy hrnec ještě existoval.

आगामि कर्म अपि ज्ञानेन नश्यति किञ्च आगामिकर्मणां
नलिनीदलगतजलवत् ज्ञानिनां सम्बन्धो नास्ति ।

*āgāmi karma api jñānena naśyati kiñca āgāmikarmaṇāṃ
nalinīdalagatajalavat jñānināṃ sambandho nāsti ।*

आगामि कर्म – *āgāmi karma* – ágámi karma; अपि – *api* – také; ज्ञानेन – *jñānena* – pomocí poznání; नश्यति – *naśyati* – je zničena; किञ्च – *kiñca* – také; आगामि कर्मणां – *āgāmi karmaṇāṃ* – ágámi karmou; नलिनीदलगतजलवत् – *nalinīdalagatajalavat* – jako voda na lotosovém květu; ज्ञानिनां – *jñānināṃ* – pro džňánina; सम्बन्धः – *sambandhaḥ* – vztah; न अस्ति – *na asti* – tu není

Také *āgāmi karma* je zničena pomocí poznání, a proto se džňánina nijak nedotýká – tak jako voda se nijak nedotýká lotosového listu.

Sañcita karma byla zničena poznáním a světec se již nikdy znovu nezrodí. Ani *prārabdha karma* se ho nedotýká, protože není ztotožněn s tělem. Ale co činy, které koná v současnosti? Nebude si muset užít či protrpět jejich plody teď nebo v budoucnu? Nikoli. V případě světce totiž zemřel samotný pocit konatelství, takže tu není nikdo, kdo by si mohl užívat či trpět následky současných činů. Světec může být uprostřed všeho dění, ale zůstává jím nedotčen, tak jako lotosový list je nedotčen vodou. Lotosový list se zrodil ve vodě, zůstává ve vodě a umírá v ní, a přece se nikdy nenamočí.

Jednoho dne Buddha a jeho žáci chodili a prosili kolemjdoucí o almužnu. Nějaký člověk při tom Buddhu fyzicky napadl. Jeden z žáků se rozzlobil a zeptal se Buddha: „Neměl bych mu dát za vyučenou a vrátit mu to?“ Buddha odpověděl: „Pokud sis od něj něco vzal, musíš mu to vrátit. Já jsem si od něj ale nic nevzal, takže nemám potřebu mu něco vracet.“

Ale i činy světce musejí přinášet své plody. Kdo je tedy místo světce sklidí?

किञ्च ये ज्ञानिनं स्तुवन्ति भजन्ति अर्चयन्ति तान्प्रति
ज्ञानिकृतं आगामि पुण्यं गच्छति ।
ये ज्ञानिनं निन्दन्ति द्विषन्ति दुःखप्रदानं
कुर्वन्ति तान्प्रति ज्ञानिकृतं सर्वमागामि क्रियमाणं
यदवाच्यं कर्म पापात्मकं तद्गच्छति ।
सुहृदः पुण्यकृत्यं दुर्हृदः पापकृत्यं गृह्णन्ति ।

*kiñca ye jñāninaṁ stuvanti bhajanti arcayanti tānprati
jñānikṛtaṁ āgāmi puṇyaṁ gacchati ।
ye jñāninaṁ nindanti dviṣanti duḥkhapradānaṁ
kurvanti tānprati jñānikṛtaṁ sarvamāgāmi kriyamāṇaṁ
yadavācyaṁ karma pāpātmaṁ tadgacchati ।
suhṛdaḥ puṇyakṛtyaṁ durhṛdaḥ pāpakṛtyaṁ gṛhaṇanti ।*

किञ्च – *kiñca* – dále; ये – *ye* – ti; ज्ञानिनं – *jñāninaṁ* – džňá-
nin; स्तुवन्ति – *stuvanti* – velebit; भजन्ति – *bhajanti* – slouží;
अर्चयन्ति – *arcayanti* – uctívají; तान्प्रति – *tānprati* – jim; ज्ञानिकृत –
jñānikṛtaṁ – vykonané džňáninem; आगामि – *āgāmi* – ágámi;
पुण्यं – *puṇyaṁ* – výsledky dobrých činů; गच्छति – *gacchati* –
jdou; य – *ye* – ti; ज्ञानिनं – *jñāninaṁ* – džňánina; निन्दन्ति – *nin-
danti* – kritizují; द्विषन्ति – *dviṣanti* – nenávidí; दुःखप्रदानं कुर्वन्ति –
duḥkhapradānaṁ kurvanti – přinášejí mu bolest; तान्प्रति –
tānprati – jim; ज्ञानिकृतं – *jñānikṛtaṁ* – vykonaný džňáninem;
सर्वमागामि क्रियमाणं – *sarvamāgāmi kriyamāṇaṁ* – ágámi karma;
यदवाच्यं – *yadavācyaṁ* – které nejsou ctnostné; कर्म – *karma* –
činy; पापात्मकं – *pāpātmaṁ* – hříšné; तद् गच्छति – *tad gacchati* –
ty jdou; सुहृदः – *suhṛdaḥ* – přátelé; पुण्यकृत्यं – *puṇyakṛtyaṁ* – zá-

služné činy; दुर्हृदः – *durhṛdaḥ* – nepřátelé; पापकृत्यं – *pāpakṛtyaṁ* – špatné činy; गृह्णन्ति – *grhaṇanti* – vzít

Plody dobrých činů vykonaných džňáninem sklídí ti, kteří jej velebí, slouží mu a uctívají ho. Ale ti, kteří světce kritizují, nenávidí ho či mu způsobují bolest, sklídí plody jeho činů špatných a hříšných.

Přátelé sklídí prospěšné plody a nepřátelé neprospěšné. Každý čin má dvě stránky, dobrou a špatnou. Pokud dobré účinky činu silně převažují nad špatnými, považujeme čin za dobrý. Lékař například operuje pacienta a způsobuje mu tím bolest a příbuzným napětí, a přesto je to dobrý čin. Pokud převažují špatné účinky, je čin špatný. Činy světce vždy vycházejí z dobrých záměrů, ale jejich účinky mohou být také špatné. A protože světec dobrými či špatnými plody činů netrpí ani si je neužívá, kdo je tedy potom sklídí? Říká se, že dobré následky jeho činů jdou k těm, kdo ho milují, a špatné k těm, kdo ho nenávidí. Světec sám o sobě tedy nerozhoduje o tom, k jaké konkrétní osobě následky půjdou. Činy vykonané světcem jsou vůlí Boží či požadavkem Veškerenstva. Proto i jejich důsledky jsou rozdělovány vůlí Boží či vůlí Veškerenstva. Mysl člověka, který miluje a uctívá světce, je pročištěná, takže přitahuje následky dobrých činů. Mysl toho, kdo světce kritizuje a nenávidí, je negativní, a proto přitahuje následky činů špatných.

Lidé, kteří jsou hodni poznání a ideálů, jejichž mysl je jemná a čirá, dokáží rozpoznat velikost světce. Mají k němu úctu a slouží mu, ne kvůli zásluhám, ale kvůli dosažení nejvyššího poznání, nebo z vděčnosti, že ho dosáhli, nebo z vděčnosti, že se jejich život totálně proměnil. Ale jsou i lidé, kteří se dívají na světce z hlediska své nevědomosti a posuzují ho na základě svých předsudků. Někteří od něj mají různá očekávání a když nejsou naplněna, začnou světce kritizovat. Existují i lidé, jejichž mysl je zlá, nenávidí každého, kdo je dobrý, a někdy se mu snaží i uškodit. Ale světec je nezaujatý a nemá žádné předsudky vůči nikomu – ani vůči těm, kdo ho milují, ani vůči těm, kdo ho nenávidí.

Pokud někdo nedokáže poznat velikost světce a není schopen jej uctívat, měl by se aspoň držet stranou a nekritizovat ho, ani v sobě vůči němu nechovat odpor a nenávisť. Tím si totiž jen přivolává svůj vlastní pád, jak je dobře popsáno v hinduistické mytologii na příkladech Rávany, Kámsy a dalších.

ZÁVĚR

Na závěr je shrnut výsledek Sebe-poznání v podobě citátů ze *Śruti* a *Smṛti*.

तथा चात्मवित्संसारं तीर्त्वा
ब्रह्मानन्दमिहैव प्राप्नोति ।
तरति शोकमात्मवित् इति श्रुतेः ।
तनुं त्यजतु वा काश्यां श्वपचस्य गृहेऽथ वा ।
ज्ञानसंप्राप्तिसमये मुक्ताऽसौ विगताशयः ।
इति स्मृतेश्च ।

*tathā cātmauitsamsāraṁ tīrtvā
brahmānandamihaiṁvā prāpnoti |
tarati śokamātmavit iti śruteḥ |
tanuṁ tyajatu vā kāśyāṁ śvapacasya grhe'tha vā |
jñānasamprāptisamaye muktā'sau vigatāśayaḥ |
iti smṛteśca |*

तथा – *tathā* – a tak; च – *ca* – a; आत्मवित् – *ātmavit* – ten, kdo poznal Já (Átman); संसारं – *samsāraṁ* – samsára; तीर्त्वा – *tīrtvā* – překročil; ब्रह्मानन्दम् – *brahmānandam* – nejvyšší Blaženost; इह – *iha* – zde; एव – *eva* – sám; प्राप्नोति – *prāpnoti* – získává; तरति – *tarati* – překračuje; शोकम् – *śokam* – utrpení; आत्मवित् – *ātmavit* – ten, kdo poznal Já (Átman); इति – *iti* – tedy; श्रुतेः – *śruteḥ* – Śruti

(svaté spisy) říkají; तनुं – *tanuṁ* – tělo; त्यजतु – *tyajatu* – i kdyby ho odevzdal; वा – *vā* – nebo; काश्यां – *kāśyāṁ* – v Káší; श्वपचस्य – *śvapacasya* – pojídače psů; गृहे – *gr̥he* – v domě; अथ वा – *atha vā* – nebo; ज्ञानसंप्राप्तिसमये – *jñānasamprāptisamayē* – v okamžiku dosažení poznání; मुक्तः – *muktaḥ* – osvobozený; असौ – *asau* – on; विगताशयः – *vigatāśayaḥ* – osvobozený od výsledků svých činností; इति – *iti* – a tak; स्मृतेः च – *smṛteḥ ca* – a Smriti to říkají

A tak ten, kdo poznal Já, překročil samsáru a dosáhl nejvyšší Blaženosti. Śruti prohlašují – znalec Já překročí všechno utrpení. Ať už světec odloží své tělo v Káší, nebo v domě pojídače psů, (je to nepodstatné, jelikož) tím, že získal poznání (samotné), byl osvobozen, neboť se odpoutal od následků všech svých činů. Totéž tvrdí také všechny Smṛti.

Samsarati iti samsāra. (To, co se věčně mění, je *samsāra*.) Čas, prostor a všechny objekty, to je *samsāra*. Omezení způsobuje utrpení. Ten, kdo zná Já, se ale dostal za všechna omezení času, prostoru a objektů, takže dosáhl nekonečna, což je nejvyšší Blaženost. Pozná-li člověk nějaký objekt, tak se tímto objektem samozřejmě nestane. Ten, kdo pozná strom, se nestane stromem. Ale ten, kdo pozná Já (Pravdu), se stane Pravdou samotnou. (*Brahmavid brahmaiva bhavati.*) Ve skutečnosti se ale vlastně ani ničím nestal. Jenom pochopil, že už tím byl, že jeho podstatou byla vždy nejvyšší Blaženost, i tehdy, kdy o tom ještě nevěděl.

V Upanišadě Čhándógja přijde světec *Nārada* za Guruem jménem *Sanat Kumāras*, protože hledá takové poznání, které člověku umožní překročit všechno utrpení. Je požádán, ať uvede vše, co už poznal, a on vyjmenuje všechny obory, které ovládl, včetně všech možných přírodních a společenských věd, umění, politiky a tak dále.

Guru prohlásí, že jedině ten, kdo poznal Já, může překročit oceán utrpení (*tarati śokam ātmavit*), a začne Nārada učít Sebe-Poznání. Také my jsme možná prostudovali různé obory, ale utrpení, napětí a neklidu jsme se tím nijak nezbavili. Neznáme Já, ale hledáme různé světské cesty, jak se zbavit utrpení, takže nemůžeme nikdy uspět.

Bojíme se smrti a modlíme se za nějakou dobrou smrt. Někdo by chtěl umřít ve spánku, někdo by si přál umřít v době, kdy bude mít ještě zdravé tělo, uprostřed nějaké činnosti, další zase doufá, že odejde z těla ve chvíli, kdy bude myslet na Boha. Jsou lidé, kteří věří, že je dobré zemřít v určitý den, který považují za příznivý, či na určitém příznivém místě a že taková smrt přinese člověku v budoucnu dobré znovuzrození, nebo dokonce vysvobození. Někteří jsou také přesvědčeni, že o budoucím směřování džívy rozhodne to, v kterém bodě hrubého těla odejde z tohoto těla tělo jemné. Člověk prý dosáhne osvobození, pokud jemné tělo odejde vrškem hlavy. Říká se také, že osvobozen bude i ten, kdo zemře v Káší. Káší (Váránasi čili Benáres) je město na břehu posvátné řeky Gangy, kde sídlí Pán Šiva. Lidé věří, že člověku umírajícímu v Káší udělí těsně před smrtí sám Pán Šiva tāraka mantru, kterou umírající při opouštění těla zpívá, a tím dosáhne osvobození.

Co se však týká světce, ten už je osvobozen před okamžikem smrti. Proto není důležité, kde, kdy nebo za jakých okolností opustí své smrtelné tělo. Takže to může být klidně i v domě pojídače psů. (Pes je nejlepší přítel člověka. Slouží oddaně svému pánovi. Ten, kdo jí psy, je proto považován za toho nejhoršího člověka.) Nebo může odejít v kómatu nebo i v meditaci. Byl osvobozen již za života (*jīvanmukta*). Po odchodu z těla říkáme, že je osvobozen bez těla (*videhamukta*). Ale toto rozdělení je použito čistě z hlediska nevědomého člověka, jehož pozornost je zaměřena na tělo.

इति तत्त्वबोधप्रकरणं समाप्तम् ।

iti tattvabodhaprakaraṇaṁ samāptam ।

इति – *iti* – a tak; तत्त्वबोधप्रकरणम् – *tattvabodhaprakaraṇam* – *prākaraṇa* jménem *Tattvabódha*; समाप्तम् – *samāptam* – končí

Tím končí *prākaraṇa* s názvem *Tattvabódha*.

Bhagaván Šrí Šankaráčárja napsal mnoho různých textů, které jsou určeny lidem různého věku, vzdělání a stupně duchovního vývoje. Napsal komentáře k *Prasthāna Trayī* (= tři zdroje, základní texty Advaity) – k *Brahma Súttram*, k *Bhagavad Gítě* a k *Upanišadám*. Napsal také rozličné úvodní texty ke studiu Advaity (*prākaraṇa grantha*), chvalozpěvy oslavující Pána (*stotram*) a další.

V tomto úvodním textu *Tattvabódha* byly nejprve uvedeny vlastnosti, které má mít student Advaity. Dále násle-

doval výklad o jedinci (*jīva*), o světě (*jagat*) a o Stvořiteli (*Īśvara*) a byla postulována jejich esenciální totožnost. V závěru byla popsána Osvobozená bytost (*Džívanmukta*). Tento jednoduchý text obsahuje všechna podstatná témata Védánty. Přestože je to jen úvodní text (*prākaraṇa grantha*) určený pro začátečníky, může pomoci upřímnému hledajícímu, který se bude nad Šankarovými slovy hluboce zamýšlet a bude o nich meditovat, aby se pevně usídlil ve svém vlastním Já. Je to zároveň užitečná pomůcka ke studiu dalších advaitových textů. Necht' všichni hledající mají z této knihy prospěch.

